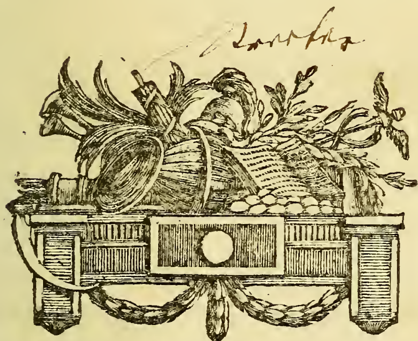
TITI LIVII PATAVINI

HISTORIARUM LIBRI QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS SECUNDUS

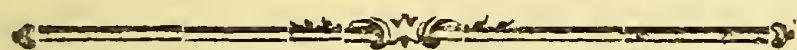

MANNHEMII

Cura & Sumptibus Societatis literatæ

M DCC LXXIX

TITI LIVII PATAVINI
HISTORIARVM
AB VRBE CONDITA
LIBER IV

EPITOME

LEX *de connubio Patrum & plebis a tribunis plebis contentione magna, Patribus repugnantibus, perlata eſt. Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiæque per hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item Cenſores tunc primum creati ſunt. Ager Ardeatibus populi Romani judicio ablatus, miſſis in eum colonis, reſtitutus eſt. Quum fame populus Romanus laboraret, Sp. Mælius, eques Romanus, frumentum populo ſua inpenſa largitus eſt: &, ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum adfectans a C. Servilio Ahala, magiſtro*

equitum, jussu Quinctii Cincinnati dictatoris occisus est: L. Minucius index bove aurata donatus est. Legatis Romanis a Fidenatibus occisis, quoniam ob rempublicam occubuerant, statuæ in Rostris positæ sunt. Cossus Cornelius tribunus militum, occiso Tolumnio rege Veientium, opima spolia secunda Feretrio retulit. Mamercus Æmilius dictator, censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & sex mensium spatio finito, ob eam rem a censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ, eoque coloni missi sunt: quibus occisis, Fidenates, quum defecissent, a Mam. Æmilio dictatore victi sunt, & Fidenæ captæ. Conjuratio servorum obpressa est. Postumius, tribunus militum, propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum est. Res præterea gestas adversus Volscos, & Veientes, Fidenates, & Faliscos, continet.

I.

Hos fecuti M. Genucius & C. Curtius confules. Fuit annus domi forisque infeftus. Nam anni principio & de connubio Patrum & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationem promulgavit; qua contaminari fanguinem fuum Patres, confundique jura gentium rebantur: & mentio, primo fenfim inlata a tribunis, ut alterum ex plebe confulem liceret fieri, eo proceffit deinde, ut rogationem novem tribuni promulgarent, « ut populo poteftas effet, feu de plebe, feu de Patribus vellet, confules faciendi. » Id vero fi fieret, non vulgari modo cum infimis, fed prorfus auferri a primoribus ad plebem, fummum imperium credebant. Læti ergo audiere Patres, Ardeatium populum ob injuriam agri abjudicati defciffe, & Veientes depopulatos extrema agri Romani, & Volfcos Æquosque ob communitam Verruginem fremere: adeo vel infelix bellum ignominiofæ paci præferebant. His itaque in majus etiam acceptis, ut inter ftrepitum tot bellorum conticefcerent actiones tribuniciæ, delectus haberi, bellum armaque vi fumma adparari

U. c. 310. a. C. 442.

M. Genucio, C. Curtio Coff.

Lex de connubio Patrum & plebis: de communicando cum plebe confulatu.

U. c. 310. a. C. 442. jubent; si quo intentius possit, quam T. Quinctio consule adparatum sit. Tum C. Canuleius pauca in senatu vociferatus, « Nequidquam territando consules avertere ple» bem a cura novarum legum : numquam eos » se vivo delectum habituros, antequam ea, » quæ promulgata ab se collegisque essent, » plebes scivisset; » & (a) confestim ad concionem advocavit.

Adversus utramque legem oratio Coss. II. Eodem tempore & consules senatum in tribunum, & tribunus populum in consules incitabat. Negabant consules, « Jam » ultra ferri posse furores tribunicios. Ven» tum jam ad finem esse : domi plus belli » concitari, quam foris. Id adeo non plebis, » quam Patrum ; neque tribunorum magis, » quam consulum, culpa accidere. Cujus rei » præmium sit in civitate, eam maximis sem» per auctibus crescere : sic pace bonos, sic » bello fieri. Maximum Romæ præmium » seditionum esse : id & singulis universisque » semper honori fuisse. Reminiscerentur, » quam majestatem senatus ipsi a patribus ac» cepissent, quam liberis tradituri essent; ut » (quemadmodum plebs gloriari posset)

(a) & del. *Gron. Crev.*

» auctiorem amplioremque esse. Finem ergo » non fieri, nec futuram, donec, quam felices » seditiones, tam honorati seditionum » auctores essent. Quas quantasque res C. » Canuleium adgressum? conluvionem gentium, » perturbationem auspiciorum publicorum » privatorumque adferre, ne quid sinceri, » ne quid incontaminati sit: ut, discrimine » omni sublato, nec se quisquam, nec suos » noverit. Quam enim aliam vim connubia » promiscua habere, nisi ut ferarum prope » ritu vulgentur concubitus plebis Patrumque: » ut, qui natus sit, ignoret, cujus sanguinis, » quorum sacrorum sit; dimidius Patrum sit, » dimidius plebis, ne secum quidem ipse » concors? Parum id videri, quod omnia » divina humanaque turbentur: jam ad consulatum » vulgi turbatores adcingi; & primo, » ut alter consul ex plebe fieret, id modo » sermonibus tentasse: nunc rogari, ut, seu » ex patribus, seu ex plebe velit, populus » consules creet: & creaturos haud dubie ex » plebe seditiosissimum quemque. Canuleios » igitur Iciliosque consules fore. Ne id Jupiter » optimus maximus sineret, regiæ majestatis » imperium eo recidere: & se millies

U. c. 310.
a. C. 442.

U. c. 310. a. C. 442.

» morituros potius, quam ut tantum dedecoris admitti patiantur. Certum habere, » majores quoque, si divinassent, concedendo » omnia, non mitiorem in se plebem, sed » asperiorem, alia ex aliis iniquiora postulando, quum prima inpetrasset, futuram, » primo quamlibet dimicationem subituros » fuisse potius, quam eas leges sibi inponi » paterentur. Quia tum concessum sit de tribunis, iterum concessum esse. Finem non » fieri posse: in eadem civitate tribunos plebis & Patres esse: aut hunc ordinem, aut » illum magistratum tollendum esse: potiusque sero, quam numquam obviam eundum » audaciæ temeritatique. Illine ut inpune » primo discordias serentes concitent finitima » bella, deinde adversus ea, quæ concitaverint, armari civitatem defendique prohibeant, &, quum hostes tantum non arcessierint, exercitus conscribi adversus hostes » non patiantur? Sed audeat Canuleius in senatu proloqui, se, nisi suas leges tamquam » victoris Patres accipi sinant, delectum haberi prohibiturum? Quid esse aliud, quam » minari, se proditurum patriam? obpugnari » atque capi passurum? Quid eam vocem ani-

» morum, non plebi Romanæ, ſed Volſcis » & Æquis & Veientibus adlaturam? Nonne, » Canuleio duce, ſe ſperaturos Capitolium » atque arcem ſcandere poſſe, ſi Patribus » tribuni, cum jure ac majeſtate ademta, » animos etiam eripuerint? Conſules paratos „ eſſe duces prius adverſus ſcelus civium, „ quam adverſus hoſtium arma.

U. c. 310. a. C. 442.

III. Quum maxime hæc in ſenatu agerentur, Canuleius pro legibus ſuis & adverſus conſules ita diſſeruit : « Quantopere vos, » Quirites, contemnerent Patres, quam in- » dignos ducerent, qui una ſecum urbe intra » eadem mœnia viveretis, ſæpe equidem & » ante videor animadvertiſſe : nunc tamen » maxime, quod adeo atroces in has roga- » tiones noſtras coorti ſunt : quibus quid » aliud quam admonemus, cives nos eorum » eſſe, &, ſi non eaſdem opes habere, eam- » dem tamen patriam incolere? Altera con- » nubium petimus, quod finitimis externiſque » dari ſolet. Nos quidem civitatem, quæ plus » quam connubium eſt, hoſtibus etiam victis » dedimus. Altera nihil novi ferimus; ſed » id, quod populi eſt, repetimus atque uſur- » pamus : ut, quibus velit, populus Roma-

Canuleii tribuni pl. oratio pro legibus ſuis.

U. c. 310. a. C. 442.

» nus honores mandet. Quid tandem eſt, cur » cœlum ac terras miſceant? cur in me in- » petus modo pene in ſenatu ſit factus? ne- » gent ſe manibus temperaturos, violaturos- » que denuncient ſacroſanctam poteſtatem? » Si populo Romano liberum ſuffragium da- » tur, ut, quibus velit, conſulatum mandet, » & non præciditur ſpes plebeio quoque, ſi » dignus ſummo honore erit, apiſcendi ſummi » honoris; ſtare urbs hæc non poterit? de » imperio actum eſt? Et perinde hoc valet, » plebeiusne conſul fiat, tamquam ſervum » aut libertinum aliquis conſulem futurum » dicat? Ecquid ſentitis, in quanto contemtu » vivatis? Lucis vobis hujus partem, ſi » liceat, adimant. Quod ſpiratis, quod vo- „ cem mittitis, quod formas hominum habe- „ tis, indignantur. Quin etiam (ſi Diis pla- „ cet) nefas aiunt eſſe, conſulem plebeium „ fieri. Obſecro vos, ſi non ad faſtos, non „ ad commentarios pontificum admittimur; „ ne ea quidem ſcimus, quæ omnes pere- „ grini etiam ſciunt? conſules in locum re- „ gum ſucceſſiſſe? nec aut juris, aut majeſta- „ tis quidquam habere, quod non in regibus „ ante fuerit? En umquam creditis fando

Pro lege de Coſſ. plebeiis.

„auditum esse, Numam Pompilium, non *U. c. 310. a. C. 442.*
„modo non patricium, sed ne civem quidem
„Romanum, ex Sabino agro adcitum, po-
„puli jussu, Patribus auctoribus, Romæ
„regnasse? L. deinde Tarquinium, non Ro-
„manæ modo (*b*), sed ne Italicæ quidem
„gentis, Damarathi (*c*) Corinthii filium,
„incolam ab Tarquiniis, vivis liberis Anci,
„regem factum? Ser. Tullium post hunc,
„captiva Corniculana natum, patre nullo,
„matre serva, ingenio, virtute regnum te-
„nuisse? Quid enim de T. Tatio Sabino dicam,
„quem ipse Romulus, parens urbis, in so-
„cietatem regni accepit? Ergo, dum nullum
„fastiditur genus, in quo eniteret virtus,
„crevit imperium Romanum. Pœniteat nunc
„vos plebeii consulis, quum majores nostri
„advenas reges non fastidierint, & ne regi-
„bus quidem exactis clausa urbs fuerit pere-
„grinæ virtuti. Claudiam certe gentem post
„reges exactos ex Sabinis non in civitatem
„modo accepimus, sed etiam in patriciorum
„numerum. Ex peregrinone patricius, de-
„inde consul fiat? civis Romanus si sit ex

(b) *non modo Romanæ* Gron. Crev.

(c) *Demarati* Crev.

U. c. 310.
a. C. 442.

„ plebe, præcifa confulatus fpes erit? Utrum „ tandem non credimus fieri poffe, ut vir „ fortis ac ftrenuus, pace belloque bonus, „ ex plebe fit, Numæ, L. Tarquinio, Ser. „ Tullio fimilis? An ne, fi fit, quidem „ ad gubernacula reipublicæ accedere eum pa„ tiemur? potiufque decemviris, teterrimis „ mortalium, qui tum omnes ex Patribus „ erant, quam optimis regum novis homini„ bus, fimiles confules fumus habituri?

IV. « At enim nemo poft reges exactos de „ plebe conful fuit. Quid poftea? Nullane „ res nova inftitui debet? Et, quod nondum „ eft factum (multa enim nondum funt facta „ in novo populo) ea, ne fi utilia quidem fint, „ fieri oportet? Pontifices, augures, Ro„ mulo regnante, nulli erant: ab Numa Pom„ pilio creati funt. Cenfus in civitate & de„ fcriptio centuriarum claffiumque non erat; „ ab Ser. Tullo eft facta. Confules numquam „ fuerant: regibus exactis creati funt. Dicta„ toris nec imperium nec nomen fuerat: apud „ patres effe cœpit. Tribuni plebis, ædiles, „ quæftores, nulli erant: inftitutum eft, ut „ fierent. Decemviros legibus fcribendis intra „ decem hos annos & creavimus, & e repu-

„ blica sustulimus. Quis dubitat, quin, in „ æternum urbe condita, in (*d*) inmensum „ crescente, nova imperia, sacerdotia, jura „ gentium hominumque instituantur? Hoc „ ipsum, ne connubium Patribus cum plebe „ esset, non decemviri tulerunt paucis his „ annis, pessimo exemplo publico, cum sum„ ma injuria plebis? An esse ulla major aut „ insignitior (*e*) contumelia potest, quam par„ tem civitatis, velut contaminatam, indig„ nam connubio haberi? Quid est aliud, quam „ exsilium intra eadem mœnia, quam relega„ tionem pati? Ne adfinitatibus, ne propin„ quitatibus inmisceamur, cavent; ne socie„ tur sanguis. Quid? hoc si polluit nobilita„ tem istam vestram, quam plerique oriundi „ ex Albanis & Sabinis, non genere nec san„ guine, sed per cooptationem in Patres ha„ betis, aut ab regibus lecti, aut post reges „ exactos jussu populi; sinceram servare pri„ vatis consiliis non poteratis, nec ducendo „ ex plebe, neque vestras filias sororesque „ enubere sinendo e Patribus? Nemo ple„ beius patriciæ virgini vim adferret: patri„ ciorum ista libido est. Nemo invitum pac-

U. c. 310. a. C. 442.

Pro lege de connubio Patrum & plebis.

(d) *& in* Crev. (e) *insignior* Gron. Crev.

U. c. 310. a. C. 442.

„ tionem nuptialem quemquam facere coëgiſ- „ ſet. Verum enim vero lege id prohiberi, „ & connubium tolli Patrum ac plebis, id „ demum contumelioſum plebi eſt. Cur enim „ non confertis, ne ſit connubium divitibus „ ac pauperibus? Quod privatorum conſi- „ liorum ubique ſemper fuit, ut, in quam „ cuique feminæ conveniſſet domum, nube- „ ret; ex qua pactus eſſet vir domo, in ma- „ trimonium duceret; id vos ſub legis ſuper- „ biſſimæ vincula conjicitis, qua dirimatis „ ſocietatem civilem, duaſque ex una civi- „ tate faciatis. Cur non ſancitis, ne vicinus „ patricio ſit plebeius? ne eodem itinere eat? „ ne idem convivium ineat? ne in foro eodem „ conſiſtat? Quid enim in re eſt aliud, ſi „ plebeiam patricius duxerit, ſi patriciam „ plebeius? Quid juris tandem mutatur? „ nempe patrem ſequuntur liberi. Nec, quod „ nos ex connubio veſtro petamus, quidquam „ eſt, præterquam ut hominum, ut civium „ numero ſimus: nec, vos (niſi in contu- „ meliam ignominiamque noſtram certare ju- „ vat) quod contendatis, quidquam eſt. „

Pro libertate populi Romani.

V. “ Denique, utrum tandem populi „ Romani, an veſtrum ſummum imperium

„ eſt? Regibus exactis, utrum vobis domi- *U. c. 310. a. C. 442.*
„ natio, an omnibus æqua libertas parta eſt?
„ Oportet licere populo Romano, ſi velit,
„ jubere legem. An, ut quæque rogatio pro-
„ mulgata erit, vos delectum pro pœna de-
„ cernetis? Et, ſimul ego tribunus vocare
„ tribus in ſuffragium cœpero; tu ſtatim
„ conſul ſacramento juniores adiges, & in
„ caſtra educes? & minaberis plebi, mina-
„ beris tribuno? Quid, ſi non, quantum iſtæ
„ minæ adverſus plebis conſenſum valerent,
„ bis jam experti eſſetis? Scilicet, quia nobis
„ conſultum volebatis, certamine abſtinuiſtis:
„ an ideo non eſt dimicatum, quod, quæ
„ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec
„ nunc erit certamen, Quirites: animos
„ veſtros illi tentabunt ſemper, vires non
„ experientur. Itaque ad bella iſta, ſeu falſa,
„ ſeu vera ſunt, conſules, parata vobis ple-
„ bes eſt, ſi, connubiis redditis, unam hanc
„ civitatem tandem facitis; ſi coaleſcere,
„ ſi jungi miſcerique vobis privatis neceſſitudi-
„ nibus poſſunt; ſi ſpes, ſi aditus ad honores
„ viris ſtrenuis & fortibus datur; ſi in conſor-
„ tio, ſi in ſocietate reipublicæ eſſe, ſi, quod
„ æquæ libertatis eſt, in vicem annuis magiſtra-

U. c. 310.
a. C. 442.

„ bus parere atque imperitare licet. Si hæc „ inpediet aliquis, ferte ſermonibus, & multiplicate fama bella : nemo eſt nomen daturus, nemo arma capturus, nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis, cum quibus „ nec in re publica honorum, nec in privata „ connubii ſocietas eſt. „

VI. Quum in concionem & conſules proceſſiſſent, & res a perpetuis orationibus in altercationem vertiſſet; interroganti tribuno, " cur plebeium conſulem fieri non oporteret ? „ ut fortaſſe vere, ſic parum utiliter in præſens certamen reſpondit, " quod nemo plebeius „ auſpicia haberet : ideoque decemviros connubium diremiſſe, ne incerta prole auſpicia „ turbarentur. „ Plebes ad id maxime indignatione exarſit, quod auſpicari, tamquam inviſi Diis inmortalibus, negarentur poſſe. Nec ante finis contentionum fuit, (quum & tribunum acerrimum auctorem plebes nacta eſſet, & ipſa cum eo pertinacia certaret) quam victi tandem Patres, ut de connubio ferretur, conſenſere : ita maxime rati, contentionem de plebeiis conſulibus tribunos aut totam depoſituros, aut poſt bellum dilaturos eſſe; contentamque interim connubio plebem para-

Lex fertur de connubio patrum cum plebe.

paratam delectui fore. Quum Canuleius, victoria de Patribus & plebis favore, ingens esset; accensi alii tribuni ad certamen pro rogatione sua summa vi pugnant, &, crescente in dies fama belli, delectum inpediunt. Consules, quum per senatum, intercedentibus tribunis, nihil agi posset, consilia principum domi habebant. Adparebat, aut hostibus, aut civibus de victoria concedendum esse. Soli ex consularibus Valerius atque Horatius non intererant consiliis. C. Claudii sententia consules armabat in tribunos: Quinctiorum Cincinnatique & Capitolini sententiæ abhorrebant a cæde violandisque, quos, fœdere icto cum plebe, sacrosanctos accepissent. Per hæc consilia eo deducta res est, ut tribunos militum consulari potestate promiscue ex Patribus ac plebe creari finerent; de consulibus creandis nihil mutaretur: eoque contenti tribuni, contenta plebs fuit. Comitia tribunis consulari potestate tribus creandis indicuntur. Quibus indictis, extemplo, quicumque aliquid seditiose dixerat, aut fecerat, quam maxime tribunicii, & prensare homines, & concursare toto foro candidati cœpere: ut patricios desperatio

U. c. 310.
a. C. 442.

Tribuni militum consulari potestate.

U. c. 310. a. C. 442.

primo, inritata plebe, adipiscendi honoris; deinde indignatio, si cum his gerendus esset honos, deterreret: postremo coacti tamen a primoribus petiere, ne cessisse possessione reipublicæ viderentur. Eventus eorum comitiorum docuit, alios animos in contentione libertatis dignitatisque, alios, secundum deposita certamina, inconrupto judicio esse; tribunos enim omnes patricios creavit populus, contentus eo, quod ratio habita plebeiorum esset. Hanc modestiam æquitatemque & altitudinem animi, ubi nunc in uno inveneris, quæ tum (*f*) populi universi fuit?

U. c. 311. a. C. 441. *A. Sempronio &c. Tribunis milit.*

VII. ANNO trecentesimo decimo, quam urbs Roma condita erat, primum tribuni militum pro consulibus magistratum ineunt, A. Sempronius Atratinus, L. Atilius, T. Cæcilius; quorum in magistratu concordia domi pacem etiam foris præbuit. Sunt, qui propter adjectum Æquorum Volscorumque bello & Ardeatium defectioni Veiens bellum, quia duo consules obire tot simul bella nequirent, tribunos militum tres creatos dicant, sine mentione promulgatæ legis de consulibus creandis ex plebe; & imperio & insigni-

(f) *tunc* Gron. Crev.

bus consularibus usos. Non tamen pro firmato jam stetit magistratus ejus jus; quia tertio mense, quam inierunt, augurum decreto, perinde ac vitio creati, honore abiere; quod C. Curtius, qui comitiis eorum præfuerat, parum recte tabernaculum cepisset. Legati ab Ardea Romam venerunt, ita de injuria querentes, ut, si demeretur ea, in fœdere atque amicitia mansuros, restituto agro, adpareret. Ab senatu responsum est. " Judicium populi „ rescindi ab senatu non posse, præterquam „ quod nullo nec exemplo nec jure fieret, „ concordiæ etiam ordinum caussa. Si Ardea- „ tes sua tempora exspectare velint, arbitrium- „ que senatui levandæ injuriæ suæ permit- „ tant, fore, ut postmodo (g) gaudeant, se „ iræ moderatos; sciantque, Patribus æque „ curæ fuisse, ne qua injuria in eos orire- „ tur, ac ne orta diuturna esset. „ Ita legati, quum se rem integram relaturos dixissent, comiter dimissi. Patricii, quum sine curuli magistratu respublica esset, coïre, & interregem creavere. Contentio, consulesne, an tribuni militum crearentur, in interregno rem dies complures tenuit. Interrex ac senatus,

U. c. 311. a. C. 441.

Tertio mense honore abeunt.

T. Quinct. interrex creatur.

(g) *postmodum* Gron. Crev.

U. c. 311. a. C. 441.

consulum comitia; tribuni plebis & plebs, tribunorum militum ut habeantur, tendunt. Vicerunt Patres, quia & plebs, patriciis seu hunc seu illum delatura honorem, frustra certare supersedit: & principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui, quam quibus ut indigni præterirentur. Tribuni quoque plebis certamen sine effectu in beneficio apud primores Patrum reliquere. T. Quinctius Barbatus interrex consules creat L. Papirium Mugillanum, L. Sempronium Atratinum. His consulibus cum Ardeatibus fœdus renovatum est: idque monumenti est, consules eos illo anno fuisse, qui neque in annalibus priscis, neque in libris magistratuum inveniuntur. Credo, quod tribuni militum initio anni fuerunt, eo, perinde ac si totum annum in imperio fuerint, subfectis his consulibus, prætermissa nomina consulum horum. Licinius Macer auctor est, & in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inventa. Et foris, quum tot terrores a finitimis ostentati essent, & domi otium fuit.

Interrex creat consules, L. Papirium, L. Sempronium.

U. c. 312. a. C. 440.

VIII. Hunc annum (seu tribunos modo, seu tribunis subfectos consules quoque ha-

buit) ſequitur annus haud dubiis conſulibus, M. Geganio Macerino iterum, T. Quinctio Capitolino quintum conſulibus. Idem hic annus, cenſuræ initium fuit, rei a parva origine ortæ : quæ deinde tanto incremento aucta eſt, ut morum diſciplinæque Romanæ penes eam regimen, ſenatus equitumque centuriæ, decoris dedecorisque diſcrimen ſub ditione ejus magiſtratus, publicorum jus privatorumque locorum (h), vectigalia populi Romani ſub nutu atque arbitrio eſſent. Ortum autem initium rei eſt, quod in populo, per multos annos incenſo, neque differri cenſus poterat, neque conſulibus, quum tot populorum bella inminerent, operæ erat id negotium agere. Mentio inlata ab ſenatu eſt, « Rem operoſam ac minime conſularem » ſuo proprio magiſtratu egere : cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiæque & tabularum » cura, cui arbitrium formulæ cenſendi ſubjiceretur. » Et Patres, quamquam rem parvam, tamen, quo plures patricii magiſtratus in republica eſſent, læti accepere : id, quod evenit, futurum credo etiam rati, ut mox opes eorum, qui præeſſent, ipſi honori jus

M. Geganio II. T. Quinctio V Coſſ.

Cenſuræ initium.

(h) inſ. & Gron.

U. c. 312. a. C. 440.

majeſtatemque adjicerent. Et tribuni, (id quod tunc erat) magis neceſſariam, quam ſpecioſi miniſterii procurationem intuentes, ne in parvis quoque rebus incommode adverſarentur, haud ſane tetendere. Quum a primoribus civitatis ſpretus honor eſſet, Papirium Semproniumque, quorum de conſulatu dubitabatur, ut eo magiſtratu parum ſolidum conſulatum explerent, cenſui agendo populus ſuffragiis præfecit. Cenſores ab re adpellati ſunt.

Ardeatium turbæ inteſtinæ.

IX. Dum hæc Romæ geruntur, legati ab Ardea veniunt; pro veterrima ſocietate renovatoque fœdere recenti, auxilium prope everſæ urbi inplorantes. Frui namque pace, optimo conſilio cum populo Romano ſervata, per inteſtina arma non licuit, quorum cauſſa atque initium traditur ex certamine factionum ortum: quæ fuere eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbive, quæque alia in Deum iras, velut ultima publicorum malorum, vertunt. Virginem plebeii generis, maxime forma notam, petiere juvenes. Alter virgini genere par, tutoribus fretus, qui & ipſi ejuſdem corporis erant: nobilis alter, nulla

re, præterquam forma, captus. Adjuvabant eum optimatium ſtudia, per quæ in domum quoque puellæ certamen partium penetravit. Nobilis ſuperior judicio matris eſſe, quæ quam ſplendidiſſimis nuptiis jungi puellam volebat: tutores, in ea quoque re partium memores, ad ſuum tendere. Quum res peragi intra parietes nequiſſet, ventum in jus eſt. Poſtulatu audito matris tutorumque, magiſtratus ſecundum parentis arbitrium dant jus nuptiarum; ſed vis potentior fuit; namque tutores, inter ſuæ partis homines de injuria decreti palam in foro concionati, manu facta virginem ex domo matris rapiunt. Adverſus quos infeſtior coorta optimatium acies ſequitur accenſum injuria juvenem. Fit prœlium atrox. Pulſa plebs, nihil Romanæ plebis ſimilis, armata ex urbe profecta, colle quodam capto, in agros optimatium cum ferro ignique excurſiones facit. Urbem quoque, omnis etiam expertem ante certaminis, multitudine opificum ad ſpem prædæ evocata, obſidere parat. Nec ulla ſpecies cladesque belli abeſt; velut contacta civitate rabie duorum juvenum, funeſtas nuptias ex occaſu patriæ petentium. Parum parti utrique domi

U. c. 312.
a. C. 440.

U. c. 312. a. C. 440.

Ardeam obsident Volsci.

A Romanis obsidentur.

armorum bellique est visum. Optimates Romanos ad auxilium urbis obsessæ, plebs ad expugnandam secum Ardeam Volscos excivere (*i*). Priores Volsci, duce Æquo Clœlio (*k*), Ardeam venere (*l*), & mœnibus hostium vallum objecere. Quod ubi Romam est nunciatum, extemplo M. Geganius consul, cum exercitu profectus, tria millia passuum ab hoste locum castris cepit, præcipitique jam die curare corpora milites jubet. Quarta deinde vigilia signa profert: cœptumque opus adeo adproperatum est, ut, sole orto, Volsci firmiore se munimento ab Romanis circumvallatos, quam a se urbem, viderent. Et alia parte consul muro Ardeæ brachium injunxerat; qua ex oppido sui commeare possent.

X. Volscus imperator, qui ad eam diem, non commeatu præparato, sed ex populatione agrorum rapto in diem frumento aluisset militem, postquam septus vallo repente inopem omnium rerum videt, ad conloquium consule evocato, « si solvendæ obsidionis caussa ve-

(i) *excitavere* Gron.

(k) *Cluilio* Gron. Crev.

(l) *venerunt* Gron. Crev.

nerit Romanus, abducturum se inde Volscos, » ait. Adversus ea consul, " Victis conditiones „ accipiendas esse, non ferendas, » respondit; " neque, ut venerint ad obpugnandos „ socios populi Romani suo arbitrio, ita „ abituros Volscos esse. Dedi imperatorem, „ arma poni, jubet, fatentes victos se esse, & (*m*) imperio parere. Aliter, tam abeuntibus, quam manentibus, se hostem infensum, victoriam potius ex Volscis, quam „ pacem infidam, Romam relaturum. „ Volsci exiguam spem in armis, alia undique abscissa, quum tentassent; præter cetera adversa loco quoque iniquo ad pugnam congressi, iniquiore ad fugam, quum ab omni parte cæderentur, ad preces a certamine versi, dedito imperatore, traditisque armis, sub jugum missi; cum singulis vestimentis, ignominiæ cladisque pleni dimittuntur. Et, quum haud procul urbe Tusculo consedissent, vetere Tusculanorum odio inermes obpressi dederunt pœnas, vix nunciis cædis relictis. Romanus (*n*) Ardeæ turbatas seditione res, principibus ejus motus securi percussis, bo-

U. c. 312. a. C. 440.

Victi, dedito duce, sub jugum mittuntur.

Ardeæ res compositæ.

(m) & del. *Crev.*

(n) add. *Consul* Gron.

U. c. 312. a. C. 440. nisque eorum in publicum Ardeatium redactis, composuit: demtamque injuriam judicii tanto beneficio populi Romani Ardeates credebant: senatui superesse aliquid ad delendum publicæ avaritiæ monumentum videbatur. Consul triumphans in urbem redit (*o*), Clœlio duce Volscorum ante currum ducto, prælatisque spoliis, quibus dearmatum exercitum hostium sub jugum miserat. Æquavit, quod haud facile est, Quinctius consul togatus armati gloriam collegæ: quia (*p*) concordiæ pacisque domesticam curam, jura infimis summisque moderando, ita tenuit, ut eum & Patres severum consulem, & plebs satis comem crediderint. Et adversus tribunos auctoritate plura, quam certamine, tenuit. Quinque consulatus, eodem tenore gesti, vitaque omnis, consulariter acta, verendum pene ipsum magis, quam honorem, faciebant. Eo tribunorum militarium nulla mentio his consulibus fuit.

U. c. 313. a. C. 439. XI. Consules creant M. Fabium Vibulanum, Postumum Æbutium Cornicinem. Fabius & Æbutius consules, quo majori glo-

(o) *rediit Cluilio Volscorum duce* Gron. Crev.
(p) *qui* Crev.

riæ rerum, domi forisque geſtarum; ſuccedere ſe cernebant, (maxime autem memorabilem annum apud finitimos ſocios hoſtesque eſſe, quod Ardeatibus in re præcipiti tanta foret cura ſubventum) eo inpenſius, ut delerent prorſus ex animis hominum infamiam judicii, ſenatusconſultum fecerunt; ut, quoniam civitas Ardeatium inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet, coloni eo præſidii cauſſa adverſus Volſcos ſcriberentur. Hoc palam relatum in tabulas, ut plebem tribunosque falleret judicii reſcindendi conſilium initum. Conſenſerant autem, ut, multo majore parte Rutulorum colonorum quam Romanorum ſcripta, nec ager ullus divideretur, niſi is, qui interceptus judicio infami erat; nec ulli prius Romano ibi, quam omnibus Rutulis diviſus eſſet, gleba ulla agri adſignaretur. Sic ager ad Ardeates rediit. Triumviri ad coloniam Ardeam deducendam creati Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Æbutius Elva. Qui, per minime populare miniſterium agro adſignando ſociis, quem populus Romanus ſuum judicaſſet, quum plebem obſendiſſent, ne primoribus quidem Patrum ſatis accepti, quod nihil gratiæ cujuſquam

M. Fabio, Poſt. Æbutio Coſſ.

Ardeatibus ager redditus, qui judicio infami interceptus erat.

dederant ; vexationes, ad populum jam die dicta ab tribunis, coloni (*q*) adscripti remanendo in colonia, quam testem integritatis justitiæque habebant, vitavere.

U. c. 314. a. C. 438.

C. Furio, M. Papirio Coss.

XII. Pax domi forisque fuit & hoc & insequente (*r*) anno, C. Furio Pacilo & M. Papirio Crasso consulibus. Ludi, ab decemviris per secessionem plebis a Patribus ex senatusconsulto voti, eo anno facti sunt. Caussa seditionum nequidquam a Pœtelio (*s*) quæsita : qui, tribunus plebis iterum ea ipsa denunciando factus, neque, ut de agris dividendis plebi referrent consules ad senatum, pervincere potuit ; &, quum magno certamine obtinuisset, ut consulerentur Patres, consulum an tribunorum placeret comitia haberi, consules creari jussi sunt : ludibrioque erant minæ tribuni, denunciantis se delectum inpediturum, quum, quietis finitimis, neque bello, neque belli adparatu opus esset.

U. c. 315. a. C. 437.

Pr. Geganio, L. Menenio Coss.

Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus, Proculo Geganio Macerino, L. Menenio Lanato consulibus, multiplici clade ac periculo

(q) *colonis* Gron.

(r) *insequenti* Gron. Crev.

(s) *Petillio* Gron. *Petilio* Crev.

insignis, seditionibus, fame, regno prope per largitionis dulcedinem in cervices accepto. Unum afuit bellum externum: quo si adgravatæ res essent, vix ope Deorum omnium resisti (*t*) potuisset. Cœpere a fame mala, seu adversus annus frugibus fuit, seu dulcedine concionum & urbis, deserto agrorum cultu: nam utrumque traditur. Et Patres plebem desidem, & tribuni plebis nunc fraudem, nunc negligentiam consulum accusabant. Postremo perpulere plebeii, haud adversante senatu, ut L. Minucius præfectus annonæ crearetur; felicior in eo magistratu ad custodiam libertatis futurus, quam ad curationem ministerii sui: quamquam postremo annonæ quoque levatæ haud inmeritam & gratiam & gloriam tulit. Qui quum, multis circa finitimos populos legationibus terra marique nequidquam missis, (nisi quod ex Etruria haud ita multum frumenti advectum est) nullum momentum annonæ fecisset; & revolutus ad dispensationem inopiæ, profiteri cogendo frumentum, & vendere, quod usu (*u*) menstruo superesset, fraudan-

U. c. 315. a. C. 437.

Fames.

(t) *sisti* Gron. Crev.

(u) *usui* Gron. Crev.

U. c. 315. a. C. 437. doque parte diurni cibi servitia, criminando inde & objiciendo iræ populi frumentarios, acerba inquisitione aperiret magis, quam levaret inopiam; multi ex plebe, spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim præcipitaverunt.

Periculosæ largitiones Sp. Mælii. XIII. Tum Sp. Mælius ex equestri ordine, ut illis temporibus, prædives, rem utilem, pessimo exemplo, pejore consilio, est adgressus: frumento namque ex Etruria privata pecunia per hospitum clientiumque ministeria coëmto, (quæ, credo, ipsa res ad levandam publica cura annonam inpedimento fuerat) largitiones frumenti facere instituit: plebemque, hoc munere delinitam, quacumque incederet, conspectus elatusque supra modum hominis privati, secum trahere, haud dubium consulatum favore ac spe desponden-tem. Ipse, ut est humanus animus insatiabilis eo, quod fortuna spondet, ad altiora & non concessa tendere; &, quoniam consulatus quoque eripiendus invitis Patribus esset, de regno agitare: id unum dignum tanto adparatu consiliorum & certamine, quod ingens exsudandum esset, præmium

fore. Jam comitia confularia inftabant : quæ res eum, necdum compofitis maturisve fatis confiliis, obpreffit. Conful fextum creatus T. Quinctius Capitolinus, minime opportunus vir novanti res; collega additur ei Agrippa Menenius, cui Lanato erat cognomen : & L. Minucius præfectus annonæ, feu refectus, feu, quoad res pofceret, in incertum creatus; nihil enim conftat, nifi in libros linteos utroque anno relatum inter magiftratus præfecti nomen. Hic Minucius, eamdem publice curationem agens, quam Mælius privatim agendam fufceperat, quum in utraque domo genus idem hominum verfaretur, rem compertam ad fenatum refert, « Tela in domum » Mælii conferri, eumque conciones domi » habere : ac non dubia regni confilia effe. » Tempus agendæ rei nondum ftare; cetera » jam conveniffe; & tribunos mercede emtos ad prodendam libertatem, & partita » ducibus multitudinis minifteria effe. Serius » fe pene, quam tutum fuerit, ne cujus incerti vanique auctor effet, ea deferre. » Quæ poftquam funt audita, & undique primores Patrum & prioris anni confules increparent, quod eas largitiones cœtusque

U. c. 316. a. C. 436.

T. Quinctio VI. Agr. Menenio Coff.

U. c. 316. a. C. 436.

plebis in privata domo paſſi eſſent fieri; & novos conſules, quod exſpectaſſent, donec a præfecto annonæ tanta res ad ſenatum deferretur, quæ conſulem non auctorem ſolum deſideraret, ſed etiam vindicem; tum T. Quinctius, « conſules inmerito increpari, » [ait,] qui conſtricti legibus de provoca» tione ad diſſolvendum imperium latis, ne» quaquam tantum virium in magiſtratu ad » eam rem pro atrocitate vindicandam, quan» tum animi, haberent. Opus eſſe non forti » ſolum viro, ſed etiam libero exſolutoque » legum vinculis. Itaque ſe dictatorem L. » Quinctium dicturum: ibi animum parem » tantæ poteſtati eſſe.» Adprobantibus cunctis, primo Quinctius abnuere: &, « quid ſibi » vellent, rogitare, qui ſe ætate exacta tantæ » dimicationi objicerent.» Dein, quum undique plus in illo ſenili animo non conſilii modo, ſed etiam virtutis eſſe, quam in omnibus aliis dicerent, laudibusque haud inmeritis onerarent, & conſul nihil remitteret; precatus tandem Deos inmortales Cincinnatus, ne ſenectus ſua in tam trepidis rebus damno dedecorive reipublicæ eſſet, dictator a conſule dicitur. Ipſe deinde C. Servilium Ahalam magiſtrum equitum dicit.

Cincinnatus dictator creatus.

XIV. Postero die, diſpoſitis præſidiis, quum in forum deſcendiſſet; converſaque in eum plebs novitate rei ac miraculo eſſet, & Mæliani atque ipſe dux eorum in ſe intentam vim tanti imperii cernerent; expertes conſiliorum regni, « qui tumultus, quod » bellum repens, aut dictatoriam majeſtatem, » aut Quinctium poſt octogeſimum annum » rectorem reipublicæ quæſiſſet, » rogitarent; miſſus ab dictatore Servilius magiſter equitum ad Mælium, « Vocat te [inquit] » dictator. » Quum pavidus ille, « quid vel» let, quæreret; Serviliusque cauſſam dicendam eſſe proponeret, crimenque, a Minucio delatum ad ſenatum, diluendum : tunc Mælius recipere ſe in catervam ſuorum, & primum circumſpectans tergiverſari : poſtremo, quum adparitor juſſu magiſtri equitum duceret, ereptus a circumſtantibus, fugienſque, fidem plebis Romanæ inplorare, & obprimi ſe conſenſu Patrum dicere, quod plebi benigne feciſſet : orare, ut opem ſibi ultimo in diſcrimine ferrent, neve ante oculos ſuos trucidari ſinerent. Hæc eum vociferantem adſecutus Ahala Servilius obtruncat : reſperſuſque cruore obtruncati, ſtipatus caterva

U. c. 316.
a. C. 436.

Mælius occiditur.

U. c. 316. a. C. 436.

patriciorum juvenum, dictatori renunciat, vocatum ad eum Mælium, repulso adparitore concitantem multitudinem, pœnam meritam habere. Tum dictator, « Macte virtute » [inquit] C. Servili, esto, liberata republica.»

Factum defendit dictator.

XV. Tumultuantem deinde multitudinem incerta existimatione facti ad concionem vocari jussit; &, « Mælium jure cæsum, » pronunciavit, etiamsi regni crimine insons » fuerit; qui vocatus a magistro equitum ad » dictatorem non venisset. Se ad caussam cog» noscendam consedisse; qua cognita, habi» turum fuisse Mælium similem caussæ for» tunam. Vim parantem, ne judicio se com» mitteret, vi coërcitum esse. Nec cum eo, » tamquam cum cive, agendum fuisse; qui » natus in libero populo inter jura legesque, » ex qua urbe reges exactos sciret, eodem» que anno sororis filios regis, & liberos » consulis liberatoris patriæ, propter pactio» nem indicatam recipiendorum in urbem re» gum, a patre securi esse percussos; ex qua » Collatinum Tarquinium consulem nominis » odio abdicare se magistratu atque exsulare » jussum; in qua de Sp. Cassio, post aliquot » annos, propter consilia inita de regno,

„ supplicium sumtum; in qua nuper decem- „ viros bonis, exsilio, capite multatos ob „ superbiam regiam: in ea Sp. Mælius spem „ regni conceperit. Et quis homo? quamquam „ nullam nobilitatem, nullos honores, nulla „ merita cuiquam ad dominationem pandere „ viam; sed tamen Claudios, Cassios, con- „ sulatibus, decemviratibus, suis majorum- „ que honoribus, splendore familiarum sustu- „ lisse animos, quo nefas fuerit. Sp. Mælium, „ cui tribunatus plebis magis optandus, quam „ sperandus, fuerit, frumentarium divitem, „ bilibris farris sperasse libertatem se civium „ suorum emisse, ciboque objiciendo ratum, „ victorem finitimorum omnium populum in „ servitutem perlici posse: ut, quem senato- „ rem concoquere civitas vix posset, regem „ ferret, Romuli conditoris, ab Diis orti, „ recepti ad Deos, insignia atque imperium „ habentem. Non pro scelere id magis, quam „ pro monstro, habendum. Nec satis esse „ sanguine ejus expiatum, nisi tecta parietes- „ que, intra quæ tantum amentiæ conceptum „ esset, dissiparentur; bonaque, contacta pre- „ tiis regni mercandi, publicarentur. Jubere „ itaque, quæstores vendere ea bona, atque „ in publicum redigere.

U. c. 316. a. C. 436.

U. c. 316.
a. C. 436.

L. Minucii præmium.

XVI. Domum deinde, ut monumento area esset obpressæ nefariæ spei, dirui extemplo jussit: id Æquimælium adpellatum est. L. Minucius bove aurato extra portam Trigeminam est donatus, ne plebe quidem invita, quia frumentum Mælianum, assibus in modios æstimatum, plebi divisit. Hunc Minucium, apud quosdam auctores, transisse a Patribus ad plebem, undecimumque tribunum plebis cooptatum, seditionem motam ex Mæliana cæde sedasse, invenio. Ceterum vix credibile est, numerum tribunorum Patres augeri passos: idque potissimum exemplum a patricio homine introductum: nec deinde id plebem concessum semel obtinuisse, aut certe tentasse. Sed ante omnia refellit falsum imaginis titulum paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam cooptare liceret. Q. Cæcilius, Q. Junius, Sext. Titinius (x), soli ex collegio tribunorum neque tulerant de honoribus Minucii legem; & criminari nunc Minucium, nunc Servilium apud plebem, querique indignam necem Mælii non destiterant. Pervicerunt igitur, ut tribunorum militum potius, quam consu-

(x) *Titinnius* Gron. Crev.

lum, comitia haberentur: haud dubii, quin ſex locis (tot enim jam creari licebat) & plebeii aliqui, profitendo ſe ultores fore Mælianæ cædis, crearentur. Plebs, quamquam agitata multis eo anno & variis motibus erat, nec plures, quam tres tribunos conſulari poteſtate creavit, & in iis L. Quinctium Cincinnati filium: ex cujus dictaturæ invidia tumultus quærebatur. Prælatus ſuffragiis Quinctio Mamercus Æmilius, vir ſummæ dignitatis. L. Julium tertium creant.

XVII. In horum magiſtratu Fidenæ, colonia Romana, ad Lartem Tolumnium Veientium regem ac Veientes defecere. Majus additum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, Clœlium Tullum, Sp. Antium, L. Roſcium, legatos Romanos, cauſſam novi conſilii quærentes, juſſu Tolumnii interfecerunt. Levant quidam regis facinus: in teſſerarum proſpero jactu vocem ejus ambiguam, ut occidi juſſiſſe videretur, ab Fidenatibus exceptam, cauſſam mortis legatis fuiſſe. Rem incredibilem; interventu Fidenatium, novorum ſociorum, conſulentium de cæde ruptura jus gentium, non averſum ab intentione luſus animum: nec deinde in horrorem verſum

U. c. 315. a. C. 435.

Mam. Æmilius &c. Tribb. mil.

Fidenates & Veientes a Romanis deficiunt.

facinus. Propius est fidem, obstringi Fidenatium populum, ne respicere spem ullam ab Romanis posset, conscientia tanti sceleris, voluisse. Legatorum, qui Fidenis cæsi erant, statuæ publice in Rostris positæ sunt. Cum Veientibus Fidenatibusque, præterquam finitimis populis, ab caussa etiam tam nefanda bellum exorsis, atrox dimicatio instabat. Itaque ad curam summæ rerum, quieta plebe tribunisque ejus, nihil controversiæ fuit, quin consules crearentur M. Geganius Macerinus tertium & L. Sergius Fidenas; a bello credo, quod deinde gessit, adpellatum (*y*). Hic enim primus cis Anienem cum rege Veientium secundo prœlio conflixit, nec incruentam victoriam retulit. Major itaque ex civibus amissis dolor, quam lætitia fusis hostibus fuit: & senatus, ut in trepidis rebus, dictatorem dici Mam. Æmilium jussit. Is magistrum equitum ex collegio prioris anni, quo simul tribuni militum consulari potestate fuerant, L. Quinctium Cincinnatum, dignum parente juvenem, dixit. Ad delectum a consulibus habitum centuriones veteres belli periti adjecti, & numerus

U. c. 318. a. C. 434.

M. Geganio III. L. Sergio Coss.

Dictator Mamercus Æmilius.

(y) *adpellatus* Gron. Crev.

amiſſorum proxima pugna expletus. Legatos Quinctium Capitolinum & M. Fabium Vibulanum ſequi ſe dictator juſſit. Quum poteſtas major, tum vir quoque poteſtati par, hoſtes ex agro Romano trans Anienem ſubmovere; collesque inter Fidenas atque Anienem ceperunt, referentes caſtra: nec ante in campos degreſſi ſunt, quam legiones auxilio Faliſcorum venerunt. Tum demum caſtra Etruſcorum pro mœnibus Fidenarum poſita: & dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit in utriuſque ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, vallo interpoſito. Poſtero die in aciem eduxit.

U. c. 318. a. C. 434.

XVIII. Inter hoſtes variæ fuere (z) ſententiæ. Faliſcus, procul ab domo militiam ægre patiens, ſatisque fidens ſibi, poſcere pugnam: Veienti Fidenatique plus ſpei in trahendo bello eſſe. Tolumnius, quamquam ſuorum magis placebant conſilia, ne longinquam militiam non paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. Dictatori ac Romanis, quod detrectaſſet pugnam hoſtis, animi acceſſere: poſteroque die, jam militibus caſtra

Veientes cum ſociis pugnant contra Romanos.

(z) *fuere variæ* Gron. Crev.

U. c. 318.
a. C. 434.

urbemque se obpugnaturos frementibus, ni copia pugnæ fiat, utrimque acies inter bina castra in medium campi procedunt. Veiens, multitudine abundans, qui inter dimicationem castra Romana adgrederentur, post montes circummisit. Trium populorum exercitus ita stetit instructus, ut dextrum cornu Veientes, sinistrum Falisci tenerent, medii Fidenates essent. Dictator dextro cornu adversus Faliscos, sinistro contra Veientem Capitolinus Quinctius intulit signa: ante mediam aciem cum equitatu magister equitum processit. Parumper silentium & quies fuit, nec Etruscis, nisi cogerentur, pugnam inituris; & dictatore arcem Romanam respectante, ut ab auguribus, simul aves rite admisissent, ex composito tolleretur signum. Quod simul (a) conspexit, primos equites clamore sublato in hostem emisit: secuta peditum acies ingenti vi conflixit. Nulla parte legiones Etruscæ sustinuere inpetum Romanorum. Eques maxime resistebat; equitumque longe fortissimus ipse rex, ab omni parte effuse sequentibus obequitans Romanis, trahebat certamen.

(a) *ubi* Gron. Crev.

XIX. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coſſus, eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par, memorque generis, quod ampliſſimum acceptum, majus auctiusque reliquit poſteris. Is quum ad inpetum Tolumnii, quacumque ſe intendiſſet, trepidantes Romanas videret turmas, inſignemque eum regio habitu volitantem tota acie cognoſſet, « Hiccine eſt [inquit] » ruptor fœderis humani, violatorque gentium » juris? Jam ego hanc mactatam victimam, « (ſi modo ſancti quidquam in terris eſſe » Dii volunt) legatorum manibus dabo. » Calcaribus ſubditis, infeſta cuſpide in unum fertur hoſtem : quem quum ictum equo dejeciſſet, confeſtim & ipſe haſta innixus ſe in pedes excepit. Adſurgentem ibi regem umbone reſupinat, repetitumque ſæpius cuſpide ad terram adfixit. Tum exſangui detracta ſpolia; caputque abſciſum (*b*) victor ſpiculo gerens, terrore cæſi regis hoſtes fundit. Ita equitum quoque fuſa acies, quæ una fecerat anceps certamen. Dictator legionibus fugatis (*c*) inſtat, & ad caſtra compulſos cædit.

U. c. 318, a. C. 434.

Coſſus regem eorum occidit.

Vincuntur

(b) *abſciſſum* Gron. Crev.

(c) *fugatis legionibus* Gron. Crev.

U. c. 318.
a. C. 434.

Fidenatium plurimi locorum notitia effugere in montes. Coffus, Tiberim cum equitatu tranfvectus, ex agro Veientano ingentem detulit prædam ad urbem. Inter prœlium, & ad caftra Romana pugnatum eft adverfus partem copiarum, ab Tolumnio, ut ante dictum eft, ad caftra miffam. Fabius Vibulanus corona primum vallum defendit: intentos deinde hoftes in vallum, egreffus dextra principali, cum triariis repente invadit: quo pavore injecto, cædes minor, quia pauciores erant; fuga non minus trepida, quam in acie fuit.

Dictator triumphat.

XX. Omnibus locis re bene gefta, dictator fenatusconfulto juffuque populi triumphans in urbem rediit. Longe maximum triumphi fpectaculum fuit Coffus, fpolia opima regis interfecti gerens. In eum milites carmina incondita, æquantes eum (*d*) Romulo, canere. Spolia in æde Jovis Feretrii prope Romuli fpolia, quæ, prima Opima adpellata, fola ea tempeftate erant, cum follemni dedicatione dono fixit: averteratque in fe a curru dictatoris civium ora, & celebritatis ejus diei fructum prope folus tulerat. Dicta-

(d) *cum* Gron.

tor coronam auream libram pondo ex publica pecunia, populi juſſu, in Capitolio Jovi donum poſuit. Omnes ante me auctores ſecutus, A. Cornelium Coſſum tribunum militum ſecunda ſpolia opima Jovis Feretrii templo intuliſſe, expoſui. Ceterum, præterquam quod ea rite opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxit; nec ducem novimus, niſi cujus auſpicio bellum geritur: titulus ipſe, ſpoliis inſcriptus, illos meque arguit, conſulem ea Coſſum cepiſſe. Hoc ego quum Auguſtum Cæſarem, templorum omnium conditorem aut reſtitutorem, ingreſſum ædem Feretrii Jovis, quam vetuſtate dilapſam refecit, ſe ipſum in thorace linteo ſcriptum legiſſe audiſſem; prope ſacrilegium ratus ſum, Coſſo ſpoliorum ſuorum Cæſarem, ipſius templi auctorem, ſubtrahere teſtem. Qui ſi ea in re ſit error, quod tam veteres annales, quodque magiſtratuum libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius citat idemtidem auctores, nono poſt demum anno cum T. Quinctio Penno A. Cornelium Coſſum conſulem habeant; exiſtimatio communis omnibus eſt. Nam etiam illud accedit, ne tam clara pugna in eum

U. c. 318. a. C. 434.

annum transferri posset, quod inbelle triennium ferme pestilentia inopiaque frugum circa A. Cornelium consulem fuit: adeo ut quidam annales, velut funesti, nihil præter nomina consulum subgerant. Tertius ab consulatu Cossi annus tribunum eum militum consulari potestate habet; eodem anno magistrum equitum; quo in imperio alteram insignem edidit pugnam equestrem. Ea libera conjectura est. Sed (ut ego arbitror) vana versare in omnes opiniones licet: quum auctor pugnæ, recentibus spoliis in sacra sede positis, Jovem prope ipsum, cui vota erant, Romulumque intuens, haud spernendos falsi tituli testes, se (*e*) A. Cornelium Cossum consulem scripserit.

U. c. 319. a. C. 433.

M. Cornelio, L. Papirio Coss.

XXI. M. Cornelio Maluginense, L. Papirio Crasso consulibus, exercitus in agrum Veientem ac Faliscum ducti: prædæ abactæ hominum pecorumque: hostis in agris nusquam inventus, neque pugnandi copia facta:

Pestilentia

urbes tamen non obpugnatæ, quia pestilentia populum invasit. Et seditiones domi quæsitæ sunt, nec motæ tamen, ab Sp. Mælio tribuno plebis; qui, favore nominis motu-

(e) *sese* Gron. Crev.

rum ſe aliquid ratus, & Minucio diem dixerat, & rogationem de publicandis bonis Servilii Ahalæ tulerat, falſis criminibus a Minucio circumventum Mælium arguens, Servilio cædem civis indemnati objiciens: quæ vaniora ad populum ipſo auctore fuere. Ceterum magis vis morbi ingraveſcens curæ erat, terroresque ac prodigia; maxime quod crebris motibus terræ ruere in agris nunciabantur tecta. Obſecratio itaque a populo, duumviris præeuntibus, eſt facta. Peſtilentior inde annus, C. Julio iterum & L. Virginio conſulibus, tantum metum vaſtitatis in urbe agrisque fecit, ut non modo prædandi cauſſa quiſquam ex agro Romano non exiret, bellive inferendi memoria Patribus aut plebi eſſet; ſed ultro Fidenates, qui ſe primo aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant, populabundi deſcenderent in agrum Romanum. Deinde, Veientium exercitu adcito, (nam Faliſci perpelli ad inſtaurandum bellum, neque clade Romanorum, neque ſociorum precibus, potuere) duo populi tranſiere Anienem; atque haud procul Collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaque, non in agris magis, quam in urbe, eſt. Julius con-

U. c. 320. a. C. 432.

C. Julio II. L. Virginio Coſſ.

Bellum cum Fidenatibus & Veientibus.

U. C. 320. a. C. 432. ſul in aggere murisque explicat copias : a Virginio ſenatus in æde Quirini conſulitur. *Servilius dictator.* Dictatorem dici A. (*f*) Servilium placet, cui Priſco alii, alii Structo fuiſſe cognomen tradunt. Virginius, dum collegam conſuleret, moratus, permittente eo, nocte dictatorem dixit. Is ſibi magiſtrum equitum Poſtumum Æbutium Elvam dicit.

Fidenas obpugnat. XXII. DICTATOR omnes luce prima extra portam Collinam adeſſe jubet. Quibuscumque vires ſubpetebant ad arma ferenda, præſto fuere : ſigna ex ærario prompta feruntur ad dictatorem. Quæ quum agerentur, hoſtes in loca altiora conceſſere. Eo dictator agmine infeſto ſubit : nec procul Nomento (*g*) ſignis conlatis, fudit Etruſcas legiones : compulit inde in urbem Fidenas, valloque circumdedit. Sed neque ſcalis capi poterat urbs alta & munita; neque in obſidione vis ulla erat, quia frumentum non neceſſitati modo ſatis, ſed copiæ quoque, abunde ex ante convecto ſubficiebat. Ita, expugnandi pariter cogendique ad deditionem ſpe amiſſa, dictator in locis, propter propinquitatem notis, ab averſa parte urbis maxime neglecta, quia ſuapte

(*f*) *Q.* Crev. (*g*) *Numento* Gron.

natura tutiſſima erat, agere in arcem cuniculum inſtituit. Ipſe, diverſiſſimis locis ſubeundo ad mœnia, quadrifariam diviſo exercitu, qui alii aliis ſuccederent ad pugnam, continenti die ac nocte prœlio, ab ſenſu operis hoſtes avertebat: donec, perfoſſo a caſtris monte, erecta in arcem via eſt; intentisque Etruſcis ad vanas a certo periculo minas, clamor ſupra caput hoſtilis captam urbem oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilus & M. Geganius Macerinus cenſores villam publicam in campo Martio probaverunt; ibique primum cenſus populi eſt actus. *Cuniculo capit.*

XXIII. Eosdem conſules inſequenti anno refectos, Julium tertium, Virginium iterum, apud Macrum Licinium invenio. Valerius Antias & Q. Tubero M. Manlium & Q. Sulpicium conſules in eum annum edunt. Ceterum in tam diſcrepante (*h*) editione & Tubero & Macer libros linteos auctores profitentur: neuter, tribunos militum eo anno fuiſſe, traditum a ſcriptoribus antiquis diſſimulat. Licinio libros haud dubie ſequi linteos placet, & Tubero incertus veri eſt; ſed inter cetera, vetuſtate incomperta, hoc quoque in incerto

U. c. 321. a. C. 431. C. Jul. III. L. Virginio II. Coſſ.

(h) *diſcrepanti* Gron. Crev.

U. c. 321. a. C. 431.

positum. Trepidatum in Etruria est post Fidenas captas, non Veientibus solum exterritis metu similis excidii, sed etiam Faliscis memoria initi primo cum iis belli; quamquam rebellantibus non adfuerant. Igitur quum duae civitates, legatis circa duodecim populos missis, inpetrassent, ut ad Voltumnae fanum indiceretur omni Etruriae concilium: velut magno inde tumultu inminente, senatus Mam. Aemilium dictatorem iterum dici jussit. Ab eo A. Postumius Tubertus magister equitum est dictus; bellumque tanto majore, quam proximo, conatu adparatum est, quanto plus erat ab omni Etruria periculi, quam ab duobus populis fuerat.

Dictator Mamercus Aemilius.

XXIV. Ea res aliquanto exspectatione omnium tranquillior fuit. Itaque quum renunciatum a mercatoribus esset, negata Veientibus auxilia, jussosque suo consilio bellum initum suis viribus exsequi, nec adversarum rerum quaerere socios, cum quibus spem integram communicati non sint; tum dictator, ne nequidquam creatus esset, materia quaerendae bello gloriae ademta, in pace aliquid operis edere, quod monumentum esset dictaturae, cupiens, censuram minuere parat: seu

nimiam

nimiam poteſtatem ratus, ſeu non tam magnitudine honoris, quam diuturnitate obſenſus. Concione itaque advocata, « Rempublicam » foris gerendam [ait] tutaque omnia præ» ſtanda, Deos inmortales ſuſcepiſſe; ſe, » quod intra muros agendum eſſet, libertati » populi Romani conſulturum. Maximam au» tem ejus cuſtodiam eſſe, ſi magna imperia » diuturna non eſſent; & temporis modus » inponeretur, quibus juris inponi non poſſet. » Alios magiſtratus annuos eſſe, quinquen» nalem cenſuram: grave eſſe, iiſdem per » tot annos magna parte vitæ obnoxios vi» vere. Se legem laturum, ne plus, quam » annua ac ſemeſtris, cenſura eſſet. » Conſenſu ingenti populi legem poſtero die pertulit, &, « ut reipſa [inquit] ſciatis, Qui» rites, quam mihi diuturna non placeant im» peria, dictatura me abdico. » Depoſito ſuo magiſtratu, modo aliorum magiſtratui inpoſito, fine alteri, cum gratulatione ac favore ingenti populi domum eſt reductus. Cenſores, ægre paſſi, Mamercum, quod magiſtratum populi Romani minuiſſet, tribu moverunt, octuplicatoque cenſu ærarium fecerunt. Quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferunt, cauſſam

U. c. 321.
a. C. 431.

Cenſuræ tempus inminutum.

potius ignominiæ intuentem, quam ignominiam; primores Patrum, quamquam deminutum censuræ jus noluissent, exemplo acerbitatis censoriæ obfensos: quippe quum se quisque diutius ac sæpius subjectum censoribus fore cerneret, quam censuram gesturum. Populi certe tanta indignatio coorta dicitur, ut vis a censoribus nullius auctoritate, præterquam ipsius Mamerci, deterreri quiverit.

U. c. 322. a. C. 430.

M. Fabio &c. Tribb. Milit.

XXV. Tribuni plebis, adsiduis concionibus prohibendo consularia comitia, quum res prope ad interregnum perducta esset, evicere tandem, ut tribuni militum consulari potestate crearentur. Victoriæ præmium, quod petebatur, ut plebeius crearetur, nullum fuit: omnes patricii creati sunt, M. Fabius Vibulanus, M. Foslius (*i*), L. Sergius Fidenas.

Pestilentia

Pestilentia eo anno aliarum rerum otium præbuit. Ædis (*k*) Apollini pro valetudine populi vota est. Multa duumviri ex libris, placandæ Deum iræ, avertendæque a populo pestis caussa, fecere: magna tamen clades in urbe agrisque, promiscue hominum pecorumque pernicie, accepta. Famem cultoribus

(i) *Fossius* Gron. (k) *ædes* Gron. Crev.

agrorum timentes in Etruriam, Pomptinumque agrum, & Cumas, poſtremo in Siciliam quoque frumenti cauſſa miſere. Conſularium comitiorum nulla mentio habita eſt. Tribuni militum conſulari poteſtate omnes patricii creati ſunt, L. Pinarius Mamercinus, L. Furius Medullinus, Sp. Poſtumius Albus. Eo anno vis morbi levata, neque a penuria frumenti, quia ante proviſum erat, periculum fuit. Conſilia ad movenda bella in Volſcorum Æquorumque conciliis, & in Etruria ad fanum Voltumnæ, agitata. Ibi prolatæ in annum res, decretoque cautum, ne quod ante concilium fieret; nequidquam Veiente populo querente, eamdem, qua Fidenæ deletæ ſint, inminere Veiis fortunam. Interim Romæ principes plebis, jam diu nequidquam inminentes ſpei majoris honoris, dum foris otium eſſet, cœtus indicere in domos tribunorum plebei (l), ibi ſecreta conſilia agitare: queri, « ſe a plebe adeo ſpretos, ut, quum » per tot annos tribuni militum conſulari po» teſtate creentur, nulli umquam plebeio ad » eum honorem aditus fuerit. Multum pro» vidiſſe ſuos majores, qui caverint, ne cui

U. c. 325. a. C. 429.

L. Pinario &c. Tribb. Mil.

(l) *plebi* Gron.

U. c. 323. a. C. 429. » patricio plebeii magiſtratus paterent ; aut » patricios habendos fuiſſe tribunos plebei. » Adeo ſe ſuis etiam ſordere, nec a plebe » minus, quam a Patribus contemni. » Alii purgare plebem, culpam in Patres vertere : » Eorum ambitione artibusque fieri, ut ob- » ſeptum plebi ſit ad honorem iter. Si plebi » reſpirare ab eorum mixtis precibus minis- » que liceat, memorem eam ſuorum inituram » ſuffragia eſſe, & parto auxilio imperium » quoque adſcituram. » Placet, tollendæ am-

Lex de albo in veſtimentum non addendo.

bitionis cauſſa tribunos legem promulgare, ne cui album in veſtimentum addere petitionis liceret cauſſa (*m*). Parva nunc res, & vix ſerio agenda videri poſſit, quæ tunc ingenti certamine Patres ac plebem accendit. Vicere tamen tribuni, ut legem perferrent : adparebatque, inritatis animis, plebem ad ſuos ſtudia inclinaturam : quæ ne libera eſſent, ſenatusconſultum factum eſt, ut conſularia comitia haberentur.

U. c. 324. a. C. 428.

T. Quinctio, C. Julio Coſſ.

XXVI. TUMULTUS cauſſa fuit, quem ab Æquis & Volſcis Latini atque Hernici nunciarant. T. Quinctius, Lucii filius, Cincinnatus (eidem & Penno cognomen additur) & C. Julius

(m) *cauſſa liceret* Gron. Crev.

Mento, consules facti: nec ultra terror belli est dilatus. Lege sacrata, quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat, delectu habito, utrimque validi exercitus profecti in Algidum convenere; ibique, seorsum Æqui, seorsum Volsci, castra communivere; intentiorque, quam umquam ante, muniendi exercendique militem cura ducibus erat: eo plus nuncii terroris Romam adtulere. Senatui dictatorem dici placuit: quia, etsi sæpe victi populi, majore tamen conatu, quam alias umquam, rebellarent: & aliquantum Romanæ juventutis morbo absumtum erat. Ante omnia pravitas consulum, discordiaque inter ipsos, & certamina in consiliis omnibus terrebant. Sunt, qui male pugnatum ab his consulibus in Algido auctores sint, eamque caussam dictatoris creandi fuisse. Illud satis constat, ad alia discordes in uno adversus Patrum voluntatem consensisse, ne dicerent dictatorem: donec, quum alia aliis terribiliora adferrentur, nec in auctoritate senatus consules essent, Q. Servilius Priscus, summis honoribus egregie usus, « Vos [inquit] tribuni plebis, » quoniam ad extrema ventum est, senatus » adpellat, ut in tanto discrimine reipublicæ

U. c. 324. a. C. 428.

Bellum cum Æquis & Volscis.

U. c. 324. a. C. 428. » dictatorem dicere consules pro potestate » vestra cogatis. » Qua voce audita, occasionem oblatam rati tribuni augendæ potestatis secedunt, proque collegio pronunciant, « placere, consules senatui dicto audientes esse : » si adversus consensum amplissimi ordinis » ultra tendant, in vincula se duci eos jussu» ros. » Consules ab tribunis, quam ab senatu, vinci maluerunt; proditum a Patribus summi imperii jus, datumque sub jugum tribuniciæ potestati consulatum memorantes, siquidem cogi aliquid pro potestate ab tribuno consules, & (quo quid ulterius privato timendum foret?) in vincula etiam duci possent. Sors, ut dictatorem diceret, (nam ne id quidem inter collegas convenerat) T. Quinctio evenit. Is A. Postumium Tubertum, socerum suum, severissimi imperii virum, dictatorem dixit : ab eo L. Julius magister equitum est dictus. Simul edicitur & justitium : neque aliud tota urbe agi, quam bellum adparari : cognitio vacantium militiæ munere post bellum differtur. Ita dubii quoque inclinant ad nomina danda. Et Hernicis Latinisque milites imperati : utrimque enixe obeditum dictatori est.

Postumius dictator.

XXVII. Hæc omnia celeritate ingenti acta: relictoque C. Julio consule ad præsidium urbis, & L. Julio magistro equitum ad subita belli ministeria, ne qua res, qua eguissent in castris, moraretur; dictator, præeunte A. Cornelio pontifice maximo, ludos magnos tumultus caussa vovit: profectusque ab urbe, diviso cum Quinctio consule exercitu, ad hostes pervenit. Sicut bina castra hostium, parvo inter se spatio distantia, viderant; ipsi quoque mille ferme passus ab hoste, dictator Tusculo, consul Lanuvio propiorem locum castris ceperunt. Ita quatuor exercitus, totidem munimenta, planitiem in medio, non parvis modo excursionibus ad prœlia, sed vel ad explicandas utrimque acies satis patentem habebant. Nec, ex quo castris castra conlata sunt, cessatum a levibus prœliis est; facile patiente dictatore, conferendo vires, spem universæ victoriæ, tentato paullatim eventu certaminum, suos præcipere. Itaque hostes, nulla in prœlio justo relicta spe, noctu adorti castra consulis, rem in casum ancipitis eventus committunt. Clamor subito ortus, non consulis modo vigiles, exercitum deinde omnem, sed dictatorem

U. c. 324. a. C. 428.

Nocte obpugnata consulis castra.

U. c. 324. a. C. 428. quoque ex ſomno excivit. Ubi præſenti ope res egebant, conſul nec animo defecit (*n*), nec conſilio: pars militum portarum ſtationes firmant: pars corona vallum cingunt. In alteris apud dictatorem caſtris, quo minus tumultus eſt, eo plus animadvertitur, quid opus facto ſit. Miſſo extemplo ad caſtra ſubſidio, cui Sp. Poſtumius Albus legatus præficitur, ipſe parte copiarum, parvo circuitu, locum maxime ſecretum ab tumultu petit, unde ex necopinato averſum hoſtem invadat. Q. Sulpicium legatum præficit caſtris: M. Fabio legato adſignat equites; nec ante lucem movere jubet manum, inter nocturnos tumultus moderatu difficilem. Omnia, quæ vel alius imperator prudens & inpiger in tali re præciperet, ageretque, præcipit ordine atque agit: illud eximium conſilii animique ſpecimen, & neutiquam vulgatæ laudis, quod ultro ad obpugnanda caſtra hoſtium, unde majore agmine profectos exploratum fuerat, M. Geganium cum cohortibus delectis miſit. Qui, poſtquam intentos homines in eventum periculi alieni, pro ſe incautos, neglectis vigiliis ſtationibusque, eſt adortus, prius pene cepit caſtra, quam ob-

(n) *deficit* Gron. Crev.

pugnari hostes satis scirent. Inde, fumo, ut convenerat, datum signum ubi conspectum ab dictatore est, exclamat, capta hostium castra, nunciarique passim jubet.

U. c. 324. a. C. 428.

Castra Æquorum capiuntur.

XXVIII. Et jam lucescebat, omniaque sub oculis erant: & Fabius cum equitatu inpetum dederat, & consul eruptionem e castris in trepidos jam hostes fecerat. Dictator autem, parte altera subsidia & secundam aciem adortus, circumagenti se ad dissonos clamores ac subitos tumultus hosti undique objecerat victorem peditem equitemque. Circumventi igitur jam in medio ad unum omnes pœnas rebellionis dedissent, ni Vectius Messius ex Volscis, nobilior vir factis, quam genere, jam orbem volventes suos increpans clara voce, « Hic præbituri [inquit] vos telis » hostium estis indefensi, inulti? Quid igitur » arma habetis? aut quid ultro bellum intu» listis, in otio tumultuosi, in bello segnes? » Quid hic stantibus spei est? an Deum ali» quem protecturum vos, rapturumque hinc » putatis? Ferro via facienda est. Hac, qua » me prægressum videritis, agite, qui visuri » domos, parentes, conjuges, liberos estis, » ite mecum. Non murus, nec vallum; sed

Vincuntur hostes.

U. c. 324. a. C. 428.

» armati armatis obſtant. Virtute pares, neceſſitate, quæ ultimum ac maximum telum » eſt, ſuperiores eſtis. » Hæc locutum exſequentemque dicta redintegrato clamore ſecuti, dant inpreſſionem, qua Poſtumius Albus cohortes objecerat : & moverunt victorem, donec dictator, pedem jam referentibus ſuis, advenit : eoque omne prœlium verſum eſt. Uni viro Meſſio fortuna hoſtium innititur. Multa utrimque vulnera, multa paſſim cædes eſt. Jam ne duces quidem Romani incruenti pugnant. Unus Poſtumius, ictus ſaxo, perfracto capite, acie exceſſit : non dictatorem humerus vulneratus, non Fabium prope adfixum equo femur, non brachium abſciſum (*o*) conſulem ex tam ancipiti prœlio ſubmovit.

Caſtra Volſcorum capta.

XXIX. Messium inpetus per ſtratos cæde hoſtes cum globo fortiſſimorum juvenum extulit ad caſtra Volſcorum, quæ nondum capta erant. Eodem omnis acies inclinatur. Conſul, effuſos uſque ad vallum perſecutus, ipſa caſtra vallumque adgreditur : eodem & dictator alia parte copias admovet. Non ſegnior obpugnatio eſt, quam pugna fuerat.

(o) *abſciſſum* Gron. Crev.

Consulem signum quoque intra vallum injecisse ferunt, quo milites acrius subirent; repetendoque signo primam inpressionem factam. Et dictator, proruto vallo, jam in castra proelium intulerat. Tum abjici passim arma, (p) ac dedi hostes coepti: castrisque & his captis, hostes, praeter senatores omnes venumdati sunt. Praedae pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita; partem sub hasta dictator vendidit: praepositoque consule castris, ipse, triumphans invectus urbem, dictatura se abdicavit. Egregiae dictaturae tristem memoriam faciunt, qui filium ab A. Postumio, quod, occasione bene pugnandi captus, injussu decesserit praesidio, victorem securi percussum tradunt. Nec libet credere; & licet, in variis opinionibus. Et argumento est, quod imperia Manliana, non Postumiana, adpellata sint: quum, qui prior auctor tam saevi exempli foret, occupaturus insignem titulum crudelitatis fuerit. Imperioso quoque Manlio cognomen inditum: Postumius nulla tristi nota est insignitus. C. Julius consul aedem Apollinis, absente collega, sine sorte dedicavit: aegre id passus Quinctius, quum,

U. c. 324.
a. C. 428.

(p) *arma passim* Gron. Crev.

dimisso exercitu, in urbem rediisset, nequidquam in senatu est conquestus. Insigni magnis rebus anno additur, nihil tum ad rem Romanam pertinere visum, quod Carthaginienses, tanti hostes futuri, tum primum per seditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in Siciliam exercitum trajecere.

Cathaginienses in Siciliam trajiciunt.

U. c. 325. a. C. 427.

L. Papirio, L. Julio Coss.

XXX. Agitatum in urbe ab tribunis plebis, ut tribuni militum consulari potestate crearentur; nec obtineri potuit. Consules fiunt L. Papirius Crassus, L. Julius. Æquorum legati fœdus ab senatu cum petissent, & pro fœdere deditio ostentaretur, inducias annorum octo inpetraverunt. Volscorum res, super acceptam in Algido cladem, pertinaci certamine inter pacis bellique auctores in jurgia & seditiones versa. Undique otium fuit Romanis. Legem de multarum æstimatione pergratam populo, quum ab tribunis parari consules unius ex collegio proditione excepissent, ipsi præoccupaverunt ferre. Consules L. Sergius Fidenas iterum, Hostus Lucretius Tricipitinus. Nihil dignum dictu actum his consulibus. Secuti eos consules A. Cornelius Cossus, T. Quinctius Pennus iterum. Veientes in agrum Romanum excursiones

U. c. 326. a. C. 426.

L. Sergio II. H. Lucretio Coss.

fecerunt. Fama fuit, quosdam ex Fidenatium juventute participes ejus populationis fuisse: cognitioque ejus rei L. Sergio, & Q. Servilio, & Mam. Æmilio permissa. Quidam Ostiam relegati, quod, cur per eos dies a Fidenis afuissent, parum constabat. Colonorum additus numerus, agerque iis bello interemtorum adsignatus. Siccitate eo anno plurimum laboratum est: nec cœlestes modo defuerunt aquæ, sed terra quoque, ingenito humore egens, vix ad perennes subfecit amnes. Defectus alibi aquarum circa torridos fontes rivosque stragem siti pecorum morientium dedit: scabie alia absumta: vulgatique (q) contactu in homines morbi: & primo in agrestes ingruerant servitiaque: urbs deinde inpletur. Nec corpora modo adfecta tabo, sed animos quoque multiplex religio, & pleraque externa, invasit, novos ritus sacrificandi (r) vaticinando inferentibus in domos, quibus quæstui sunt capti superstitione animi: donec publicus jam pudor ad primores civitatis pervenit, cernentes in omnibus vicis sacellisque peregrina atque insolita pia-

U. c. 327. a. C. 425.

A. Cornelio, T. Quinctio II. Coss.

Siccitas.

(q) *vulgarique* Gron. Crev.

(r) *sacrificando* Gron.

cula pacis Deum expofcendæ. Datum inde negotium ædilibus, ut animadverterent, ne qui, nifi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio colerentur. Iræ adverfus Veientes in infequentem annum, C. Servilium Ahalam, L. Papirium Mugillanum confules, dilatæ funt. Tunc quoque, ne confeftim bellum indiceretur, neve exercitus mitterentur, religio obftitit. Feciales prius mittendos ad res repetendas cenfuere. Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat: induciæque inde, non pax, facta: quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant. Miffi tamen feciales: nec eorum, quum more patrum jurati repeterent res, verba funt audita. Controverfia inde fuit, utrum populi juffu indiceretur bellum, an fatis effet fenatusconfultum. Pervicere tribuni, denunciando inpedituros fe delectum, ut confules de bello ad populum ferrent. Omnes centuriæ juffere. In eo quoque plebs fuperior fuit, quod tenuit, ne confules in proximum annum crearentur.

U. c. 328. a. C. 424.

C. Servilio, L. Papirio II. Coff.

Veientibus bellum indictum.

U. c. 329. a. C. 423.

T. Quinctio &c. Tribun. Mil.

XXXI. Tribuni militum confulari poteftate quatuor creati funt, T. Quinctius Pennus ex confulatu, C. Furius, M. Poftumius, A. Cor-

helius Coſſus. Ex iis Coſſus præfuit urbi : tres, delectu habito, profecti ſunt Veios, documentoque fuere, quam plurium imperium bello inutile eſſet. Tendendo ad ſua quiſque conſilia, quum aliud alii videretur, aperuerunt ad occaſionem locum hoſti. Incertam namque aciem, ſignum aliis dari receptui, aliis cani jubentibus, invaſere obportune Veientes : caſtra propinqua turbatos ac terga dantes accepere. Plus itaque ignominiæ, quam cladis, eſt acceptum. Mœſta civitas fuit (s), vinci inſueta : odiſſe tribunos, poſcere dictatorem, in eo verti ſpes civitatis. Et quum ibi quoque religio obſtaret, ne non poſſet niſi ab conſule dici dictator, augures conſulti eam religionem exemere. A. Cornelius dictatorem Mam. Æmilium dixit : & ipſe ab eo magiſter equitum eſt dictus. Adeo, ſimul fortuna civitatis virtute vera eguit, nihil cenſoria animadverſio effecit, quo minus regimen rerum ex notata indigne domo peteretur. Veientes, re ſecunda elati, miſſis circum Etruriæ populos legatis, jactando tres duces Romanos ab ſe uno prœlio fuſos, quum tamen nullam publici con-

U. c. 329. a. C. 423.

Romani in fugam acti.

Mamercus Æmilius dictator.

(s) *fuit* del. *Gron. Crev.*

U. c. 329.
a. C. 423.

Fidenates rebellant.

filii ſocietatem moviſſent, voluntarios undique ad ſpem prædæ adſciverunt. Uni Fidenatium populo rebellare placuit : & , tamquam niſi ab ſcelere bellum ordiri nefas eſſet, ſicut legatorum antea , ita tum novorum colonorum cæde imbutis armis , Veientibus ſeſe conjungunt. Conſultare inde principes duorum populorum , Veios an Fidenas ſedem belli caperent. Fidenæ viſæ obportuniores. Itaque , trajecto Tiberi , Veientes Fidenas tranſtulerunt bellum. Romæ terror ingens erat. Adcito exercitu ab Veiis , eoque ipſo ab re male geſta perculſo , caſtra locantur ante portam Collinam , & in muris armati diſpoſiti , & juſtitium in foro , tabernæque clauſæ : fiuntque omnia caſtris , quam urbi, ſimiliora.

Dictatoris oratio.

XXXII. Tum trepidam civitatem, præconibus per vicos dimiſſis , dictator ad concionem advocatam increpuit , « Quod animos » ex tam levibus fortunæ momentis ſuſpen» ſos gererent , ut , parva jactura accepta , » quæ ipſa non virtute hoſtium , nec igna» via Romani exercitus , ſed diſcordia impe» ratorum , accepta ſit , Veientem hoſtem ſe» xies victum, pertimeſcant, Fidenasque prope ſæpius

» sæpius captas quam obpugnatas. Eosdem & » Romanos & hostes esse, qui per tot secula » fuerint : eosdem animos, easdem corporis » vires, eadem arma gerere. Se quoque eumdem » dictatorem Mam. Æmilium esse, qui » ante (*t*) Veientium Fidenatiumque, adjunctis » Faliscis, ad Nomentum exercitus fuderit : » & magistrum equitum A. Cornelium eumdem » in acie fore, qui priore bello tribunus » militum, Larte Tolumnio rege Veientium » in conspectu duorum exercituum occiso, » spolia opima Jovis Feretrii templo intulerit. » Proin memores, secum triumphos, secum » spolia, secum victoriam esse ; cum hostibus » scelus legatorum contra jus gentium » interfectorum, cædem in pace Fidenatium » colonorum, inducias ruptas, septimam infelicem » defectionem. Arma caperent. Simul » castra castris conjunxissent, satis confidere, » nec sceleratissimis hostibus diuturnum ex » ignominia exercitus Romani gaudium fore : » & populum Romanum intellecturum, quanto » melius de republica meriti sint, qui se » dictatorem tertium dixerint ; quam eos, qui, » ob ereptum censuræ regnum, labem secundæ

U. c. 329.
a. C. 423.

(t) *antea* Gron. Crev.

U. c. 329. a. C. 423.

» dictaturæ fuæ inpofuerint. » Votis deinde nuncupatis profectus, mille & quingentos paffus citra Fidenas caftra locat : dextra montibus, læva Tiberi amne feptus. T. Quinctium Pennum legatum occupare montes jubet, occultumque id jugum capere, quod ab tergo hoftibus foret. Ipfe poftero die, quum Etrufci pleni animorum ab priftini diei meliore occafione, quam pugna, in aciem proceffiffent, cunctatus parumper, dum fpeculatores referrent, Quinctium evafiffe in jugum propinquum arci Fidenarum, figna profert : peditumque aciem inftructam pleno gradu in hoftem inducit : magiftro equitum præcipit, ne injuffu pugnam incipiat : fe, quum opus fit, equeftri auxilio fignum daturum : tum ut memor regiæ pugnæ, memor opimi doni, Romulique ac Jovis Feretrii, rem gereret. Legiones inpetu ingenti confligunt. Romanus odio accenfus, inpium Fidenatem, prædonem Veientem, ruptores induciarum, cruentos legatorum infanda cæde, refperfos fanguine colonorum fuorum, perfidos focios, inbelles hoftes compellans, factis fimul dictisque odium explet.

XXXIII. CONCUSSERAT primo ſtatim congreſſu hoſtem : quum repente, patefactis Fidenarum portis, nova erumpit acies, inaudita ante id tempus inviſitataque (*u*), ignibus armata ingens multitudo, facibusque ardentibus tota conlucens, velut fanatico inſtincta curſu, in hoſtem ruit : formaque inſolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit. Tum dictator, magiſtro equitum equitibusque, tum ex montibus Quinctio adcito, prœlium ciens, ipſe in ſiniſtrum cornu, quod, incendio ſimilius quam prœlio, territum ceſſerat flammis, adcurrit : claraque voce, « Fumone victi [inquit] velut examen apum » loco veſtro exacti, inermi cedetis hoſti ? » Non ferro exſtinguetis ignes ? non faces has » ipſas pro ſe quiſque, ſi igni, non telis, » pugnandum eſt, ereptas ultro inferetis ? » Agite, nominis Romani ac virtutis patrum » veſtræque memores, vertite incendium » hoc in hoſtium urbem : & ſuis flammis de» lete Fidenas, quas veſtris beneficiis placare » non potuiſtis. Legatorum hoc vos veſtro» rum colonorumque ſanguis, vaſtatique fines » monent. » Ad imperium dictatoris mota

U. c. 329. a. C. 423.

Fidenates erumpunt facibus armati.

(u) *inuſitataque* Gron. Crev.

U. c. 329.
a. C. 423.

cuncta acies : faces partim emissæ excipiuntur, partim vi eripiuntur : utraque acies armatur igni. Magister equitum & ipse novat pugnam equestrem. Frenos ut detrahant equis, imperat : & ipse princeps, calcaribus subditis evectus, effreno equo in medios ignes infertur : & alii concitati equi libero cursu ferunt equitem in hostem. Pulvis elatus, mixtusque fumo, lucem ex oculis virorum equorumque aufert. Ea, quæ militem terruerat, species nihil terruit equos. Ruinæ igitur similem stragem eques, quacumque pervaserat, dedit. Clamor deinde accidit novus : qui quum utramque mirabundam in se aciem vertisset, dictator exclamat, « Quinctium legatum & » suos ab tergo hostem adortos : » ipse, redintegrato clamore, infert acrius signa. Quum duæ acies, duo diversa prœlia, circumventos Etruscos & a fronte & ab tergo urgerent; neque in castra retro, neque in montes, unde se novus hostis objecerat, iter fugæ esset; & equitem passim liberi frenis dispulissent equi; Veientium maxima pars Tiberim effusi petunt. Fidenatium qui supersunt, ad urbem Fidenas tendunt. Infert pavidos fuga in mediam cædem : obtruncantur

Veientes & Fidenates vincuntur.

in ripis : alios, in aquam compulſos, gurgites ferunt : etiam peritos nandi laſſitudo & vulnera & pavor degravant; pauci ex multis tranant. Alterum agmen fertur per caſtra in urbem. Eadem (x) & Romanos ſequentes inpetus rapit, Quinctium maxime, & cum eo degreſſos modo de montibus, recentiſſimum ad laborem militem, quia ultimo prœlio advenerat. *U. c. 329. a. C. 423.*

XXXIV. Hi, poſtquam mixti hoſtibus portam intravere, in muros evadunt; ſuisque capti oppidi ſignum ex muro tollunt. Quod ubi dictator inſpexit, (jam enim & ipſe in deſerta hoſtium caſtra penetraverat) cupientem militem diſcurrere ad prædam, ſpe injecta majoris in urbe prædæ, ad portam ducit; receptusque intra muros, in arcem, quo ruere fugientium turbam videbat, pergit. Nec minor cædes in urbe, quam in prœlio, fuit; donec abjectis armis, nihil præter vitam petentes, dictatori deduntur. Urbs caſtraque diripiuntur. Poſtero die, ſingulis captivis ab equite ad centurionem ſorte ductis; &, quorum eximia virtus fuerat, binis; aliis ſub corona venumdatis; exerci- *Captæ Fidenæ.*

(x) *eodem* Gron. Crev.

U. c. 329. a. C. 423.

tum victorem opulentumque præda triumphans dictator Romam reduxit : jussoque magistro equitum abdicare se magistratu, ipse deinde abdicat die sextodecimo, reddito in pace imperio, quod in bello trepidisque rebus acceperat. Classi (y) quoque ad Fidenas pugnatum cum Veientibus, quidam annales retulere : rem æque difficilem atque incredibilem; nec nunc lato satis ad hoc amne; & tum aliquanto, ut a veteribus accepimus, artiore : nisi in trajectu forte fluminis prohibendo, aliquarum navium concursum in majus (ut fit) celebrantes, navalis victoriæ vanum titulum adpetivere.

U. c. 330. a. C. 422.

A. Sempronio &c. Tribun. Milit.

XXXV. Insequens annus tribunos militares consulari potestate habuit, A. Sempronium Atratinum, L. Quinctium Cincinnatum, L. Furium Medullinum, L. Horatium Barbatum. Veientibus annorum viginti induciæ datæ, & Æquis triennii, quum plurium annorum petissent. Et ab seditionibus urbanis otium fuit. Annum insequentem, neque bello foris, neque domi seditione insignem, ludi bello voti celebrem, & tribunorum militum adparatu, & finitimorum concursu

(y) *Classibus* Gron. Crev.

fecere. Tribuni consulari potestate erant Ap. Claudius Crassius, Sp. Nautius Rutilus, L. Sergius Fidenas, Sex. Julius Iulus. Spectaculum comitate etiam hospitum, ad quod publico consensu venerant, advenis gratius fuit. Post ludos conciones seditiosæ tribunorum plebi fuerunt, objurgantium multitudinem, « quod, admiratione eorum, quos » odisset, stupens, in æterno se ipsa teneret » servitio : & non modo ad spem consulatus » in partem revocandam adspirare non aude» ret, sed ne in tribunis quidem militum » creandis (quæ communia essent comitia » Patrum ac plebis) aut sui aut suorum me» minisset. Desineret ergo mirari, cur nemo » de commodis plebis ageret : eo inpendi » laborem ac periculum, unde emolumentum » atque honos speretur. Nihil non adgressu» ros homines, si magna conatis magna præ» mia proponantur. Ut quidem aliquis tribu» nus plebis ruat cæcus in certamina periculo » ingenti, fructu nullo, ex quibus pro certo » habeat, Patres, adversus quos tenderet, » bello inexpiabili se persecuturos, apud ple» bem, pro qua dimicaverit, nihilo se hono» ratiorem fore; neque sperandum, neque

U. c. 331. a. C. 421.

Ap. Claudio &c. Tribun. Milit.

Queruntur Trib. Pl. quod in tribunis militum creandis plebeii præterirentur.

U. c. 331. a. C. 421.

» poſtulandum eſſe. Magnos animos magnis » honoribus fieri. Neminem ſe plebeium con» temturum, ubi contemni deſiſſent. Expe» riendam rem denique in uno aut altero » eſſe, ſitne aliquis plebeius ferendo magno » honori : an portento ſimile miraculoque ſit, » fortem ac ſtrenuum virum aliquem exſiſtere » ortum ex plebe. Summa vi expugnatum » eſſe, ut tribuni militum conſulari poteſtate » & ex plebe crearentur. Petiſſe viros domi » militiæque ſpectatos : primis annis ſugilla» tos, repulſos, riſui Patribus fuiſſe : deſiſſe » poſtremo præbere ad contumeliam os. Nec » ſe videre, cur non lex quoque abrogetur, » qua id liceat, quod numquam futurum ſit : » minorem quippe ruborem fore in juris ini» quitate, quam ſi per indignitatem ipſorum » prætereantur. »

XXXVI. Hujus generis orationes, cum adſenſu auditæ, incitavere quoſdam ad petendum tribunatum militum, alium alia de commodis plebis laturum ſe in magiſtratu profitentem. Agri publici dividendi coloniarumque deducendarum oſtentatæ ſpes ; & vectigali poſſeſſoribus agrorum inpoſito, in ſtipendium militum erogandi æris. Captatum

deinde tempus ab tribunis militum, quo per discessum hominum ab urbe, quum Patres clandestina denunciatione revocati ad diem certam essent, senatusconsultum fieret, absentibus tribunis plebi (z): ut, quoniam Volscos in Hernicorum agros prædatum exisse fama esset, ad rem inspiciendam tribuni militum proficiscerentur, consulariaque comitia haberentur. Profecti Ap. Claudium, filium decemviri, præfectum urbis relinquunt, inpigrum juvenem, & jam inde ab incunabulis inbutum odio tribunorum plebisque. Tribunis plebi nec cum absentibus iis, qui senatusconsultum fecerant, nec cum Appio, transacta re, quod contenderent fuit. *U. c. 331. a. C. 421.*

XXXVII. Creati consules sunt (*a*) C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, sed memoria digna, traditur eo anno facta: Vulturnum, Etruscorum urbem, quæ nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capye, vel (quod propius vero est) a campestri agro adpellatam. Cepere autem, prius bello fatigatis Etruscis, in societatem urbis agro- *U. c. 332. a. C. 420.* *C. Sempronio, Q. Fabio Coss.* *Capua occupata a Samnitibus.*

(z) *plebis* Gron. Crev. it. mox: *tribunis plebis*.

(a) *sunt* del. *Gron. Crev.*

U. c. 332. a. C. 420.

rumque accepti : deinde feſto die graves ſomno epuliſque incolas veteres novi coloni nocturna cæde adorti. His rebus actis, conſules ii, quos diximus, Idibus Decembribus magiſtratum occepere. Jam non ſolum, qui ad id miſſi erant, retulerant, inminere Volſcum bellum; ſed legati quoque ab Latinis & Hernicis nunciabant, « Non ante umquam » Volſcos nec ducibus legendis, nec exerci- » tui ſcribendo, intentiores fuiſſe. Vulgo » fremere, aut in perpetuum arma bellumque » oblivioni danda, jugumque accipiendum; » aut iis, cum quibus de imperio certetur, « nec virtute, nec patientia, nec diſciplina » rei militaris cedendum eſſe. » Haud vana adtulere : ſed nec perinde Patres moti ſunt; & C. Sempronius, cui ea provincia ſorti (*b*) evenit, tamquam conſtantiſſima re, fortuna fretus, quod victoris populi adverſus victos dux eſſet (*c*), omnia temere ac neglegenter egit : adeo ut diſciplinæ Romanæ plus in Volſco exercitu, quam in Romano, eſſet. Ergo fortuna, ut ſæpe alias, virtutem eſt

Bellum cum Volſcis.

(b) *forte* Gron. Crev.

(c) *populi -- eſſet* leg. *populi exercitum adverſum victos duxiſſet* Gron. Crev.

ſecuta. Primo prœlio, quod ab Sempronio incaute inconſulteque commiſſum eſt, non ſubſidiis firmata acie, non equite apte locato, concurſum eſt. Clamor indicium primum fuit, quo res inclinatura eſſet. Excitatior crebriorque ab hoſte ſublatus; ab Romanis diſſonus, inpar, ſegnius (*d*) ſæpe iteratus, incerto clamore prodidit pavorem animorum. Eo ferocior inlatus hoſtis, urgere ſcutis, micare gladiis: altera ex parte nutant circumſpectantibus galeæ, & incerti trepidant, adplicantque ſe turbæ. Signa nunc reſiſtentia deferuntur ab anteſignanis, nunc inter ſuos manipulos recipiuntur. Nondum fuga certa, nondum victoria erat: tegi magis Romanus, quam pugnare. Volſcus inferre ſigna, urgere aciem, plus cædis hoſtium videre, quam fugæ.

U. c. 332. a. C. 420.

Premuntur Romani.

XXXVIII. JAM omnibus locis ceditur, nequidquam Sempronio conſule objurgante atque hortante: nihil nec imperium, nec majeſtas valebat: dataque mox terga hoſtibus forent, ni Sex. Tempanius, decurio equitum, labente jam re, præſenti animo ſubveniſſet. Qui quum magna voce exclamaſſet, « ut » equites, qui ſalvam rempublicam vellent

(d) *ſegnis* Gron. Crev.

U. c. 332.
a. C. 420.

Equites pugnam restituunt.

» esse, ex equis desilirent : » omnium turmarum equitibus, velut ad consulis imperium motis, « Nisi hæc [inquit] armata cohors » sistat inpetum hostium, actum de imperio » est. Sequimini pro vexillo cuspidem meam. » Ostendite Romanis Volscisque, neque equi- » tibus vobis ullos equites, nec peditibus » esse pedites pares. » Quum clamore comprobata adhortatio esset, vadit alte cuspidem gerens. Quacumque incedunt, vi viam faciunt : eo se inferunt objectis parmis, ubi suorum plurimum laborem vident. Restituitur omnibus locis pugna, in quæ eos inpetus tulit : nec dubium erat, quin, si tam pauci simul obire omnia possent, terga daturi hostes fuerint.

XXXIX. Et quum jam parte nulla sustinerentur, dat signum Volscus (*e*) imperator, ut parmatis, novæ cohorti hostium, locus detur, donec inpetu inlati ab suis excludantur. Quod ubi est factum, interclusi equites : nec perrumpere eadem, qua transierant, posse, ibi maxime confertis hostibus, qua viam fecerant : & consul legionesque Romanæ, quum, quod tegumen modo omnis exercitus

(e) *Volscis* Gron.

fuerat, nufquam viderent, ne tot fortiffimos viros interclufos obprimeret hoftis, tendunt in quemcumque cafum. Diverfi Volfci, hinc confulem ac legiones fuftinere, altera fronte inftare Tempanio atque equitibus: qui quum fæpe conati nequiffent perrumpere ad fuos, tumulo quodam occupato, in orbem fe tutabantur nequaquam inulti. Nec pugnæ finis ante noctem fuit. Conful quoque, nufquam remiffo certamine, dum quidquam fuperfuit lucis, hoftem tenuit. Nox incertos diremit: tantusque ab inprudentia eventus utraque caftra tenuit pavor, ut, relictis fauciis & magna parte inpedimentorum, ambo pro victis exercitus, fe in montes proximos reciperent. Tumulus tamen circumfeffus ultra mediam noctem eft: quo (*f*) quum circumfedentibus nunciatum effet, caftra deferta effe, victos rati fuos, & ipfi, qua quemque in tenebris pavor tulit, fugerunt. Tempanius metu infidiarum fuos ad lucem tenuit. Digreffus deinde ipfe cum paucis fpeculatum, quum ab fauciis hoftibus fcifcitando comperiffet, caftra Volfcorum deferta effe, lætus ab tumulo fuos devocat, & in caftra Romana penetrat;

U. c. 332. a. C. 420.

Uterque exercitus caftra deferit.

(f) *quo* del. *Gron.*

U. c. 332. a. C. 420. ubi quum vaſta deſertaque omnia, atque eamdem, quam apud hoſtes, fœditatem inveniſſet, priuſquam Volſcos cognitus error reduceret, quibus poterat fauciis ductis ſecum, ignarus quam regionem conſul petiſſet, ad urbem proximis itineribus pergit.

XL. Jam eo fama pugnæ adverſæ caſtrorumque deſertorum perlata erat; & ante omnia deplorati erant equites, non privato magis, quam publico, luctu; Fabiusque conſul, terrore urbi quoque injecto, ſtationem ante portas agebat: quum equites, procul viſi non ſine terrore ab dubiis, quinam eſſent, mox cogniti, tantam ex metu lætitiam fecere, ut clamor urbem pervaderet gratulantium, ſalvos victoresque rediſſe equites; & ex mœſtis paulo ante domibus, quæ conclamaverant ſuos, procurreretur in vias: pavidæque matres ac conjuges, oblitæ præ gaudio decoris, obviam agmini obcurrerent, in ſuos quæque, ſimul corpore atque animo vix præ gaudio compotes, effuſæ. Tribunis plebi (g), qui M. Poſtumio & T. Quinctio diem dixerant, quod ad Veios eorum opera male pugnatum eſſet, occaſio viſa eſt, per recens odium

(g) *plebis* Crev.

Sempronii consulis, renovandæ in eos invidiæ. Itaque, advocata concione, quum proditam Veiis rempublicam esse ab ducibus, proditum deinde, quia illis inpune fuerit, in Volscis ab consule exercitum, traditos ad cædem fortissimos equites, deserta fœde castra, vociferati essent; C. Julius, unus ex tribunis, Tempanium equitem vocari jussit, coramque eis. « Sexte Tempani [inquit] quæro » de te, arbitrerisne C. Sempronium consu» lem aut in tempore pugnam inisse, aut fir» masse subsidiis aciem, aut ullo boni consulis » functum officio? &, tune ipse, victis le» gionibus Romanis, tuo consilio equitem ad » pedes deduxeris, restituerisque pugnam? » excluso deinde ab acie nostra tibi atque » equitibus num aut consul ipse subvenerit, » aut miserit præsidium? postero denique die » ecquid præsidii usquam habueris? an tu » cohorsque in castra vestra virtute perru» peritis? ecquem in castris consulem, ecquem » exercitum inveneritis? an deserta castra, » relictos saucios milites? Hæc pro virtute » tua fideque, qua una hoc bello respublica » stetit, dicenda tibi sunt hodie. Denique, » ubi C. Sempronius, ubi legiones nostræ

U. c. 332.
a. C. 420.

Trib. Pl. Tempanium interrogat de Sempronio Cos.

U. c. 332. a. C. 420.

» ſint ? deſertus ſis, an deſerueris conſulem » exercitumque ? victi denique ſimus, an » vicerimus?

Reſpondet Tempanius.

XLI. ADVERSUS hæc Tempanii oratio incomta fuiſſe dicitur; ceterum militariter gravis, non ſuis vana laudibus, non crimine alieno læta : « Quanta prudentia rei bellicæ » in C. Sempronio eſſet, non militis de im» peratore exiſtimationem (*h*) eſſe, ſed po» puli Romani fuiſſe, quum eum comitiis » conſulem legeret. Itaque ne ab ſe impera» toria conſilia, neu conſulares artes exqui» rerent, quæ penſitanda quoque magnis ani» mis atque ingeniis eſſent; ſed, quod viderit, » referre poſſe. Vidiſſe autem ſe prius, quam » ab acie intercluderetur, conſulem in prima » acie pugnantem, adhortantem, inter ſigna » Romana telaque hoſtium verſantem. Poſtea » ſe (*i*) ab conſpectu ſuorum ablatum. Ex » ſtrepitu tamen & clamore ſenſiſſe, uſque » ad noctem extractum certamen : nec ad tu» mulum, quem ipſe tenuerat, præ multitu» dine hoſtium credere perrumpi potuiſſe. » Exercitus ubi eſſet, ſe neſcire : arbitrari, » velut ipſe in re trepida loci præſidio ſe

(h) *æſtimationem* Gron, Crev.

(i) *ſe* del. *Gron. Crev.*

» suosque sit tutatus, sic consulem servandi » exercitus caussa loca tutiora castris cepisse. » Nec Volscorum meliores res esse credere, » quam populi Romani. Fortunam (*k*) noctem» que omnia erroris mutui inplesse : » precantemque deinde, ne se fessum labore ac vulneribus tenerent, cum ingenti laude, non virtutis magis, quam moderationis, dimissum. Quum hæc agerentur, jam consul via Lavicana ad fanum Quietis erat. Eo missa plaustra jumentaque alia ab urbe exercitum, adfectum prœlio ac via nocturna, excepere. Paullo post in urbem est ingressus consul, non ab se magis enixe amovens culpam, quam Tempanium meritis laudibus ferens. Mœstæ civitati ab re male gesta & iratæ ducibus M. Postumius reus objectus, qui tribunus militum pro consule ad Veios fuerat, decem millibus æris gravis damnatur. T. Quinctium collegam ejus, quia & in Volscis consul auspicio dictatoris Postumii Tuberti, & ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mam. Æmilii, res prospere gesserat, totam culpam ejus temporis in prædamnatum collegam transferen-

U. c. 332. a. C. 420.

(k) majorem interpunct. demum post *Fortunam* habet *Gron.*

U. c. 332. a. C. 420.

tem, omnes tribus absolverunt. Profuisse ei Cincinnati patris memoria dicitur, venerabilis viri, & exactæ jam ætatis Capitolinus Quinctius, suppliciter orans, ne se, brevi reliquo vitæ spatio, tam tristem nuncium ferre ad Cincinnatum paterentur.

XLII. Plebs tribunos plebi (*l*) absentes, Sex. Tempanium, A. Sellium, Sex. (*m*) Antistium, & Sp. Icilium (*n*) fecit; quos & pro centurionibus sibi præfecerant, Tempanio auctore, equites. Senatus, quum odio Sempronii, consulare nomen obsenderet, tribunos militum consulari potestate creari jussit.

U. c. 333. a. C. 419. *L. Manlio &c. Trib. Mil.*

Creati sunt L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papirius Mugillanus. Principio statim anni L. Hortensius tribunus plebis C. Sempronio consuli anni prioris diem dixit: quem quum quatuor collegæ, inspectante populo Romano, orarent, ne imperatorem suum innoxium, in quo nihil præter fortunam reprehendi posset, vexaret; ægre Hortensius pati, tentationem eam credens esse perseverantiæ suæ, nec precibus tribunorum,

Sempronius accusatur ab Hortensio.

(l) *plebis* Gron. Crev.

(m) *L.* Gron. Crev.

(n) *Sex. Pompilium* Gron Grev.

quæ in speciem modo jactentur, sed auxilio confidere reum. Itaque modo ad eum conversus, « Ubi illi patricii spiritus, ubi subnisus & fidens innocentiæ animus esset? » quærebat; « sub tribunicia umbra consularem virum delituisse. » Modo ad collegas, « Vos autem, si reum perago, quid acturi estis? an erepturi jus populo, & eversuri tribuniciam potestatem? » Quum illi, & de Sempronio & de omnibus summam populi Romani potestatem esse, dicerent, nec se judicium populi tollere aut velle, aut posse; sed, si preces suæ pro imperatore, qui sibi parentis esset loco, non valuissent, se vestem cum eo mutaturos: tum Hortensius, « Non videbit [inquit] plebs Romana sorditatos tribunos suos. C. Sempronium nihil moror, quando hoc est in imperio consecutus, ut tam carus esset militibus. » Nec pietas quatuor tribunorum, quam Hortensii tam placabile ad justas preces ingenium, pariter plebi Patribusque gratior fuit. Non diutius fortuna Æquis indulsit, qui ambiguam victoriam Volscorum pro sua amplexi fuerant.

U. c. 333. a. C. 419.

Donatur precibus Tempanii.

XLIII. Proximo anno Numerio Fabio Vibulano, T. Quinctio, Capitolini filio,

U. c. 334. a. C. 418.

Num. Fabio, T. Quinctio Coss.

Capitolino consulibus, ductu Fabii, cui forte ea provincia evenerat, nihil dignum memoratu actum. Quum trepidam tantum ostendissent aciem Æqui, turpi fuga funduntur, haud magno consulis decore: itaque triumphus negatur. Ceterum ob Semprinianæ cladis levatam ignominiam, ut ovans urbem intraret, concessum est. Quemadmodum bellum minore, quam timuerant, dimicatione erat perfectum; sic in urbe ex tranquillo nec opinata moles discordiarum inter plebem ac Patres exorta est, cœpta ab duplicando quæstorum numero. Quam rem, (ut, præter duos urbanos quæstores, duo consulibus ad ministeria belli præsto essent) a consulibus relatam, quum & Patres summa ope adprobassent, consulibus tribuni plebis certamen intulerunt, ut pars quæstorum (nam ad id tempus patricii erant creati) ex plebe fieret. Adversus quam actionem primo & consules & Patres summa ope adnisi sunt: concedendo deinde, ut, quemadmodum in (*o*) tribunis consulari potestate creandis usi sunt, adæque in quæstoribus liberum esset arbitrium populi, quum parum proficerent, totam rem de augendo

Duplicatus quæstorum numerus.

(o) *in* del. *Gron. Crev.*

quæſtorum numero omittunt. Excipiunt omiſſam tribuni, aliæque ſubinde, inter quas & agrariæ legis, ſeditioſæ actiones exſiſtunt: propter quos motus quum ſenatus conſules, quam tribunos, creari mallet, neque poſſet per interceſſiones tribunicias ſenatusconſultum fieri; reſpublica a conſulibus ad interregnum, neque id ipſum (nam coire patricios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti, redit. Quum pars major inſequentis anni per novos tribunos plebi (*p*) & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet, modo prohibentibus tribunis patricios coire ad prodendum interregem, modo interregem interpellantibus, ne ſenatusconſultum de comitiis conſularibus faceret; poſtremo L. Papirius Mugillanus, proditus interrex, caſtigando nunc Patres, nunc tribunos plebi, « deſertam omiſſamque ab homi- » nibus rempublicam, Deorum providentia » curaque exceptam, » memorabat « Veientibus » induciis & cunctatione Æquorum ſtare. » Unde ſi quid increpet terroris, ſine patri- » cio magiſtratu placere rempublicam obpri- » mi? non exercitum, non ducem ſcribendo » exercitui eſſe? an bello inteſtino bellum

U. c. 334. a. C. 418.

(p) *plebis* Gron. Crev. it. paulo poſt.

U. c. 334. a. C. 418.

» externum propulsaturos ? Quæ si in unum » conveniant, vix Deorum opibus, quin ob» ruatur Romana res, resisti posse. Quin illi, » remittendo de summa quisque juris, mediis » copularent concordiam : Patres, patiendo » tribunos militum pro consulibus fieri ; tri» buni plebis, non intercedendo, quo minus » quatuor quæstores promiscue de plebe ac » Patribus libero suffragio populi fierent.

Quæstura promiscua plebi ac Patribus.

U. c. 335. a. C. 417.

L. Quinctio III. &c. Tr. Mil.

XLIV. Tribunicia primum comitia sunt habita. Creati tribuni consulari potestate omnes patricii, L. Quinctius Cincinnatus tertium, L. Furius Medullinus iterum, M. Manlius, A. Sempronius Atratinus. Hoc tribuno comitia quæstorum habente, petentibusque inter aliquot plebeios filio Antistii tribuni plebis & fratre alterius tribuni plebis Sex. Pompilii, nec potestas, nec suffragatio horum valuit, quin, quorum patres avosque consules viderant, eos nobilitate præferrent. Furere omnes tribuni plebis, ante omnes Pompilius Antistiusque, repulsa suorum accensi, « Quidnam id rei esset ? non suis be» neficiis, non Patrum injuriis, non denique » usurpandi libidine, quum liceat, quod ante » non licuerit, si non tribunum militarem, ne

Quæstores patricii omnes creati.

» quæſtorem quidem quemquam ex plebe factum. Non valuiſſe patris pro filio, fratris » pro fratre preces, tribunorum plebis, potestatis ſacroſanctæ, ad auxilium libertatis » creatæ. Fraudem profecto in re eſſe, & A. » Sempronium comitiis plus artis adhibuiſſe, » quam fidei. » Ejus injuria queri ſuos honore dejectos. Itaque quum in ipſum, & innocentia tutum & magiſtratu, in quo tunc erat, inpetus fieri non poſſet; flexere iras in C. Sempronium, patruelem Atratini: eique ob ignominiam Volſci belli, adjutore collega M. Canuleio, diem dixere. Subinde ab iiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris dividendis inlata eſt, (cui actioni ſemper acerrime C. Sempronius reſtiterat) ratis, id quod erat, aut depoſita cauſſa leviorem futurum apud Patres reum, aut perſeverantem ſub judicii tempus plebem obſenſurum. Adverſæ invidiæ objici maluit, & ſuæ nocere cauſſæ, quam publicæ deeſſe; ſtetitque in eadem ſententia, « Ne qua largitio, ceſſura in trium gratiam » tribunorum, fieret. Nec tum agrum plebi, » ſed ſibi invidiam, quæri. Se quoque ſubiturum eam tempeſtatem forti animo: nec » ſenatui tanti ſe civem, aut quemquam alium

U. c. 335. a. C. 417.

C. Sempronius accuſatus.

U. c. 335. a. C. 417. » debere esse, ut in parcendo uni malum publicum fiat. » Nihilo demissiore animo, quum dies venit, caussa ipse pro se dicta, nequidquam omnia expertis Patribus, ut mitigarent plebem, quindecim millibus æris

Damnatus damnatur. Eodem anno Postumia, virgo Vestalis, de incestu caussam dixit, crimine innoxia, ob suspicionem propter cultum amœniorem ingeniumque liberius, quam virginem decet, parum abhorrens famam. Ampliatam, deinde absolutam, pro collegii sententia pontifex maximus abstinere jocis, colique sancte potius, quam scite, jussit. Eodem anno a Campanis Cumæ, quam Græci tum urbem tenebant, capiuntur.

U. c. 336. a. C. 416. Agr. Menenio, &c. Tr. Mil. Insequens annus tribunos militum consulari potestate habuit, Agrippam Menenium Lanatum, P. Lucretium Tricipitinum, Sp. Nautium Rutilum (q).

XLV. Annus, felicitate populi Romani, periculo potius ingenti, quam clade, insignis.

Servorum conjuratio. Servitia, urbem ut incenderent distantibus locis, conjurarunt; populoque ad opem passim ferendam tectis intento, ut arcem Capitoliumque armati occuparent. Avertit nefanda consilia Jupiter: indicioque duorum compre-

(q) *Sp. Nautium*, *C. Servilium* Gron. Crev.

hensi sontes pœnas dederunt. Indicibus dena millia gravis æris, quæ tum divitiæ habebantur, ex ærario numerata, & libertas præmium fuit. Bellum inde ab Æquis reparari cœptum: &, novos hostes Lavicanos consilia cum veteribus jungere, haud incertis auctoribus Romam est adlatum. Æquorum jam velut anniversariis armis adsuerat civitas. Lavicos legati missi quum responsa inde retulissent dubia, quibus, nec tum bellum parari, nec diuturnam pacem fore, adpareret; Tusculanis negotium datum, « adverterent » animos, ne quid novi tumultus Lavicis » oriretur. » Ad insequentis anni tribunos militum consulari potestate, inito magistratu, legati ab Tusculo venerunt, L. Sergium Fidenatem, M. Papirium Mugillanum, C. Servilium, Prisci filium, quo dictatore Fidenæ captæ fuerant. Nunciabant legati, Lavicanos arma cepisse, & cum Æquorum exercitu depopulatos agrum Tusculanum castra in Algido posuisse. Tum Lavicanis bellum indictum: factoque senatusconsulto, ut duo ex tribunis ad bellum proficiscerentur, unus res Romæ curaret, certamen subito inter tribunos exortum: se quisque belli ducem potiorem ferre,

U. c. 336. a. C. 416.

U. c. 337. a. C. 415.

L. Sergio III. &c. Tr. Mil.

Bellum cum Lavicanis & Æquis.

U. c. 337. a. C. 415.

Discordia Tr. Mil.

curam urbis, ut ingratam ignobilemque, adspernari. Quum parum decorum inter collegas certamen mirabundi Patres conspicerent, Q. Servilius, " Quando nec ordinis „ hujus ulla [inquit] nec reipublicæ est vere„ cundia, patria majestas altercationem istam „ dirimet. Filius extra sortem urbi præerit. „ Bellum utinam, qui adpetunt, consideratius „ concordiusque, quam cupiunt, gerant. »

XLVI. Delectum haberi non ex toto passim populo placuit: decem tribus sorte ductæ sunt; ex his scriptos juniores duo tribuni ad bellum duxere. Cœpta inter eos in urbe certamina, cupiditate eadem imperii, multo inpensius in castris accendi: nihil sentire idem: pro sententia pugnare: sua consilia velle, sua imperia sola rata esse: contemnere in vicem, & contemni: donec, castigantibus legatis, tandem ita comparatum est, ut alternis diebus summam imperii haberent. Quæ quum adlata Romam essent, dicitur Q. Servilius, ætate & usu doctus, precatus ab Diis inmortalibus, ne discordia tribunorum damnosior reipublicæ esset, quam ad Veios fuisset; &, velut haud dubia clade inminente, institisse filio, ut milites scribe-

ret, & arma pararet. Nec falſus vates fuit: nam ductu L. Sergii, cujus dies imperii erat, loco iniquo ſub hoſtium caſtris, quum, quia ſimulato metu receperat ſe hoſtis ad vallum, ſpes vana expugnandi caſtra eo traxiſſet, repentino inpetu Æquorum per ſupinam vallem fuſi ſunt, multique in ruina majore quam fuga obpreſſi obtruncatique: caſtraque, eo die ægre retenta, poſtero die, circumfuſis jam magna ex parte hoſtibus, per averſam portam fuga turpi deſeruntur. Duces legatique, & quod circa ſigna roboris de exercitu fuit, Tuſculum petiere. Palati alii per agros paſſim multis itineribus, majoris, quam accepta erat, cladis nuncii Romam contenderunt. Minus trepidationis fuit, quod eventus timori hominum congruens fuerat; & quod ſubſidia, quæ reſpicerent in re trepida, præparata erant ab tribuno militum: juſſuque ejuſdem, per minores magiſtratus ſedato in urbe tumultu, ſpeculatores propere miſſi nunciavere, Tuſculi duces exercitumque eſſe, hoſtem caſtra loco non moviſſe. Et, quod plurimum animorum fecit, dictator ex ſenatusconſulto dictus Q. Servilius Priſcus, vir, cujus providentiam in republica quum multis

U. c. 337. a. C. 415.

Prœlio vincuntur.

Q. Servilius dictator.

U. C. 337. a. C. 415. aliis tempeſtatibus ante experta civitas erat, tum eventu ejus belli, quod uni certamen tribunorum ſuſpectum ante rem male geſtam fuerat, magiſtro equitum creato, a quo ipſe tribuno militum dictator erat dictus, filio ſuo, ut tradidere quidam, (nam alii Ahalam Servilium magiſtrum equitum eo anno fuiſſe ſcribunt) novo exercitu profectus ad bellum, adcitis qui Tuſculi erant, duo millia paſſuum ab hoſte locum caſtris cepit.

Vincit Æquos. XLVII. TRANSIERAT ex re bene geſta ſuperbia negligentiaque ad Æquos, quæ in Romanis ducibus fuerat. Itaque primo ſtatim prœlio quum dictator equitatu inmiſſo anteſignanos hoſtium turbaſſet, legionum inde ſigna inferri propere juſſit, ſigniferumque ex ſuis unum cunctantem occidit. Tantus ardor ad dimicandum fuit, ut inpetum Æqui non tulerint: victique acie quum fuga effuſa petiſſent caſtra, brevior tempore & certamine minor caſtrorum obpugnatio fuit, quam prœlium fuerat. Captis direptisque caſtris, quum prædam dictator militi conceſſiſſet, ſecutique fugientem ex caſtris hoſtem equites renunciaſſent, omnes Lavicanos victos, magnam partem Æquorum Lavicos confugiſſe; poſtero

die ad Lavicos ductus exercitus : oppidumque, corona circumdatum, scalis captum ac direptum est. Dictator, exercitu victore Romam reducto, die octavo, quam creatus erat, magistratu se abdicavit; & opportune senatus, priusquam ab tribunis plebi (*r*) agrariæ seditiones, mentione inlata de agro Lavicano dividendo, fierent, censuit frequens, coloniam Lavicos deducendam. Coloni ab urbe mille & quingenti missi bina jugera acceperunt. Captis Lavicis, ac deinde tribunis militum consulari potestate, Agrippa Menenio Lanato, & L. Servilio Structo, & P. Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, & Sp. Rutilio Crasso, & insequente (*s*) anno A. Sempronio Atratino tertium, & duobus iterum M. Papirio Mugillano, & Sp. Nautio Rutilo, biennium tranquillæ externæ res, discordia domi ex agrariis legibus fuit.

U. c. 337. a. C. 415. *Lavici capti.*

Eo ducta colonia.

U. c. 338. a. C. 414. *Agr. Menenio II. &c. Tr. Mil.*

U. c. 339. a. C. 413. *A. Sempronio III. &c. Tr. Mil.*

Discordia ex agrariis legg.

XLVIII. TURBATORES vulgi erant Spurii Mæcilius quartum & Metilius tertium tribuni plebis, ambo absentes creati. Et quum rogationem promulgassent, ut ager ex hostibus captus viritim divideretur, magnæque partis nobilium eo plebiscito publicarentur

(r) *plebis* Crev. (s) *insequenti* Gron. Crev.

U. c. 339. a. C. 413.

fortunæ; (nec enim ferme quidquam agri, ut in urbe alieno ſolo poſita, non armis partum erat; nec quod veniſſet adſignatumve publice eſſet, præterquam plebs habebat) atrox plebi Patribusque propoſitum videbatur certamen: nec tribuni militum, nunc in ſenatu, nunc in conciliis privatis principum cogendis, viam conſilii inveniebant; quum Ap. Claudius, nepos ejus, qui decemvir legibus ſcribendis fuerat, minimus natu ex Patrum concilio (*t*), dicitur dixiſſe, "Vetus ſe ac familiare conſilium domo adferre; „ proavum enim ſuum Ap. Claudium oſtendiſſe Patribus viam unam diſſolvendæ tribuniciæ poteſtatis per collegarum interceſſionem. Facile homines novos auctoritate „ principum de ſententia deduci, ſi temporum „ interdum potius, quam majeſtatis, memor „ adhibeatur oratio. Pro fortuna illis animos „ eſſe. Ubi videant, collegas principes agendæ „ rei gratiam omnem ad plebem præoccupaſſe, nec locum in ea relictum ſibi; haud „ gravate adclinaturos ſe ad cauſſam ſenatus, „ per quam univerſo ordini cum prioribus (*u*) „ ſe Patrum concilient. „ Adprobantibus

Appii conſilium de parandis interceſſoribus.

(t) *conſilio* Crev. (u) *primoribus* Gron. Crev.

cunctis, & ante omnes Q. Servilio Prisco, quod non degeneraſſet ab ſtirpe Claudia, collaudante juvenem, negotium datur, ut, quos quiſque poſſet ex collegio tribunorum, ad interceſſionem perlicerent. Miſſo ſenatu, prenſantur ab principibus tribuni: ſuadendo, monendo, pollicendoque gratum id ſingulis privatim, gratum univerſo ſenatui fore, ſex ad interceſſionem comparavere. Poſteroque die quum ex compoſito relatum ad ſenatum eſſet de ſeditione, quam Mæcilius Metiliusque largitione peſſimi exempli concirent; eæ orationes a primoribus Patrum habitæ ſunt, ut pro ſe quiſque jam nec conſilium ſibi ſubpetere diceret, nec ſe ullam opem cernere aliam uſquam, præterquam in tribunicio auxilio. In ejus poteſtatis fidem circumventam rempublicam, tamquam privatum inopem, confugere. Præclarum ipſis poteſtatique eſſe, non ad vexandum ſenatum diſcordiamque ordinum movendam plus in tribunatu virium eſſe, quam ad reſiſtendum inprobis collegis. Fremitus deinde univerſi ſenatus ortus, quum ex omnibus partibus curiæ tribuni adpellarentur: tum, ſilentio facto, ii, qui præparati erant gratia principum, quam rogationem a

U. c. 339.
a. C. 413.

collegis promulgatam ſenatus cenſeat diſſolvendæ reipublicæ eſſe, ei ſe interceſſuros oſtendunt. Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ. Latores rogationis, concione advocata, proditores plebis commodorum ac ſervos conſularium adpellantes, aliaque truci oratione in collegas invecti, actionem depoſuere.

U. c. 340. a. C. 412.

P. Cornelio &c. Tr. Mil.

XLIX. Duo adſidua bella inſequens annus habuiſſet, quo P. Cornelius Coſſus, C. Valerius Potitus, Q. (*x*) Quinctius Cincinnatus, Numerius Fabius Vibulanus, tribuni militum conſulari poteſtate fuerunt; ni Veiens bellum religio principum diſtuliſſet, quorum agros Tiberis, ſuper ripas effuſus, maxime ruinis villarum vaſtavit. Simul Æquos triennio ante accepta clades prohibuit Bolanis (*y*), ſuæ gentis populo, præſidium ferre. Excurſiones inde in confinem agrum Lavicanum factæ erant, noviſque colonis bellum inlatum. Quam noxam quum ſe conſenſu omnium Æquorum defenſuros ſperaſſent, deſerti ab ſuis, ne memorabili quidem bello, per obſidionem levemque unam pugnam &

Bolani victi.

(x) *Q.* del. *Gron. Crev.*

(y) *Volanis Gron. Crev.*

oppidum & fines amisere. Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis, ut rogationem ferret, qua Bolas (z) quoque, sicut Lavicos, coloni mitterentur, per intercessionem collegarum; qui nullum plebiscitum, nisi ex auctoritate senatus passuros se perferri ostenderunt, discussum est. Bolis insequente anno receptis, Æqui, coloniaque eo deducta, novis viribus oppidum firmarunt, tribunis militum Romæ consulari potestate Cn. Cornelio Cosso, L. Valerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterum, M. Postumio Regillensi. Huic bellum adversus Æquos permissum est, pravæ mentis homini; quam tamen victoria magis, quam bellum, ostendit. Nam, exercitu inpigre scripto ductoque ad Bolas, quum levibus prœliis Æquorum animos fregisset, postremo in oppidum inrupit. Deinde ab hostibus in cives certamen vertit: &, quum inter obpugnationem prædam militis fore edixisset, capto oppido, fidem mutavit. Eam magis adducor, ut credam iræ caussam exercitui fuisse, quam quod in urbe nuper direpta coloniaque nova minus prædicatione tribuni prædæ fuerit. Auxit eam iram, postquam, ab col-

U. c. 341. a. C. 411.

Cn. Cornelio &c. Tr. Mil.

(z) *Volas* Gron. Crev. sic semper deinceps.

U. c. 341. a. C. 411.

M. Postumii vox stolida & vecors.

legis arcessitus, propter seditiones tribunicias in urbem revertit, audita vox ejus in concione stolida ac prope vecors: qua Sextio tribuno plebis, legem agrariam ferenti, simul Bolas quoque ut mitterentur coloni, laturum se dicenti, dignos enim esse qui armis cepissent, eorum urbem agrumque Bolanum esse; « Malum quidem militibus meis [inquit] » nisi quieverint: quod auditum non concionem magis, quam mox Patres, obsendit. Et tribunus plebis, vir acer nec infacundus, nactus inter adversarios superbum ingenium inmodicamque linguam, quam inritando agitandoque in eas inpelleret voces, quæ invidiæ, non ipsi tantum, sed caussæ atque universo ordini, essent, neminem ex collegio tribunorum militum sæpius, quam Postumium, in disceptationem trahebat. Tum vero secundum tam sævum atque inhumanum dictum,

Sextius T. P. in eum invehitur.

« Auditis [inquit] Quirites sicut servis malum minantem militibus? tamen hæc » bellua dignior vobis tanto honore videbi» tur, quam qui vos, urbe agrisque donatos, » in colonias mittunt; qui sedem senectuti » vestræ prospiciunt; qui pro vestris commo» dis adversus tam crudeles superbosque ad-

» verſarios depugnant. Incipite deinde mirari, *U. c. 341.*
» cur pauci jam veſtram ſuſcipiant cauſſam. *a. C. 411.*
» Quid ut a vobis ſperent ? an honores, quos
» adverſariis veſtris potius, quam populi
» Romani propugnatoribus, datis ? Ingemuiſtis
» modo, voce hujus audita. Quid id refert ? Jam,
» ſi ſuffragium detur, hunc, qui malum vobis
» minatur, iis, qui agros ſedesque ac fortu-
» nas ſtabilire volunt, præferetis. »

L. Perlata hæc vox Poſtumii ad milites multo in caſtris majorem indignationem movit. « Prædæne interceptorem fraudatoremque » etiam malum minari (*a*) militibus ? » Itaque quum fremitus aperte eſſet, & quæſtor P. Seſtius eadem violentia coërceri putaret ſeditionem poſſe, qua mota erat; miſſo ad vociferantem quemdam militem lictore, quum inde clamor & jurgium oriretur, ſaxo ictus turba excedit; inſuper increpante, qui vulneraverat, « habere quæſtorem, quod impe- » rator eſſet militibus minatus. » Ad hunc tumultum adcitus Poſtumius aſperiora omnia fecit acerbis quæſtionibus, crudelibus ſuppliciis. Poſtremo quum modum iræ nullum faceret, ad vociferationem eorum, quos necari ſub crate juſſerat, concurſu facto, ipſe

(a) *minitari* Gron. Crev.

U. c. 341. a. C. 411.

ad interpellantes pœnam vecors de tribunali decurrit. Ibi quum ſubmoventes paſſim lictores centurionesque vexarent turbam, eo indignatio erupit, ut tribunus militum ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam atrox facinus poſtquam eſt Romam nunciatum, tribunis militum de morte collegæ per ſenatum quæſtiones decernentibus, tribuni plebis intercedebant. Sed ea contentio ex certamine alio pendebat; quod cura inceſſerat Patres, ne metu quæſtionum plebs iraque (*b*) tribunos militum ex plebe crearet: tendbantque ſumma ope, ut conſules crearentur. Quum ſenatusconſultum fieri tribuni plebis non paterentur, iidem intercederent conſularibus comitiis, res ad interregnum rediit. Victoria deinde penes Patres fuit.

Ab exercitu lapidibus obruitur Poſtumius.

U. c. 342. a. C. 410.

A. Cornelio, L. Furio Coſſ.

LI. Q. Fabio Vibulano interrege comitia habente, conſules creati ſunt A. (*c*) Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus. His conſulibus principio anni ſenatusconſultum factum eſt, ut de quæſtione Poſtumianæ cædis tribuni primo quoque tempore ad plebem ferrent; plebesque præficeret quæſtioni, quem

Quæſtio de Poſtumii cæde.

(b) *iraque* l. *irata* Gron.

(c) *M.* Gron. Crev.

vellet. A plebe consensu populi consulibus negotium mandatur : qui, summa moderatione ac lenitate per paucorum supplicium, quos sibimet ipsos conscisse mortem satis creditum est, transacta re, nequivere tamen consequi, ut non ægerrime id plebs ferret. « Jacere tamdiu inritas sanctiones, quæ de » suis commodis ferrentur : quum interim » de sanguine & supplicio suo latam legem » confestim exerceri, & tantam vim habere. » Aptissimum tempus erat, vindicatis seditionibus, delenimentum (d) animis Bolani agri divisionem objici : quo facto minuissent desiderium agrariæ legis, quæ possesso per injuriam agro publico Patres pellebat. Tunc (e) hæc ipsa indignitas angebat animos, non in retinendis modo publicis agris, quos vi teneret, pertinacem nobilitatem esse; sed ne vacuum quidem agrum, nuper ex hostibus captum, plebi dividere; mox paucis, ut cetera, futurum prædæ. Eodem anno adversus Volscos, populantes Hernicorum fines, legiones ductæ a Furio consule, quum hostem ibi non invenissent, Ferentinum, quo magna

U. c. 342. a. C. 410.

Ferentinum captum.

(d) *delinimentum* Gron. Crev.

(e) *Tum* Gron. Crev.

multitudo Volſcorum ſe contulerat, cepere. Minus prædæ, quam ſperaverant, fuit: quod Volſci, poſtquam ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus, nocte oppidum reliquerunt. Poſtero die prope deſertum capitur. Hernicis ipſe ager dono datus.

U. c. 343. a. C. 409.

Q. Fabio, C. Furio Coſſ.

LII. ANNUM modeſtia tribunorum quietum excepit tribunus plebis L. Icilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilo conſulibus. Is, quum (f) principio ſtatim anni, velut penſum nominis familiæque, ſeditiones agrariis legibus promulgandis cieret; peſtilentia coorta, minacior tamen quam pernicioſior, cogitationes hominum a foro certaminibusque publicis ad domum curamque corporum nutriendorum avertit: minusque eam damnoſam fuiſſe, quam ſeditio futura fuerit, credunt. Defuncta civitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, peſtilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum, (ut plerumque fit) excepit, M. Papirio Atratino, C. Nautio Rutilo conſulibus. Jam fames, quam peſtilentia, triſtior erat, ni, dimiſſis circa omnes populos legatis, qui Etruſcum mare, quique Tiberim adcolunt, ad frumen-

Peſtilentia

Inopia frugum.

U. c. 344. a. C. 408.

M. Papirio, C. Nautio Coſſ.

(f) *tum* Gron.

tum mercandum, annonæ foret ſubventum. Superbe ab Samnitibus, qui Capuam habebant Cumasque, legati prohibiti commercio ſunt: contra ea benigne ab Siculorum tyrannis adjuti. Maximos commeatus ſummo Etruriæ ſtudio Tiberis devexit. Solitudinem in civitate ægra experti conſules ſunt: quum, in legationes non plus ſingulis ſenatoribus invenientes, coacti ſunt binos equites adjicere. Præterquam ab morbo annonaque, nihil eo biennio inteſtini externive incommodi fuit. At ubi hæ ſollicitudines diſceſſere, omnia, quibus turbari ſolita erat civitas, domi diſcordia, foris bellum exortum. *U. c. 344. a. C. 408.*

LIII. MANIO (g) Æmilio, C. Valerio Potito conſulibus, bellum Æqui parabant: Volſcis, quamquam non publico conſilio, capeſſentibus arma, voluntariis mercede ſecutis militiam. Ad quorum famam hoſtium (jam enim in Latinum Hernicumque tranſcenderant agrum) delectum habentem Valerium conſulem M. Mænius tribunus plebis, legis agrariæ lator, quum inpediret, auxilioque tribuni nemo invitus ſacramento diceret; repente nunciatur, arcem Carventanam ab *U. c. 345. a. C. 407. M'. Æmilio, C. Valerio Coſſ. Bellum cum Æquis.*

(g) *Manio* l. *Mamerco* Gron. Crev.

U. c. 345. a. C. 407. hostibus occupatam esse. Ea ignominia accepta quum apud Patres invidiæ Mænio fuit, tum ceteris tribunis, jam ante præparatis intercessoribus legis agrariæ, præbuit justiorem caussam resistendi collegæ. Itaque quum res diu ducta per altercationem esset; consulibus Deos hominesque testantibus, « quidquid ab » hostibus cladis ignominiæque aut jam ac» ceptum esset, aut inmineret, culpam penes » Mænium fore, qui delectum inpediret; » Mænio contra vociferante, « si injusti do» mini possessione agri publici cederent, se » moram delectui non facere; » decreto interposito, novem tribuni sustulerunt certamen; pronunciaveruntque ex collegii sententia, « C. Valerio consuli se, damnum aliam» que coërcitionem, adversus intercessionem » collegæ, delectus caussa detrectantibus » militiam inhibenti, auxilio futuros esse. » Hoc decreto consul armatus quum paucis, adpellantibus tribunum, collum torsisset, metu ceteri sacramento dixere. Ductus exercitus ad Carventanam arcem, quamquam invisus infestusque consuli erat, inpigre primo statim adventu, dejectis qui in præsidio erant, arcem recipit. Prædatores, ex præsidio per

Recepta a Romanis arx Carventana.

neglegentiam dilapsi, occasionem aperuere ad invadendum. Prædæ ex adsiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum. Venditum sub hasta consul in ærarium redigere quæstores jussit, tum prædicans participem prædæ fore exercitum, quum militiam non abnuisset. Auctæ inde plebis ac militum in consulem iræ. Itaque, quum ex senatusconsulto urbem ovans introiret, alternis inconditi versus militari licentia jactati: quibus consul increpitus, Mænii celebre nomen laudibus fuit, quum ad omnem mentionem tribuni favor circumstantis populi plausuque & adsensu cum vocibus militum certaret. Plusque ea res, quam prope sollemnis militum lascivia in consulem, curæ Patribus injecit. Et tamquam haud dubius inter tribunos militum honos Mænii, si peteret, consularibus comitiis est exclusus.

U. c. 345. a. C. 407.

U. c. 346. a. C. 406.

Cn. Cornelio, L. Furio II. Coss.

Quæstores plebeii, indeque discordiæ.

LIV. Creati consules sunt Cn. Cornelius Cossus, L. Furius Medullinus iterum. Non alias ægrius plebs tulit, tribunicia sibi comitia non commissa. Eum dolorem quæstoriis comitiis simul ostendit, & ulta est, tunc primum plebeiis quæstoribus creatis: ita ut,

U. c. 346. a. C. 406. in quatuor creandis, uni patricio Cæsoni Fabio Ambusto relinqueretur locus, tres plebeii, Q. Silius, P. Ælius, P. Pupius clarissimarum familiarum juvenibus præferrentur. Auctores fuisse tam liberi populo suffragii Icilios accipio, ex familia infestissima Patribus tres in eum annum tribunos plebis creatos, multarum magnarumque rerum molem avidissimo adeo populo ostentantes: quum adfirmassent, nihil se moturos, si ne quæstoriis quidem comitiis, quæ sola promiscua plebi Patribusque reliquisset senatus, satis animi populo esset ad id, quod tamdiu vellent, & per leges liceret. Pro ingenti itaque victoria id fuit plebi: quæsturamque eam non honoris ipsius fine æstimabant; sed patefactus ad consulatum ac triumphos locus novis hominibus videbatur. Patres contra, non pro communicatis, sed pro amissis honoribus, fremere; negare, « Si ea ita sint, liberos » tollendos esse: qui pulsi majorum loco, » cernentesque alios in possessione dignitatis » suæ, Salii Flaminesque nusquam alio, quam » ad sacrificandum pro populo, sine imperiis » ac potestatibus relinquantur. » Inritatis utriusque partis animis, quum & spiritus

plebes sumsisset, & tres ad popularem caussam celeberrimi nominis haberet duces; Patres omnia quæstoriis comitiis, ubi utrumque plebi liceret, similia fore cernentes, tendere ad consulum comitia, quæ nondum promiscua essent. Icilii contra tribunos militum creandos dicere, & tandem aliquando inpartiendos plebi honores.

U. c. 348. a. C. 406.

LV. Sed nulla erat consularis actio, quam inpediendo id, quod petebant, exprimerent: quum mira opportunitate, Volscos & Æquos prædatum extra fines exisse in agrum Latinum Hernicumque, adfertur. Ad quod bellum ubi ex senatusconsulto consules delectum habere occipiunt; obstare tunc enixe tribuni, sibi plebique eam fortunam oblatam memorantes. Tres erant, & omnes acerrimi viri, generosique jam (*h*), ut inter plebeios. Duo, singuli singulos, sibi consules adservandos adsidua opera desumunt: uni concionibus data nunc detinenda, nunc concienda, plebs. Nec delectum consules, nec comitia, quæ petebant, tribuni expediebant. Inclinante deinde se (*i*) fortuna ad caussam plebis, nuncii veniunt, arcem Carventanam,

Volsci & Æqui bellum inferunt.

Discordiæ domesticæ.

Arx Carventana capta ab hostibus.

(h) *etiam* Gron. (i) *se* del. *Gron, Crev.*

U. c. 346. a. C. 406. dilapsis ad prædam militibus, qui in præsidio erant, Æquos, interfectis paucis custodibus arcis, invasisse: alios recurrentes in arcem, alios palantes in agris cæsos. Ea adversa civitati res vires tribuniciæ actioni adjecit. Nequidquam enim tentati, ut dum denique desisterent inpediendo bello, postquam non cessere nec publicæ tempestati, nec suæ invidiæ, pervincunt, ut senatusconsultum fiat de tribunis militum creandis: certo tamen pacto, ne cujus ratio haberetur, qui eo anno tribunus plebis esset: neve quis reficeretur in annum tribunus plebis; haud dubie Icilios denotante senatu, quos mercedem seditiosi tribunatus petere consulatum insimulabant. Tum delectus haberi, bellumque omnium ordinum consensu adparari cœptum. Consules ambo profecti sint ad arcem Carventanam: an alter ad comitia habenda substiterit, incertum diversi auctores faciunt. Illa pro certo habenda, in quibus non dissentiunt, ab arce Carventana quum diu nequidquam obpugnata esset, recessum: Verruginem in Volscis eodem exercitu receptam; populationesque & prædas & in Æquis & in Volsco agro ingentes factas.

Verrugo recepta a Rom.

LVI. ROMÆ ſicut plebis victoria fuit in eo, ut, quæ mallent, comitia haberent; ita eventu comitiorum Patres vicere: namque tribuni militum conſulari poteſtate contra ſpem omnium tres patricii creati ſunt, C. Julius Iulus, P. Cornelius Coſſus, C. Servilius Ahala. Artem adhibitam ferunt a patriciis, (cujus eos Icilii tum quoque inſimulabant) quod turbam indignorum candidatorum intermiſcendo dignis, tædio ſordium in quibuſdam inſignium, populum a plebeiis avertiſſent. Volſcos deinde & Æquos, ſeu Carventana arx retenta in ſpem, ſeu Verrugine amiſſum præſidium ad iram compuliſſet, fama adfertur ſumma vi ad bellum coortos: caput rerum Antiates eſſe: eorum legatos utriuſque gentis populos circumiſſe, caſtigantes ignaviam, quod, abditi intra muros, populabundos in agris vagari Romanos priore anno, & obprimi Verruginis præſidium, paſſi eſſent: jam non exercitus modo armatos, ſed colonias etiam, in ſuos fines mitti: nec ipſos modo Romanos ſua diviſa habere, ſed Ferentinum etiam de ſe captum Hernicis donaſſe. Ad hæc quum inflammarentur animi, ut ad quoſque ventum erat, numerus junio-

U. c. 347. a. C. 405.

C. Julio &c. Tr. Mil.

Bellum a Volſcis & Æquis inlatum.

U. c. 347. a. C. 405. rum conſcribebatur. Ita omnium populorum juventus Antium contracta, ibi caſtris poſitis hoſtem obperiebantur. Quæ ubi tumultu majore etiam, quam res erat, nunciantur Romam, ſenatus extemplo (quod in rebus trepidis ultimum conſilium erat) dictatorem dici juſſit. Quam rem ægre paſſos Julium Corneliumque ferunt; magnoque certamine animorum rem actam: quum primores Patrum, nequidquam conqueſti, non eſſe in auctoritate ſenatus tribunos militum, poſtremo etiam tribunos plebei (k) adpellarent, & conſulibus quoque ab ea poteſtate vim ſuper tali re inhibitam referrent; tribuni plebei, læti diſcordia Patrum, « nihil eſſe in » his auxilii » dicerent, « qui non civium, » non denique hominum numero eſſent: ſi » quando promiſcui honores, communicata » reſpublica eſſet, tum ſe animadverſuros, » ne qua, ſuperbia magiſtratuum, inrita ſena» tusconſulta eſſent; interim patricii, ſoluti » legum magiſtratuumque verecundia, per ſe » quoque tribuniciam poteſtatem agerent. »

LVII. Hæc contentio minime idoneo tempore, quum tantum belli in manibus eſſet,

(k) *plebi* Gron. ſic & paulo poſt.

occupaverat cogitationes hominum : donec, ubi diu alternis Julius Corneliusque, « quum » ad id bellum ipsi satis idonei duces essent, » non esse æquum, mandatum sibi a populo » eripi honorem, » differuere; tum Ahala Servilius tribunus militum, « Tacuisse se tamdiu [ait] « non quia incertus sententiæ fuerit; » (quem enim bonum civem secernere sua a » publicis consilia?) sed quia maluerit, collegas » sua sponte cedere auctoritati senatus, quam » tribuniciam potestatem adversus se inplo» rari paterentur. Tum quoque, si res sine» ret, libenter se daturum tempus iis fuisse » ad receptum nimis pertinacis sententiæ; » sed, quum belli necessitates non exspectent » humana consilia, potiorem sibi collegarum » gratia rempublicam fore : &, si maneat in » sententia senatus, dictatorem nocte proxi» ma dicturum : ac, si quis intercedat sena» tusconsulto, auctoritate se fore contentum.» Quo facto quum haud inmeritam laudem gratiamque apud omnes tulisset, dictatore P. Cornelio dicto, ipse ab eo magister equitum creatus exemplo fuit collegas eumque intuentibus, quam gratia atque honos opportuniora interdum non cupientibus essent. Bel-

U. c. 347. a. C. 405.

P. Cornelius dictator.

U. c. 347. a. C. 405. lum haud memorabile fuit. Uno atque eo facili prœlio cæsi ad Antium hostes. Victor exercitus depopulatus Volscum agrum. Castellum ad lacum Fucinum vi expugnatum: atque in eo tria millia hominum capta, ceteris Volscis intra mœnia compulsis, nec defendentibus agros. Dictator, bello ita gesto, ut tantum non defuisse fortunæ videretur, felicitate, quam gloria major in urbem rediit, magistratuque se abdicavit. Tribuni militum, mentione nulla comitiorum consularium habita, (credo ob iram dictatoris creati) tribunorum militum comitia edixerunt. Tum vero gravior cura Patribus incessit; quippe quum prodi caussam ab suis cernerent. Itaque sicut priore anno per indignissimos ex plebeiis candidatos omnium, etiam dignorum, tædium fecerant; sic tum, primoribus Patrum splendore gratiaque ad petendum præparatis, omnia loca obtinuere; ne cui plebeio aditus esset. Quatuor creati sunt, omnes jam functi eo honore, L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Numerius Fabius Vibulanus, C. Servilius Ahala. Hic refectus continuato honore, quum ob alias virtutes, tum ob recentem favorem unica moderatione partum.

Volsci cæsi.

U. c. 348. a. C. 404.

C. Furio, &c. Tr. Mil.

LVIII

LVIII. Eo anno, quia tempus induciarum cum Veienti populo exierat, per legatos recialesque res repeti cœptæ, quibus venientibus ad finem legatio Veientium obviam fuit. Petiere, ne prius, quam ipsi senatum Romanum adissent, Veios iretur. Ab senatu inpetratum, quia discordia intestina laborarent Veientes, ne res ab iis repeterentur: tantum afuit, ut ex incommodo alieno sua occasio peteretur. Et in Volscis accepta clades, amisso Verrugine præsidio: ubi tantum in tempore fuit momenti, ut, quum precantibus opem militibus, qui ibi a Volscis obsidebantur, succurri, si maturatum esset, potuisset, ad id venerit exercitus subsidio missus, ut ab recenti cæde palati ad prædandum hostes obprimerentur. Tarditatis caussa in senatu magis fuit, quam in tribunis: qui, quia summa vi restare nunciabantur, parum cogitaverunt, nulla virtute superari humanarum virium modum. Fortissimi milites non tamen, nec vivi, nec post mortem, inulti fuere. Insequenti anno, P. & Cn. Corneliis Cossis, Numerio Fabio Ambusto, L. Valerio Potito, tribunis militum consulari potestate, Veiens bellum motum ob superbum respon-

U. c. 348. a. C. 404.

Amissum Verrugine præsidium.

U. c. 349. a. C. 403.

P. & Cn. Corneliis, &c. Tr. Mil.

U. c. 349.
a. C. 403.

Decretum senatus de indicendo Veientibus bello.

sum Veientis senatus; qui legatis repetentibus res, ni facesserent propere urbe finibusque, daturos, quod Lars Tolumnius dedisset, responderi jussit. Id Patres ægre passi decrevere, ut tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoque die ad populum ferrent. Quod ubi primo promulgatum est, fremere juventus, "Non debel„latum cum Volscis esse: modo duo „præsidia occidione occisa, & cum peri„culo retineri. Nullum annum esse, quo „non acie dimicetur: &, tamquam pœni„teat laboris, novum bellum cum finitimo „populo & potentissimo parari; qui omnem „Etruriam sit concitaturus.„ Hæc sua sponte agitata. Insuper tribuni plebis accendunt: "Maximum bellum Patribus cum plebe esse „dictitant: eam de industria vexandam mi„litia trucidandamque hostibus objici: eam „procul urbe haberi atque ablegari, ne do„mi per otium memor libertatis colonia„rumque, aut agri publici, aut suffragii „libere ferendi consilia agitet:„ prensantesque veteranos, stipendia cujusque & vulnera ac cicatrices numerabant: "quid jam „integri esse in corpore loci ad nova vul-

„ nera accipienda? quid super sanguinis, qui „ dari pro republica posset; „ rogitantes. Hæc quum in sermonibus concionibusque interdum agitantes avertissent plebem ab suscipiendo bello, profertur tempus ferundæ (*l*) legis, quam, si subjecta invidiæ esset, antiquari adparebat. *U. c. 349. a. C. 403.*

LIX. Interim tribunos militum in Volscum agrum ducere exercitum placuit. Cn. Cornelius unus Romæ relictus. Tres tribuni, postquam nullo loco castra Volscorum esse, nec commissuros se prœlio adparuit, tripartito ad devastandos fines discessere. Valerius Antium petit, Cornelius Ecetras: quacumque incessere, late populati sunt tecta agrosque, ut distinerent Volscos. Fabius, quod maxime petebatur, ad Anxur obpugnandum sine ulla populatione accessit. Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ sunt, urbs prona in paludes: ab ea parte Fabius obpugnationem ostendit. Circummissæ quatuor cohortes cum C. Servilio Ahala, quum inminentem urbi collem cepissent, ex loco altiore, qua nullum erat præsidium, ingenti clamore ac tumultu mœnia invasere. Ad quem tumultum

Bellum cum Volscis.

Anxur vi captum & direptum.

(l) *ferendæ* Gron. Crev.

U. c. 349.
a. C. 403.

obſtupefacti, qui adverſus Fabium urbem inſimam tuebantur, locum dedere ſcalas admovendi: plenaque hoſtium cuncta erant, & inmitis (*m*) diu cædes pariter fugientium ac reſiſtentium, armatorum atque inermium fuit. Cogebantur itaque victi, quia cedentibus ſpei nihil erat, pugnam inire: quum pronunciatum repente, ne quis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: quorum ad duo millia & quingenti vivi capiuntur. A cetera præda Fabius militem abſtinuit, donec collegæ venirent: ab illis quoque exercitibus captum Anxur dictitans eſſe, qui ceteros Volſcos a præſidio ejus loci avertiſſent. Qui ubi venerunt, oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere: eaque primum benignitas imperatorum plebem Patribus conciliavit. Additum deinde omnium maxime tempeſtivo principum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve decerneret ſenatus, ut ſtipendium miles de publico acciperet, quum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet.

Decretum militibus ſtipendium

(m) *inmitis* l. *in muris* Gron.

LX. Nihil acceptum umquam a plebe tanto gaudio traditur. Concursum itaque ad curiam esse, prensatasque exeuntium manus, & Patres vere adpellatos; effectum esse fatentibus, ut nemo pro tam munifica patria, donec quidquam virium superesset, corpori aut sanguini suo parceret. Quum commoditas juvaret, rem familiarem saltem adquiescere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipublicæ esset; tum, quod ultro sibi oblatum esset, non a tribunis plebis umquam agitatum, non suis sermonibus efflagitatum, id efficiebat multiplex gaudium cumulatioremque gratiam rei. Tribuni plebis, communis ordinum lætitiæ concordiæque soli expertes, negare, « Tam id lætum » Patribus universis nec prosperum fore, » quam ipsi crederent. Consilium specie prima melius fuisse, quam usu adpariturum. » Unde enim eam pecuniam confici posse, » nisi tributo populo indicto? Ex alieno igitur aliis largitos. Neque, id etiamsi ceteri » ferant, passuros eos, quibus jam emerita » stipendia essent; meliore conditione alios » militare, quam ipsi militassent; & eosdem » in sua stipendia inpensas fecisse, & in alio-

U. c. 345. a. C. 403.

Calumniæ Tribunorum plebis.

U. c. 349. a. C. 403.

Tributum indictum.

» rum facere. » His vocibus moverunt partem plebis. Poſtremo, indicto jam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeveranter tueri : conferre ipſi primi : &, quia nondum argentum ſignatum erat, æs grave plauſtris quidam ad ærarium convehentes, ſpecioſam etiam conlationem faciebant. Quum ſenatus ſumma fide ex cenſu contuliſſet, primores plebis, nobilium amici, ex compoſito conferre incipiunt. Quos quum & a Patribus conlaudari, & a militari ætate tamquam bonos cives conſpici vulgus hominum vidit, repente, ſpreto tribunicio auxilio, certamen conferendi eſt ortum. Et, lege perlata de indicendo Veientibus bello, exercitum magna ex parte voluntarium novi tribuni militum conſulari poteſtate Veios duxere.

Patres conferunt primi.

Plebs ſequitur.

U. c. 350. a. C. 402.

T. Quinctio &c. Tr. Mil.

LXI. Fuere autem tribuni T. Quinctius Capitolinus, Q. (*o*) Quinctius Cincinnatus, C. Julius Iulus iterum, A. Manlius, L. Furius Medullinus tertium (*p*), Manius

(o) *Q.* l. *P.* Gron. Crev.

(p) *tertium* l. *iterum* Gron. Crev.

Æmilius Mamercinus. Ab his primum circumſeſſi Veii ſunt ; ſub cujus initium obſidionis quum Etruſcorum concilium ad fanum Voltumnæ frequenter habitum eſſet, parum conſtitit, bellone publico gentis univerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea obpugnatio ſegnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum exercitusque ad Volſcum avocata bellum. Tribunos militum conſulari poteſtate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, Manium Sergium Fidenatem, P. Cornelium Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, Cæſonem Fabium Ambuſtum, Sp. Nautium Rutilum iterum. Cum Volſcis inter Ferentinum atque Ecetram ſignis conlatis dimicatum. Romanis ſecunda fortuna pugnæ fuit. Artena inde, Volſcorum oppidum, ab tribunis obſideri cœpta. Inde inter eruptionem tentatam, compulſo in urbem hoſte, occaſio data eſt Romanis inrumpendi, præterque arcem cetera capta. In arcem munitam natura globus armatorum conceſſit. Infra arcem cæſi captique multi mortales. Arx deinde obſidebatur : nec aut vi capi poterat, quia pro ſpatio loci ſatis præſidii habebat; aut ſpem dabat deditionis, omni publico frumento, priuſquam urbs cape-

Obſeſſi Veii.

U. c. 351. a. C. 401.

C. Valerio III. &c. Tr. Mil.

Victi Volſci.

Artena capta.

U. c. 351. a. C. 401. retur, in arcem convecto. Tædioque recessum inde foret, ni servus arcem Romanis prodidisset: ab eo milites per locum arduum accepti cepere. A quibus quum custodes trucidarentur, cetera multitudo, repentino pavore obpressa, in deditionem venit. Diruta & arce & urbe Artena, reductæ legiones ex Volscis; omnisque vis Romana Veios conversa est. Proditori, præter libertatem, duarum familiarum bona in præmium data. Servius Romanus vocitatus. Sunt, qui Artenam Veientium, non Volscorum, fuisse credant. Præbet errorem, quod ejusdem nominis urbs inter Cære atque Veios fuit: sed eam reges Romani delevere, Cæretumque, non Veientium, fuerat. Altera hæc nomine eodem in Volsco agro fuit, cujus excidium est dictum:

EPITOME
LIBRI QUINTI LIVIANI

In obsidione Veiorum hibernacula militibus facta sunt. Ea res quum esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemem militiæ requiem. Equites tum primum equis suis merere cœperunt. Quum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur, de hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cepit: simulacrum Junonis Romam transtulit: decimam partem prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum, quum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit: statimque deditione facta, Faliscorum victoriam justitia consecutus est. Quum alter ex censoribus C. Julius decessisset, in locum ejus M. Cornelius subfectus est. Nec id postea

factum est : quoniam eo lustro a Gallis Roma capta est. Furius Camillus, quum ei dies a L. Apuleio tribuno plebis dicta esset, in exsilium abiit. Quum Senones Galli Clusium obsiderent, & legati, a senatu missi ad componendam inter eos & Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum stetissent; hoc facto eorum concitati Senones urbem infesto exercitu petierunt, fusisque ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem præter Capitolium, in quod se juventus contulerat : majores natu, cum insignibus honorum, quos quisque gesserat, in vestibulis ædium sedentes, occiderunt. Et quum per aversam partem Capitolii jam in summum evasissent, proditi clangore anserum, M. Manlii præcipue opera dejecti sunt. Coactis deinde propter famem Romanis descendere, ut mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obsidionis

emerent, Furius Camillus, dictator absens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu venit, & Gallos post sextum mensem urbe expulit, ceciditque. Ædes Aio Loquutio facta, quo loco ante urbem captam vox audita erat, adventare Gallos. *Dictum est, ad Veios migrandum esse propter incensam & dirutam urbem, quod consilium Camillo auctore discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui, quum in forum venisset, manipulariis suis dixerat,* Sta miles : hic optime manebimus.

LIBER V

I.

U. c. 352. a. C. 400.

M. Æmilio II. &c. Tr. Mil.

PACE alibi parta, Romani Veiique in armis erant tanta ira odioque, ut victis finem adesse adpareret. Comitia utriusque populi longe diversa ratione facta sunt. Romani auxere tribunorum militum consulari potestate numerum. Octo, quod numquam antea, creati, Man. Æmilius Mamercinus iterum, L. Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Crassus, M. Quinctilius Varus, L. Julius Iulus, M. Postumius, M. Furius Camillus, M. Postumius Albinus. Veientes contra tædio annuæ ambitionis, quæ interdum discordiarum caussa erat, regem creavere. Obfendit ea res populorum Etruriæ animos, non majore odio regni, quam ipsius regis. Gravis jam is antea genti fuerat opibus superbiaque, quia sollemnia ludorum, quos intermitti nefas est, violenter diremisset: quum ob iram repulsæ, quod suffragio duodecim populorum alius sacerdos ei prælatus esset, artifices, quorum magna pars ipsius servi erant, ex medio ludicro repente abduxit. Gens itaque, ante

Veientes regem creant.

omnes alias eo magis dedita religionibus, quod excelleret arte colendi eas, auxilium Veientibus negandum, donec ſub rege eſſent, decrevit. Cujus decreti ſubpreſſa fama eſt (*a*) Veiis propter metum regis; qui, a quo tale quid dictum referretur, pro ſeditionis eum principe, non vani ſermonis auctorem (*b*), habebat. Romanis etſi quietæ res ex Etruria nunciabantur, tamen, quia omnibus conciliis eam rem agitari adferebatur, ita muniebant, ut ancipitia munimenta eſſent: alia in urbem & contra oppidorum eruptiones verſa: aliis frons in Etruriam ſpectans auxiliis, ſi qua forte inde venirent, obſtruebatur.

U. c. 352, a. C. 400.

Hibernacula ad Veios.

II. Quum ſpes major imperatoribus Romanis in obſidione, quam in obpugnatione, eſſet; hibernacula etiam, res nova militi Romano, ædificari cœpta: conſiliumque erat, hiemando continuare bellum. Quod poſtquam tribunis plebis, jam diu nullam novandi res cauſſam invenientibus, Romam eſt adlatum, in concionem proſiliunt, ſollicitant plebis animos, "Hoc illud eſſe dictitantes, quod „ æra militibus ſint conſtituta: nec ſe fefel-

Tribunorum pl. querelæ de hibernaculis.

(a) *eſt* del. *Gron.* (b) *auctore* Grev.

U. c. 352. a. C. 400.

„ liſſe, id donum inimicorum veneno inlitum „ fore. Veniſſe libertatem plebis: remotam in perpetuum, & ablegatam ab urbe & ab „ republica juventutem, jam ne hiemi quidem „ aut tempori anni cedere, ac domos & „ res inviſere ſuas. Quam putarent conti- „ nuatæ militiæ cauſſam eſſe? nullam profecto „ aliam inventuros, quam ne quid per fre- „ quentiam juvenum eorum; in quibus vi- „ res omnes plebis eſſent, agi de commodis „ eorum poſſet. Vexari præterea & ſubigi „ multo acrius, quam Veientes; quippe illos „ hiemem ſub tectis ſuis agere, egregiis „ muris ſituque naturali urbem tutantes: „ militem Romanum in opere ac labore, „ nivibus pruinisque obrutum, ſub pellibus „ durare, ne hiemis quidem ſpatio, quæ om- „ nium bellorum terra marique ſit quies, „ arma deponentem. Hoc neque reges, ne- „ que ante tribuniciam poteſtatem creatam „ ſuperbos illos conſules, neque triſte dicta- „ toris imperium, neque inportunos decem- „ viros injunxiſſe ſervitutis, ut perennem „ militiam facerent, quod tribuni militum in „ plebe Romana regnum exercerent. Quid- „ nam illi conſules dictatoresve facturi eſſent,

„ qui proconsularem imaginem tam sævam „ ac trucem fecerint? Sed id accidere haud „ inmerito. Non fuisse ne in octo quidem tribunis militum locum ulli plebeio. „ Antea trina loca cum contentione summa „ patricios explere solitos. Nunc jam octojuges ad imperia obtinenda ire; & ne in „ turba quidem hærere plebeium quemquam, „ qui, si nihil aliud, admoneat collegas: „ liberos, & cives eorum, non servos, militare, quos hieme saltem in domos ac tecta „ reduci oporteat, & aliquo tempore anni „ parentes liberosque ac conjuges invisere, „ & usurpare libertatem, & creare magistratus. „ Hæc taliaque vociferantes adversarium haud inparem nacti sunt Ap. Claudium, relictum a collegis ad tribunicias seditiones comprimendas, virum inbutum jam ab juventa certaminibus plebeiis: quem auctorem aliquot annis ante fuisse memoratum est, per collegarum intercessionem, tribuniciæ potestatis dissolvendæ.

U. c. 352; a. C. 400.

III. Is tum jam, non promtus ingenio tantum, sed usu etiam exercitatus, talem orationem habuit: "Si umquam dubitatum est, „ Quirites, utrum tribuni plebis vestra, an

Respondet Ap. Claudius.

U. c. 352. a. C. 400. „ sua caussa seditionum semper auctores fue„ rint, id ego hoc anno desisse dubitari certum habeo. Et quum lætor, tandem longi erroris vobis finem factum esse; tum, quod secundis potissimum vestris rebus hic error est sublatus, & vobis, & propter vos reipublicæ gratulor. An est quisquam, qui dubitet, nullis injuriis vestris, si quæ forte aliquando fuerunt, umquam æque, quam munere Patrum in plebem, quum æra militantibus constituta sunt, tribunos plebis obsensos ac concitatos esse? Quid illos aliud aut tum timuisse creditis, aut hodie turbare velle, nisi concordiam ordinum, quam dissolvendæ maxime tribuniciæ potestatis rentur esse? Sic, hercule, tamquam artifices inprobi, opus quærunt: qui & semper ægri aliquid esse in republica volunt, ut sit, ad cujus curationem a vobis adhibeantur. Utrum enim defenditis, an inpugnatis plebem? utrum militantium adversarii estis, an caussam agitis? Nisi forte hoc dicitis, Quidquid Patres faciunt, displicet, sive illud pro plebe, sive contra plebem est. Et, quemadmodum servis suis vetant domini quidquam rei cum alienis

„ homi-

„ hominibus eſſe, pariterque in iis beneficio „ ac maleficio abſtineri æquum cenſent : ſic „ vos interdicitis Patribus commercio plebis ; „ ne nos comitate ac munificentia noſtra „ provocemus plebem, nec plebs nobis dicto „ audiens atque obediens ſit. Quanto tan- „ dem, ſi quidquam in vobis, non dico ci- „ vilis, ſed humani eſſet, favere vos magis, „ &, quantum in vobis eſſet, indulgere po- „ tius comitati Patrum atque obſequio plebis „ oportuit ? quæ ſi perpetua concordia ſit, „ quis non ſpondere auſit, maximum hoc im- „ perium inter finitimos brevi futurum eſſe ?

U. c. 352.
a. C. 400.

IV. „ Atque ego, quam hoc conſilium „ collegarum meorum, quo abducere infecta „ re a Veiis exercitum noluerunt, non utile „ ſolum, ſed etiam neceſſarium fuerit, poſtea „ differam (*c*) : nunc de ipſa conditione di- „ cere militantium libet. Quam orationem, „ non apud vos ſolum, ſed etiam in caſtris, „ ſi habeatur, ipſo exercitu diſceptante, „ æquam arbitror videri poſſe : in qua ſi „ mihi ipſi nihil, quod dicerem, in mentem „ venire poſſet, adverſariorum certe oratio- „ nibus contentus eſſem. Negabant nuper,

(*c*) *ediſſeram* Gron. Crev.

U. c. 352. A. C. 400.

„ danda esse æra militibus, quia numquam „ data essent. Quonam modo igitur nunc „ indignari possunt, quibus aliquid novi ad„ jectum commodi sit, eis laborem etiam „ novum pro portione injungi? Nusquam nec „ opera sine emolumento, nec emolumentum „ ferme sine inpensa opera est. Labor vo„ luptasque, dissimillima natura, societate „ quadam inter se naturali sunt juncta. Mo„ leste antea ferebat miles, se suo sumptu „ operam reipublicæ præbere: gaudebat „ idem, partem anni se agrum suum colere; „ quærere, unde domi militiæque se ac suos „ tueri posset. Gaudet nunc, fructui sibi „ rempublicam esse, & lætus stipendium „ accipit. Æquo igitur animo patiatur, se „ ab domo, ab re familiari, cui gravis in„ pensa non est, paullo diutius abesse. An, „ si ad calculos eum respublica vocet, non „ merito dicat? Annua æra habes, annuam „ operam ede. An tu æquum censes, mili„ tia (*d*) semestri solidum te stipendium ac„ cipere? Invitus in hac parte orationis, „ Quirites, moror; sic enim agere debent, „ qui mercenario milite utuntur: at nos

(d) *militiæ* Gron.

„ tamquam cum civibus agere volumus; agi- „ que tamquam cum patria nobiscum æquum „ censemus. Aut non suscipi bellum oportuit; „ aut geri pro dignitate populi Romani, & „ perfici quam primum oportet. Perficietur „ autem, si urgemus obsessos : si non ante „ abscedimus, quam spei nostræ finem captis „ Veiis inposuerimus. Si, Hercules (*e*), nulla „ alia caussa, ipsa indignitas perseverantiam „ inponere debuit. Decem quondam annos „ urbs obpugnata est ob unam mulierem ab „ universa Græcia : quam procul ab domo? „ quot terras, quot maria distans? Nos in- „ tra vicesimum lapidem, in conspectu prope „ urbis nostræ, annuam obpugnationem per- „ ferre piget: scilicet, quia levis caussa belli „ est, nec satis quidquam justi doloris est, „ quod nos ad perseverandum stimulet. Sep- „ ties rebellarunt: in pace numquam fida (*f*) „ fuerunt : agros nostros millies depopulati „ sunt : Fidenates deficere a nobis coëge- „ runt : colonos nostros ibi interfecerunt : „ auctores fuere contra jus gentium cædis „ inpiæ legatorum nostrorum : Etruriam om- „ nem adversus nos concitare voluerunt,

U. c. 352. a. C. 400.

(e) *Hercule* Gron. Crev. (f) *fidi* Gron. Crev.

U. c. 352. a. C. 400.

„ hodieque id moliuntur : res repetentes le„ gatos noſtros haud procul afuit (g), quin „ violarent.

V. „ Cum his molliter & per dilationes „ bellum geri oportet ? Si nos tam juſtum „ odium nihil movet, ne illa quidem, oro „ vos, movent ? Operibus ingentibus ſepta „ urbs eſt, quibus intra muros coërcetur „ hoſtis. Agrum non coluit, & culta evaſtata „ ſunt bello. Si reducimus exercitum, quis „ eſt, qui dubitet, illos, non a cupiditate „ ſolum ulciſcendi, ſed etiam neceſſitate in„ poſita ex alieno prædandi, quum ſua ami„ ſerint, agrum noſtrum invaſuros ? Non dif„ ferimus igitur bellum iſto conſilio, ſed in„ tra fines noſtros accipimus. Quid ? „ illud, quod proprie ad milites pertinet, „ quibus boni tribuni plebis, quum ſtipendium „ extorquere voluerint, nunc conſultum re„ pente volunt, quale eſt ? Vallum foſſam„ que, ingentis utramque rem operis, per „ tantum ſpatii duxerunt : caſtella primo pau„ ca, poſtea, exercitu aucto, creberrima fe„ cerunt : munitiones non in urbem modo, „ ſed in Etruriam etiam ſpectantes, ſi qua

(g) *abſuit* Gron. Crev.

„ inde auxilia veniant, obposuere. Quid tur- „ res, quid vineas testudinesque & alium „ obpugnandarum urbium adparatum loquar? „ Quum tantum laboris exhaustum sit, & ad „ finem jam operis tandem perventum; relin- „ quendane hæc censetis, ut ad æstatem rur- „ sus novus de integro his instituendis exsu- „ detur labor? Quanto est minus opera tueri „ facta, & instare, & perseverare, defungi- „ que cura? Brevis enim profecto res est, si „ uno tenore peragitur; nec ipsi per inter- „ missiones has intervallaque lentiorem spem „ nostram facimus: loquor de opere, & de „ temporis jactura. Quid? periculi, quod „ differendo bello adimus, num oblivisci nos „ hæc tam crebra Etruriæ concilia de mitten- „ dis Veios auxiliis patiuntur? Ut nunc res „ se habet, irati sunt, oderunt, negant mis- „ suros: quantum in illis est, capere Veios „ licet. Quis est, qui spondeat, eumdem, si „ differtur bellum, animum postea fore? „ quum, si laxamentum dederis, major fre- „ quentiorque legatio itura sit: quum id, „ quod nunc obsendit Etruscos, rex creatus „ Veiis, spatio interposito mutari (*h*) possit,

U. c. 352.
a. C. 400.

(h) *spatio mutari interposito* Gron. Crev.

U. c. 352. a. C. 400.

„ vel consensu civitatis, ut eo reconcilient „ Etruriæ animos, vel ipsius voluntate regis, „ qui obstare regnum suum saluti civium „ nolit. Videte, quot res, quam inutiles, se„ quantur illam viam consilii : jactura operum „ tanto labore factorum, vastatio inminens „ finium nostrorum, Etruscum bellum pro „ Veiente concitatum. Hæc sunt, tribuni, „ consilia vestra, non, hercule, dissimilia, „ ac si quis ægro, qui, curari se fortiter „ passus, extemplo convalescere possit, cibi „ gratia præsentis aut potionis longinquum & „ forsitan insanabilem morbum efficiat.

VI. » Si, me Dius Fidius, ad hoc bellum » nihil pertineret; ad disciplinam certe mili» tiæ plurimum intererat, insuescere militem » nostrum, non solum parata (*i*) victoria frui; » sed, si res etiam lentior sit, pati tædium, » & quamvis seræ spei exitum exspectare; » &, si non sit æstate perfectum bellum, » hiemem operiri (*k*); nec, sicut æstivas » aves, statim autumno tecta ac recessum » circumspicere. Obsecro vos, venandi stu» dium ac voluptas homines per nives ac prui-

(i) *parta* Gron. Crev.

(k) *opperiri* Gron. Crev.

» nas in montes silvasque rapit : belli necef- *U. c. 352. a. C. 400.*
» fitatibus eam patientiam non adhibebimus,
» quam vel lufus ac voluptas elicere folet?
» Adeone effeminata corpora militum noftro-
» rum effe putamus, adeo molles animos,
» ut hiemem unam durare in caftris, abeffe
» ab domo non poffint? ut, tamquam navale
» bellum, tempeftatibus captandis & obfer-
» vando tempore anni, gerant, non æftus,
» non frigora pati poffint? Erubefcant pro-
» fecto, fi quis eis hæc objiciat; contendant-
» que, & animis & corporibus fuis virilem
» patientiam ineffe, & fe juxta hieme atque
» æftate bella gerere poffe; nec fe patroci-
» nium mollitiæ inertiæque mandaffe tribunis;
» & meminiffe, hanc ipfam poteftatem non in
» umbra nec in tectis majores fuos creaffe. Hæc
» virtute militum veftrorum, hæc Romano no-
» mine funt digna, non Veios tantum, nec hoc
» bellum intueri, quod inftat; fed famam &
» ad alia bella & ad ceteros populos in pofte-
» rum quærere. An mediocre difcrimen opi-
» nionis fecuturum ex hac re putatis? Utrum
» tandem finitimi populum (*l*) Romanum eum
» effe putent, cujus fi qua urbs primum illum

(l) *populi* Gron. Crev.

U. c. 352. a. C. 400.

„ breviffimi temporis fuftinuerit inpetum, nihil deinde timeat? an hic fit terror nominis noftri, ut exercitum Romanum non tædium longinquæ obpugnationis, non vis hiemis ab urbe circumfeffa femel amovere poffit; nec finem ullum alium belli, quam victoriam, noverit; nec inpetu potius bella, quam perfeverantia, gerat? quæ in omni quidem genere militiæ, maxime tamen in obfidendis urbibus, neceffaria eft; quarum plerasque, munitionibus ac naturali fitu inexpugnabiles, fame fitique tempus ipfum vincit atque expugnat: ficut Veios expugnabit; nifi auxilio hoftibus tribuni plebis fuerint, & Romæ invenerint præfidia Veientes, quæ nequidquam in Etruria quærunt. An eft quidquam, quod Veientibus optatum æque contingere poffit, quam ut feditionibus primum urbs Romana, deinde velut ex contagione caftra inpleantur? At, hercule, apud hoftes tanta modeftia eft, ut non obfidionis tædio, non denique regni, quidquam apud eos novatum fit; non negata auxilia ab Etrufcis inritaverint animos. Morietur enim extemplo, quicumqne erit feditionis auctor; nec cuiquam dicere ea

» licebit, quæ apud vos inpune dicuntur. » Fustuarium meretur, qui signa relinquit, » aut præsidio decedit. Auctores signa relin- » quendi, & deserendi castra, non uni aut » alteri militi, sed universis exercitibus, pa- » lam in concione audiuntur. Adeo quidquid » tribunus plebi (*m*) loquitur, etsi prodendæ » patriæ dissolvendæque reipublicæ est, ad- » suestis æqui audire; &, dulcedine potestatis » ejus capti, quælibet sub ea scelera latere » sinitis. Reliquum est, ut, quæ hic vocife- » rantur, eadem in castris & apud milites » agant, & exercitus conrumpant, ducibus- » que parere non patiantur: quoniam ea » demum Romæ libertas est, non senatum, » non magistratus, non leges, non mores » majorum, non instituta patrum, non disci- » plinam vereri militiæ. »

U. c. 352, a. C. 400.

VII. Par jam etiam in concionibus erat Appius tribunis plebis; quum subito, unde minime quis crederet, accepta calamitas apud Veios & superiorem Appium in caussa, & concordiam ordinum majorem, ardoremque ad obsidendos pertinacius Veios fecit. Nam quum agger promotus ad urbem, vineæque

Opera Rom. ad Veios hausta incendio.

(m) *plebei* Crev.

U. c. 352. a. C. 400.

tantum non jam injunctæ mœnibus essent; dum opera interdiu fiunt intentius, quam nocte custodiuntur, patefacta repente porta, ingens multitudo, facibus maxime armata, ignes conjecit: horæque momento simul aggerem ac vineas, tam longi temporis opus, incendium hausit: multique ibi mortales nequidquam opem ferentes, ferro ignique absumti sunt. Quod ubi Romam est nunciatum, mœstitiam omnibus, senatui curam metumque injecit, ne tum vero sustineri nec in urbe seditio, nec in castris posset, & tribuni plebis velut ab se victæ reipublicæ insultarent: quum repente, quibus census equester erat, equi publici non erant adsignati, consilio prius inter sese habito, senatum adeunt; factaque dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt. Quibus quum amplissimis verbis gratiæ ab senatu actæ essent, famaque ea forum atque urbem pervasisset, subito ad curiam concursus fit plebis. « Pedestris ordinis se [aiunt] nunc esse, operamque reipublicæ extra ordinem polliceri, seu Veios, seu quo alio ducere velint. Si Veios ducti sint, » negant, « se inde prius, quam capta urbe hostium, redituros esse. »

Equites equis suis merentes.

Plebs pedestrem militiam extra ordinem profitetur.

Tum vero jam ſuperfundenti ſe lætitiæ vix temperatum eſt. Non enim, ſicut equites, dato magiſtratibus negotio, laudari juſſi; neque aut in curiam vocati, quibus reſponſum daretur, aut limine curiæ continebatur ſenatus : ſed pro ſe quiſque ex ſuperiore loco ad multitudinem, in comitio ſtantem, voce manibusque ſignificare publicam lætitiam. Beatam urbem Romanam, & invictam, & æternam illa concordia dicere : laudare equites, laudare plebem, diem ipſum laudibus ferre : victam eſſe fateri comitatem benignitatemque ſenatus. Certatim Patribus plebique manare gaudio lacrimæ ; donec, revocatis in curiam Patribus, ſenatusconſultum factum eſt, « Ut tribuni militares, con» cione advocata, peditibus equitibusque » gratias agerent : memorem pietatis eorum » erga patriam dicerent ſenatum fore. Placere » autem, omnibus his voluntariam extra or» dinem profeſſis militiam æra procedere. » Et equiti certus numerus æris eſt adſignatus. Tum primum equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios non amiſſa modo reſtituit opera, ſed nova etiam inſtituit. Ab urbe commeatus intentiore,

U. c. 352. a. C. 400.

Stipendium equiti adſignatum.

quam antea, ſubvehi cura; ne quid tam bene merito exercitui ad uſum deeſſet.

U. c. 353. a. C. 399.

C. Servilio III. &c. Tr. Mil.

VIII. Insequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit C. Servilium Ahalam tertium, Q. Servilium, L. Virginium, Q. Sulpicium, A. Manlium iterum, Manium Sergium iterum. His tribunis, dum cura omnium in Veiens bellum intenta eſt, neglectum Anxuri præſidium vacationibus militum, & Volſcos mercatores vulgo receptando, proditis repente portarum cuſtodibus, obpreſſum eſt. Minus militum periit, quia præter ægros lixarum in modum omnes per agros vicinasque urbes negotiabantur. Nec Veiis melius geſta res, quod tum caput omnium curarum publicarum erat. Nam & duces Romani plus inter ſe irarum, quam adverſus hoſtes animi, habuerunt: & auctum eſt bellum adventu repentino Capenatium atque Faliſcorum. Hi duo Etruriæ populi, quia proximi regione erant, devictis Veiis, bello quoque Romano ſe proximos fore credentes; Faliſci propria etiam cauſſa infeſti, quod Fidenati bello ſe jam antea inmiſcuerant, per legatos ultro citroque miſſos jurejurando inter ſe obligati, cum exercitibus necopinato ad Veios acceſ-

ſere. Forte ea regione, qua Manius Sergius tribunus militum præerat, caſtra adorti ſunt, ingentemque terrorem intulere; quia Etruriam omnem excitam ſedibus magna mole adeſſe Romani crediderant. Eadem opinio Veientes in urbe concitavit. Ita ancipiti prœlio caſtra Romana (*n*) obpugnabantur; concurſantesque, quum huc atque illuc ſigna transferrent, nec Veientem ſatis cohibere intra munitiones, nec ſuis munimentis arcere vim, ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. Una ſpes erat, ſi ex majoribus caſtris ſubveniretur, ut diverſæ legiones, aliæ adverſus Capenatem ac Faliſcum, aliæ contra eruptionem oppidanorum pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius, privatim Sergio inviſus infeſtusque. Is, quum pleraque caſtella obpugnata, ſuperatas munitiones, utrimque invehi hoſtem nunciaretur, in armis milites tenuit: ſi opus foret auxilio, collegam dictitans ad ſe miſſurum. Hujus adrogantiam pertinacia alterius æquabat; qui, ne quam opem ab inimico videretur petiſſe, vinci ab hoſte, quam vincere per civem, maluit. Diu in medio cæſi milites; poſtremo, deſertis muni-

U. c. 355.
a. C. 399.

(n) *Romana* del. *Gron. Crev.*

U. c. 353. a. C. 399.

tionibus, perpauci in majora castra, pars maxima atque ipse Sergius Romam pertenderunt: ubi quum omnem culpam in collegam inclinaret, adciri Virginium ex castris, interea præesse legatos placuit. Acta deinde in senatu res est, certatumque inter collegas maledictis. Pauci reipublicæ, huic atque illi, ut quosque studium privatim aut gratia occupaverunt, adsunt.

Tr. Mil. ante tempus abdicare coguntur.

IX. PRIMORES Patrum, sive culpa sive infelicitate imperatorum tam ignominiosa clades accepta esset, censuere, « Non exspectandum justum tempus comitiorum, sed extemplo novos tribunos militum creandos esse, qui Kalendis Octobribus (o) magistratum occiperent. » In quam sententiam quum pedibus iretur, ceteri tribuni militum nihil contradicere. At enimvero Sergius Virginiusque, propter quos pœnitere magistratuum ejus anni senatum adparebat, primo deprecari ignominiam, deinde intercedere senatusconsulto: negare, se ante Idus Decembres, sollemnem ineundis magistratibus diem, honore abituros esse. Inter hæc tribuni plebis, quum in concordia hominum secundisque

(o) *Octobris* Crev.

rebus civitatis inviti ſilentium tenuiſſent, feroces repente minari tribunis militum, niſi in auctoritate ſenatus eſſent, ſe in vincula eos duci juſſuros eſſe. Tum C. Servilius Ahala tribunus militum : « Quod ad vos ad» tinet, tribuni plebis, minasque veſtras, » næ ego libenter experirer, quam non plus » in his juris, quam in vobis animi, eſſet. » Sed nefas eſt tendere adverſus auctoritatem » ſenatus. Proinde & vos deſinita inter noſtra » certamina locum injuriæ quærere : & col» legæ aut facient, quod cenſet ſenatus, aut, » ſi pertinacius tendent, dictatorem extem» plo dicam, qui eos abire magiſtratu cogat. » Quum omnium adſenſu comprobata oratio eſſet, gauderentque Patres, ſine tribuniciæ poteſtatis terriculis inventam eſſe aliam vim majorem ad coërcendos magiſtratus; victi conſenſu omnium comitia tribunorum militum habuere, qui Kalendis Octobribus (*p*) magiſtratum occiperent : ſeque ante eam (*q*) diem magiſtratu abdicavere.

U. c. 353. a. C. 399.

U. c. 354. a. C. 398.

X. L. VALERIO Potito quartum, M. Furio Camillo iterum (*r*), Manio Æmilio Mamer-

L. Valer. IV. &c. Tr. Mil.

(p) *Octobris* Crev.
(q) *eam ante* Gron. Crev.
(r) *iterum* del. Gron.

U. c. 354. a. C. 398.

cino tertium, Cn. Cornelio Coſſo iterum; Cæſone Fabio Ambuſto, L. Julio Iulo, tribunis militum conſulari poteſtate, multa domi militiæque geſta. Nam & bellum multiplex fuit eodem tempore, ad (*s*) Veios, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volſcis, ut Anxur ab hoſtibus recuperaretur: & Romæ ſimul delectu, ſimul tributo conferendo, laboratum eſt: & de tribunis plebei (*t*) cooptandis contentio fuit: & haud parvum motum duo judicia eorum, qui paullo ante conſulari poteſtate fuerant, excivere. Omnium primum tribunis militum fuit, delectum haberi; nec juniores modo conſcripti, ſed ſeniores etiam coacti nomina dare, ut urbis cuſtodiam agerent. Quantum autem augebatur militum numerus, tanto majore pecunia in ſtipendium opus erat: eaque tributo conferebatur; invitis conferentibus, qui domi remanebant, quia tuentibus urbem opera quoque militari laborandum, ſerviendumque reipublicæ erat. Hæc per ſe gravia, indigniora ut viderentur, tribuni plebis ſeditioſis concionibus faciebant; « ideo æra militibus » conſtituta eſſe arguendo; ut plebis partem

Tributum ægre collatum.

(s) *&* *ad* Gron. (t) *plebi* Gron.

» militia, partem tributo conficerent. Unum » bellum annum jam tertium trahi, & con- » fulto male geri, ut diutius gerant. In qua- » tuor deinde bella uno delectu exercitus » fcriptos, & pueros quoque ac fenes ex- » tractos. Jam non æftatis ac hiemis difcri- » men effe, ne ulla quies umquam miferæ » plebi fit; quæ nunc etiam vectigalis ad » ultimum facta fit, ut, quum confecta la- » bore, vulneribus, poftremo ætate corpora » retulerint, incultaque omnia diutino domi- » norum defiderio domi invenerint; tributum » ex adfecta re familiari pendant, æraque » militaria, velut fœnore accepta, multipli- » cia reipublicæ reddant. » Inter delectum tributumque, & occupatos animos majorum rerum curis, comitiis tribunorum plebis numerus expleri nequit (*u*). Pugnatum inde, in loca vacua ut patricii cooptarentur. Poftquam obtineri non poterat, tamen labefactandæ legis Treboniæ cauffa effectum eft, ut cooptarentur tribuni plebis C. Lacerius & M. Acutius, haud dubie patriciorum opibus.

U. c. 354. a. C. 398.

XI. Fors ita tulit, ut eo anno tribunus plebis Cn. (*x*) Trebonius effet, qui nomini

(u) *nequivit* Gron. Crev. (x) *C.* Gron. Crev.

U. c. 354. ac familiæ debitum præstare videretur Trebo. C. 398. boniæ legis patrocinium. Is, « quod petissent » Patres quidam, primo incepto repulsi, ta» men tribunos militum expugnasse, » vociferans, « legem Treboniam sublatam, & coop» tatos tribunos plebis non suffragiis populi, » sed imperio patriciorum : & eo revolvi (*y*) » rem, ut aut patricii, aut patriciorum adse» clæ habendi tribuni plebis sint : eripi sa» cratas leges, extorqueri tribuniciam potesta» tem : id fraude patriciorum, scelere ac » proditione collegarum factum » arguere. Quum arderent invidia, non Patres modo, sed etiam tribuni plebis, cooptati pariter, & qui cooptaverant; tum ex collegio tres, P. Curiatius (*z*) M. Metilius, & M. Minucius, trepidi rerum suarum, in Sergium Virginiumque, prioris anni tribunos militares, incurrunt : in eos ab se iram plebis invidiamque, die dicta, avertunt. « Quibus delectus, » quibus tributum, quibus diutina militia » longinquitasque belli sit gravis, qui clade » accepta ad Veios doleant, qui amissis liberis, » fratribus, propinquis, adfinibus, lugubres

Duo Tr. Mil. anni superioris accusati.

(y) *devolvi* Gron. Crev.

(z) *Curatius* Gron. Crev.

„ domos habeant ; iis publici privatique doloris exsequendi jus potestatemque ex duobus noxiis capitibus datam ab se , » memorant. « Omnium namque malorum in Sergio Virginioque caussas esse : nec id accusatorem magis arguere, quam fateri reos : qui , noxii ambo , alter in alterum caussam conferant, fugam Sergii Virginius , Sergius proditionem increpans Virginii. Quorum adeo incredibilem amentiam fuisse, ut multo verisimilius sit, compacto eam rem & communi fraude patriciorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incendenda opera , belli trahendi caussa ; & nunc proditum exercitum , tradita Faliscis Romana castra. Omnia fieri , ut consenescat ad Veios juventus ; nec de agris , nec de aliis commodis plebis ferre ad populum tribuni frequentiaque urbana celebrare actiones, & resistere conspirationi patriciorum possint. Præjudicium jam de reis & ab senatu, & ab (a) populo Romano, & ab ipsorum collegis factum esse : nam & senatusconsulto eos ab republica remotos esse ; & recusantes abdicare se magistratu , dictatoris U. c. 354. a. C. 398.

(a) *a* Gron. Crev.

U. c. 354.
a. C. 398.

„ metu ab collegis coërcitos esse; & populum Romanum tribunos creasse, qui non „ Idibus Decembribus die sollemni, sed extemplo Kalendis Octobribus magistratum „ occiperent, quia stare diutius respublica, „ his manentibus in magistratu, non posset. „ Et tamen eos, tot judiciis confossos prædamnatosque, venire ad populi judicium: „ & existimare, defunctos se esse, satisque „ pœnarum dedisse, quod duobus mensibus „ citius privati facti sint: neque intelligere, „ nocendi sibi diutius tum potestatem ereptam esse, non pœnam inrogatam; quippe „ & collegis abrogatum imperium, qui certe „ nihil deliquissent. Illos repeterent animos „ Quirites, quos recenti clade accepta habuissent, quum fuga trepidum, plenum „ vulnerum ac pavore incidentem portis exercitum viderint, non fortunam aut quemquam Deorum, sed hos duces accusantem. „ Pro certo se habere, neminem in concione „ stare, qui illo die non caput, domum, „ fortunasque L. Virginii ac M'. Sergii sit „ exsecratus detestatusque. Minime convenire, quibus iratos quisque Deos precatus „ sit, in iis sua potestate, quum liceat &

„ oporteat, non uti. Numquam Deos ipſos „ admovere nocentibus manus : ſatis eſſe, „ ſi occaſione ulciſcendi læſos arment. » *U. c. 354. a. C. 398.*

XII. His orationibus incitata plebs denis millibus æris gravis reos condemnat, nequidquam Sergio Martem communem belli fortunamque accuſante; Virginio deprecante, ne infelicior domi, quam militiæ, eſſet. In hos verſa ira populi cooptationis tribunorum fraudisque, contra legem Treboniam factæ, memoriam obſcuram fecit. Victores tribuni, ut præſentem mercedem judicii plebes haberet, legem agrariam promulgant, tributumque conferri prohibent : quum tot exercitibus ſtipendio opus eſſet, resque militiæ ita proſpere gererentur, ut nullo bello veniretur ad exitum ſpei. Namque Veiis caſtra, quæ amiſſa erant, recuperata caſtellis præſidiisque firmantur. Præerant tribuni militum M'. Æmilius & Cæſo Fabius. M. (*b*) Furio in Faliſcis, & Cn. Cornelio in Capenate agro hoſtes nulli extra mœnia inventi : prædæ actæ, incendiisque villarum ac frugum vaſtati fines : oppida (*c*) obpugnata, nec obſeſſa

Damnati.

Bellum multiplex.

(b) *A M.* Gron. Crev.

(c) infer. *nec* Gron. Crev.

U. c. 354. a. C. 398. ſunt. At in Volſcis, depopulato agro, Anxur nequidquam obpugnatum, loco alto ſitum; &, poſtquam vis inrita erat, vallo foſſaque obſideri cœptum. Valerio Potito Volſci provincia evenerat. Hoc ſtatu militarium rerum, ſeditio inteſtina majore mole coorta, quam bella tractabantur. Et, quum tributum conferri per tribunos non poſſet, nec ſtipendium imperatoribus mitteretur, æraque militaria flagitaret miles; haud procul erat, quin caſtra quoque urbanæ ſeditionis contagione turbarentur. *Tr. Mil. plebeius.* Inter has iras plebis in Patres, quum tribuni plebis nunc illud tempus eſſe dicerent ſtabiliendæ libertatis, & ab Sergiis Virginiisque ad plebeios viros fortes ac ſtrenuos transferendi ſummi honoris; non tamen ultra proceſſum eſt, quam ut unus ex plebe, uſurpandi juris cauſſa, *U. c. 355. a. C. 397. P. Licinio Calvo &c. Tr. Mil.* P. Licinius Calvus tribunus militum conſulari poteſtate crearetur: ceteri patricii creati P. Mænius, L. Titinius, P. Mælius, L. Furius Medullinus, L. Publilius Volſcus. Ipſa plebes mirabatur, ſe tantam rem obtinuiſſe; non is modo, qui creatus erat, vir nullis ante honoribus uſus, vetus tantum ſenator, & ætate jam gravis. Nec ſatis conſtat, cur primus ac potiſſimus ad

novum delibandum honorem ſit habitus. Alii Cn. Cornelii fratris, qui tribunus militum priore anno fuerat, triplexque ſtipendium equitibus dederat, gratia extractum ad tantum honorem credunt: alii orationem ipſum tempeſtivam de concordia ordinum, Patribus plebique gratam, habuiſſe. Hac victoria comitiorum exſultantes tribuni plebis, quod maxime rempublicam inpediebat, de tributo remiſerunt: conlatum obedienter, miſſumque ad exercitum eſt. *U. c. 355. a. C. 397.*

XIII. Anxur in Volſcis brevi receptum eſt, neglectis die feſto cuſtodiis urbis. Inſignis annus hieme gelida ac nivoſa fuit, adeo ut viæ clauſæ, Tiberis innavigabilis fuerit. Annona ex anteconvecta copia nihil mutavit. Et quia P. Licinius, ut ceperat haud tumultuoſe magiſtratum, majore gaudio plebis, quam indignatione Patrum, ita etiam geſſit; dulcedo invaſit proximis comitiis tribunorum militum plebeios creandi. Unus M. Veturius ex patriciis candidatis locum tenuit: plebeios alios tribunos militum conſulari poteſtate omnes fere centuriæ dixere, M. Pomponium, C. Duilium, Voleronem Publilium, Cn. Genucium, L. Atilium. Triſtem *U. c. 356. a. C. 396.* *M. Veturio &c. Tr. Mil.*

U. c. 356.
a. C. 396.

Pestilentia.

Lectisternium primum.

Prœlium ad Veios.

hiemem, sive ex intemperie cœli, raptim mutatione in contrarium facta, sive alia qua de caussa, gravis pestilensque omnibus animalibus æstas excepit: cujus insanabili pernicie quando nec caussa nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex senatusconsulto aditi sunt. Duumviri sacris faciundis, lectisternio tunc primum in urbe Romana facto, per dies octo Apollinem, Latonamque & Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum tribus, quam amplissime tum adparari poterat, stratis lectis placavere. Privatim quoque id sacrum celebratum est. Tota urbe patentibus januis, promiscuoque usu rerum omnium in propatulo posito, notos ignotosque passim advenas in hospitium ductos ferunt; & cum inimicis quoque benigne ac comiter sermones habitos, jurgiis ac litibus temperatum; vinctis quoque demta in eos dies vincula; religioni deinde fuisse, quibus eam opem Dii tulissent, vinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit, tribus in unum bellis conlatis: namque eodem, quo antea, modo circa munimenta, quum repente Capenates Falisci que subsidio venissent, adversus tres exercitus ancipiti prœlio pugnatum est. Ante

omnia adjuvit memoria damnationis Sergii ac Virginii. Itaque majoribus caſtris, unde antea ceſſatum fuerat, brevi ſpatio circumductæ copiæ Capenates, in vallum Romanum verſos, ab tergo adgrediuntur. Inde pugna cœpta & Faliſcis intulit terrorem, trepidantesque eruptio ex caſtris obportune facta avertit. Repulſos deinde inſecuti victores ingentem ediderunt cædem. Nec ita multo poſt jam palantes, veluti forte oblati, populatores Capenatis agri reliquias pugnæ abſumſere: & Veientium refugientes in urbem multi ante portas cæſi, dum præ metu, ne ſimul Romanus inrumperet, objectis foribus extremos ſuorum excluſere.

U. c. 356.
a. C. 396.

Vincunt Romani.

XIV. HÆC eo anno acta. Et jam comitia tribunorum militum aderant, quorum prope major Patribus, quam belli, cura erat; quippe non communicatum modo cum plebe, ſed prope amiſſum, cernentibus ſummum imperium. Itaque clariſſimis viris ex compoſito præparatis ad petendum, quos prætereundi verecundiam crederent fore, nihilominus ipſi, perinde ac ſi omnes candidati eſſent, cuncta experientes, non homines modo, ſed Deos etiam, excipiebant; in religionem vertentes

U. c. 356. a. C. 396. comitia biennio habita : priore anno intolerandam hiemem prodigiisque divinis ſimilem coortam : proximo non prodigia, ſed jam eventus, peſtilentiam agris urbique inlatam haud dubia ira Deum : quos peſtis ejus arcendæ cauſſa placandos eſſe, in libris fatalibus inventum ſit. Comitiis, auſpicato quæ fierent, indignum Diis viſum honores vulgari, diſcriminaque gentium confundi. Præterquam majeſtate petentium, religione etiam adtoniti homines patricios omnes, partem magnam honoratiſſimum quemque, tribunos militum conſulari poteſtate creavere, L. Valerium Potitum quintum, M. Valerium Maximum, M. Furium Camillum tertium (*d*), L. Furium Medullinum tertium, Q. Servilium Fidenatem iterum, Q. Sulpicium Camerinum iterum. His tribunis ad Veios nihil admodum memorabile actum eſt : tota vis in populationibus fuit. Duo ſummi imperatores, Potitus a Faleriis, Camillus a Capena, prædas ingentes egere, nulla incolumi relicta re, cui ferro aut igni noceri poſſet.

U. c. 357. a. C. 395.

L. Valerio V. &c. Tr. Mil.

Prodigia.

XV. Prodigia interim multa nunciari; quorum pleraque, & quia ſinguli auctores erant,

(d) *iterum* Gron.

parum credita ſpretaque, & quia, hoſtibus Etruſcis, per quos ea procurarent, aruſpices non erant. In unum omnium curæ verſæ ſunt, quod lacus in Albano nemore ſine ullis cœleſtibus aquis, cauſſave qua alia, quæ rem miraculo eximeret, in altitudinem inſolitam crevit. Quidnam eo Dii portenderent prodigio, miſſi ſciſcitatum oratores ad Delphicum oraculum: ſed propior interpres fatis oblatus ſenior quidam Veiens, qui, inter cavillantes in ſtationibus ac cuſtodiis milites Romanos Etruſcosque, vaticinantis in modum cecinit, « Priuſquam ex lacu Albano aqua » emiſſa foret, numquam potiturum Veiis » Romanum. » Quod primo, velut temere jactum, ſperni, agitari deinde ſermonibus cœptum eſt: donec unus ex ſtatione Romana percunctatus proximum oppidanorum, (jam per longinquitatem belli commercio ſermonum facto) quiſnam is eſſet, qui per ambages de lacu Albano jaceret, poſtquam audivit aruſpicem eſſe, vir haud intacti religione animi, cauſſatus de privati portenti procuratione, ſi operæ illi eſſet, conſulere velle, ad conloquium vatem elicuit. Quumque progreſſi ambo a ſuis longius eſſent inermes,

U. c. 357. a. C. 395.

Albanus lacus in altitudinem inſolitam creſcit.

Aruſpex Etruſcus.

U. c. 357. a. C. 395.

sine ullo metu; prævalens juvenis Romanus senem infirmum, in conspectu omnium raptum, nequidquam tumultuantibus Etruscis, ad suos transtulit. Qui quum perductus ad imperatorem, inde Romam ad senatum missus esset, sciscitantibus, quidnam id esset, quod de lacu Albano docuisset, respondit : « Profecto iratos Deos Veienti populo illo » fuisse die, quo sibi eam mentem objecissent, ut excidium patriæ fatale proderet. » Itaque, quæ tum cecinerit divino spiritu » instinctus, ea se nec, ut indicta sint, revocare posse; & tacendo forsitan, quæ Dii » inmortales vulgari velint, haud minus, » quam celanda effando, nefas contrahi. Sic » igitur libris fatalibus, sic disciplina Etrusca » traditum esse, ut quando aqua Albana abundasset, tum, si eam Romanus rite emisisset, » victoriam de Veientibus dari : antequam » id fiat, Deos mœnia Veientium deserturos » non esse. » Exsequebatur inde, quæ sollemnis derivatio esset. Sed auctorem levem, nec satis fidum super tanta re Patres rati, decrevere, legatos sortesque oraculi Pythici exspectandas.

Ejus responsum de lacu Albano.

XVI. PRIUSQUAM a Delphis oratores redirent, Albanive prodigii piacula invenirentur; novi tribuni militum consulari potestate, L. Julius Iulus, L. Furius Medullinus quartum, L. Sergius Fidenas, A. Postumius Regillensis, P. Cornelius Maluginensis, A. Manlius, magistratum inierunt. Eo anno Tarquinienses novi hostes exorti. Quia simul multis (e) bellis, Volscorum ad Anxur, ubi præsidium obsidebatur, Æquorum ad Lavicos, qui Romanam ibi coloniam obpugnabant, ad hoc Veienti quoque & Falisco & Capenati bello occupatos videbant Romanos, nec intra muros quietiora negotia esse certaminibus Patrum ac plebis; inter hæc locum injuriæ rati esse, prædatum in agrum Romanum cohortes expeditas mittunt. Aut enim passuros inultam eam injuriam Romanos, ne novo bello se onerarent: aut exiguo, eoque parum valido, exercitu persecuturos. Romanis indignitas major, quam cura, populationis Tarquiniensium fuit. Eo nec magno conatu suscepta, nec in longum dilata res est. A. Postumius & L. Julius non justo delectu, (etenim ab tribunis plebis inpediebantur (sed prope vo-

U. c. 358. a. C. 394.

L. Julio IuloII.&c. Tr. Mil.

Tarquinienses novi hostes exorti.

(e) *multis simul* Gron. Crev.

U. c. 358. a. C. 394. luntariorum, quos adhortando incitaverant, coacta manu, per agrum Cæretem obliquis tramitibus egressi, redeuntes a populationibus gravesque præda Tarquinienses obpressere: multos mortales obtruncant, omnes exuunt inpedimentis; &, receptis agrorum suorum spoliis, Romam revertuntur. Biduum ad recognoscendas res datum dominis: tertio incognita (erant autem ea pleraque hostium ipsorum) sub hasta veniere; quodque inde redactum, militibus est divisum. Cetera bella, maximeque Veiens, incerti exitus erant. Jamque Romani, desperata ope humana, fata & Deos spectabant, quum legati ab Delphis venerunt, sortem oraculi adferentes, congruentem responso captivi vatis. «Romane, » aquam Albanam cave lacu contineri, cave » in mare manare suo flumine sinas: emissam » per agros rigabis, dissipatamque rivis ex» stingues. Tum tu insiste audax hostium mu» ris; memor, quam per tot annos obsides » urbem, ex ea tibi his, quæ nunc pandun» tur, fatis victoriam datam. Bello perfecto, » donum amplum victor ad mea templa por» tato: sacraque patria, quorum omissa cura » est, instaurata, ut adsolet, facito.

Apollinis Delphici responsum de lacu Albano.

XVII. INGENS inde haberi captivus vates cœptus, eumque adhibere tribuni militum Cornelius Poſtumiusque ad prodigii Albani procurationem ac Deos rite placandos cœpere. Inventumque tandem eſt, ubi neglectas ceremonias intermiſſumve ſollemne Dii arguerent, nihil profecto aliud eſſe, quam magiſtratus vitio creatos, Latinas ſacrumque in Albano monte non rite concepiſſe. Unam expiationem eorum eſſe, ut tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu, auſpicia de integro repeterentur, & interregnum iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatusconſulto. Interreges tres deinceps fuere, L. Valerius, Q. Servilius Fidenas, M. Furius Camillus. Numquam deſitum interim turbari, comitia interpellantibus tribunis plebis, donec conveniſſet prius, « ut » major pars tribunorum militum ex plebe » crearetur. » Quæ dum aguntur, concilia Etruriæ ad fanum Voltumnæ habita, poſtulantibusque Capenatibus ac Faliſcis, ut Veios communi animo conſilioque omnes Etruriæ populi ex obſidione eriperent, reſponſum eſt: « antea ſe id Veientibus negaſſe, quia, unde » conſilium non petiſſent ſuper tanta re, au» xilium petere non deberent: nunc jam pro

U. c. 358.
a. C. 394.

U. c. 358. a. C. 394.

» se fortunam suam illis negare; maxime in » ea parte Etruriæ. Gentem invisitatam (*f*), » novos adcolas Gallos esse, cum quibus nec » pax satis fida, nec bellum pro certo sit: » sanguini tamen nominique & præsentibus » periculis consanguineorum id dari, ut, si » qui juventutis suæ voluntate ad id bellum » eant, non impediant. » Eum magnum advenisse hostium numerum, fama Romæ erat: eoque mitescere discordiæ intestinæ metu communi, ut fit, cœptæ.

P. Licinio obfertur tribunatus milit.

XVIII. Haud invitis Patribus P. Licinium Calvum prærogativa tribunum militum non petentem creant, moderationis expertæ in priore magistratu virum, ceterum jam tum exactæ ætatis: omnesque deinceps ex collegio ejusdem anni refici adparebat, L. Titinium, P. Mænium, P. Mælium, Cn. Genucium, L. Atilium: qui priusquam renunciarentur, jure vocatis tribubus permissu interregis P. Licinius Calvus ita verba fecit: « Omen concordiæ, Quirites, rei maxime » in hoc tempus utili, memoria nostri magistra» tus vos his comitiis petere in insequentem » annum video. Si collegas eosdem reficitis, etiam

(f) *inusitatam* Gron Grev.

» etiam usu meliores factos, me jam non eumdem, sed umbram nomenque P. Licinii relictum videtis : vires corporis adfectæ, sensus oculorum atque aurium hebetes, memoria labat, vigor animi obtusus. En vobis [inquit] juvenem, » filium tenens « effigiem atque imaginem ejus, quem vos » antea tribunum militum ex plebe primum » fecistis. Hunc ego, institutum disciplina » mea, vicarium pro me Reipublicæ do dicoque. Vosque quæso, Quirites, delatum » mihi ultro honorem huic petenti, meisque » pro eo adjectis precibus, mandetis. » Datum id petenti patri; filiusque ejus P. Licinius tribunus militum consulari potestate cum iis, quos supra scripsimus, declaratus. Titinius Genuciusque tribuni militum, profecti adversus Faliscos Capenatesque, dum bellum majore animo gerunt, quam consilio, præcipitavere in insidias. Genucius, morte honesta temeritatem luens, ante signa inter primores cecidit. Titinius, in editum tumulum ex multa trepidatione militibus conlectis, aciem restituit; nec se tamen æquo loco hosti commisit. Plus ignominiæ erat, quam cladis, acceptum, quæ prope in cladem ingen-

U. c. 358.
a. C. 394.

Ejus filio, petente patre, mandatur.

U. c. 359.
a. C. 393.

P. Licinio, &c. Tr. Mil.

Apud Faliscos male res gesta

U. c. 359. a. C. 394. tem vertit : tantum inde terroris non Romæ modo, quo multiplex fama pervenerat, ſed in caſtris quoque fuit ad Veios. Ægre ibi miles retentus a fuga eſt, quum pervaſiſſet caſtra rumor, ducibus exercituque cæſo, victorem Capenatem ac Faliſcum Etruriæque omnem juventutem haud procul inde abeſſe. His tumultuoſiora Romæ, jam caſtra ad Veios obpugnari, jam partem hoſtium tendere ad urbem agmine infeſto, crediderant : concurſumque in muros eſt, & matronarum, quas ex domo conciverat publicus pavor, obſecrationes in templis factæ : precibusque ab Diis petitum, ut exitium ab urbis tectis templisque ac mœnibus Romanis (g) arcerent, Veiosque eum averterent terrorem, ſi ſacra renovata rite, ſi procurata prodigia eſſent.

XIX. Jam ludi Latinæque inſtauratæ erant: jam ex lacu Albano aqua emiſſa in agros, Veiosque fata adpetebant. Igitur, fatalis dux ad excidium illius urbis ſervandæque patriæ, *Camillus dictator.* M. Furius Camillus dictator dictus magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repente mutaverat imperator mutatus. Alia ſpes, alius animus hominum, fortuna

(g) *Romanis mœnibus* Gron. Crev.

quoque alia urbis videri. Omnium primum *U. c. 359.* in eos, qui a Veiis in illo pavore fugerant, *a. C. 393.* more militari animadvertit, effecitque, ne hoſtis maxime timendus militi eſſet. Deinde, indicto delectu in diem certam, ipſe interim Veios ad confirmandos militum animos intercurrit: inde Romam ad ſcribendum novum exercitum redit, nullo detrectante militiam. Peregrina etiam juventus, Latini Hernicique, operam ſuam pollicentes ad id bellum, venere: quibus quum gratias in ſenatu egiſſet dictator, ſatis jam omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex ſenatusconſulto vovit Veiis captis ſe facturum; ædemque Matutæ matris refectam dedicaturum, jam ante ab rege Ser. Tullio dedicatam. Profectus cum exercitu ab urbe exſpectatione hominum majore, quam ſpe, in agro primum Nepeſino cum Faliſcis & Capenatibus ſigna confert. Omnia ibi ſumma ratione conſilioque acta fortuna etiam, ut fit, ſecuta eſt. Non prœlio tantum fudit hoſtes, ſed caſtris quoque exuit, ingentique præda eſt potitus; cujus pars maxima ad quæſtorem redacta eſt: haud ita multum militi datum. Inde ad Veios exercitus ductus, denſioraque caſtella facta: & a

U. c. 359. a. C. 393.

procursationibus, quæ multæ temere inter murum ac vallum fiebant, edicto, ne quis injussu pugnaret, ad opus milites traducti. Operum fuit omnium longe maximum ac laboriosissimum, cuniculus in arcem hostium agi cœptus: quod ne intermitteretur opus, neu sub terra continuus labor eosdem conficeret, in partes sex munitorum numerum divisit: senæ horæ in orbem operi adtributæ sunt: nocte ac die numquam ante omissum, quam in arcem viam facerent.

Cuniculum in arcem Veiorum agit.

XX. DICTATOR, quum jam in manibus videret victoriam esse, urbem opulentissimam capi, tantumque prædæ fore, quantum non omnibus in unum conlatis ante bellis fuisset; ne quam inde aut militum iram ex malignitate prædæ partitæ, aut invidiam apud Patres ex prodiga largitione caperet, literas ad senatum misit: « Deum inmortalium benignitate, suis consiliis, patientia militum, Veios jam fore in potestate populi Romani. » Quid de præda faciendum censerent? » Duæ senatum distinebant sententiæ: senis P. Licinii, quem primum dixisse a filio interrogatum ferunt, « edici palam placere » populo, ut, qui particeps esse prædæ

Deliberatio de præda Veiorum.

» vellet, in caftra Veios iret : » altera Ap. *U. C. 359.*
Claudii, qui, largitionem novam, prodigam, *a. C. 393.*
inæqualem, inconfultam arguens, fi femel nefas ducerent, captam ex hoftibus in ærario exhaufto bellis pecuniam effe, auctor erat ftipendii ex ea pecunia militi numerandi, ut eo minus tributi plebes conferret : « Ejus » enim doni focietatem fenfuras æqualiter » omnium domos : non avidas in direptiones » manus otioforum urbanorum prærepturas » fortium bellatorum præmia effe ; quum ita » ferme eveniat, ut fegnior fit prædator, ut » quifque laboris periculique præcipuam pe» tere partem foleat. » Licinius contra, « fufpectam & invifam femper eam pecuniam » fore aiebat ; cauffasque criminum ad ple» bem, feditionum inde ac legum novarum, » præbituram. Satius igitur effe, reconciliari » eo dono plebis animos : exhauftis atque exina» nitis tributo tot annorum fubcurri : & fen» tire prædæ fructum ex eo bello, in quo » prope confenuerint. Gratius id fore lætius» que, quod quifque fua manu ex hofte cap» tum domum retulerit, quam fi multiplex » alterius arbitrio accipiat. Ipfum dictatorem » fugere invidiam ex eo criminaque. Eo dele-

U. c. 359. a. C. 393.

» gasse ad senatum. Senatum quoque debere » rejectam rem ad se permittere plebi, ac » pati habere, quod cuique fors belli dederit.» Hæc tutior visa sententia est, quæ popularem senatum faceret. Edictum itaque est, ad prædam Veientem, quibus videretur, in castra ad dictatorem proficiscerentur.

Veiorum excidium.

XXI. Ingens profecta multitudo replevit castra. Tum dictator, auspicato egressus, quum edixisset, ut arma milites caperent, « Tuo ductu [inquit] Pythice Apollo, tuo- » que numine instinctus pergo ad delendam » urbem Veios: tibique hinc decumam (*h*) » partem prædæ voveo. Te simul, Juno Re- » gina, quæ nunc Veios colis, precor, ut » nos victores in nostram, tuamque mox fu- » turam, urbem sequare: ubi te dignum ampli- » tudine tua templum accipiat.» Hæc precatus, superante multitudine, ab omnibus locis urbem adgreditur, quo minor ab cuniculo ingruentis periculi sensus esset. Veientes, ignari se jam ab suis vatibus, jam ab externis oraculis proditos, jam in partem prædæ suæ vocatos Deos, alios, votis ex urbe sua evocatos, hostium templa novasque sedes spectare, seque ultimum illum

(h) *decimam* Gron. Crev.

diem agere; nihil minus timentes, quam subrutis cuniculo mœnibus arcem jam plenam hostium esse, in muros pro se quisque armati discurrunt, mirantes quidnam id esset, quod, quum tot per dies nemo se ab stationibus Romanis movisset, tum, velut repentino icti furore, inprovidi currerent ad muros. Inseritur huic loco fabula: inmolante rege Veientium, vocem aruspicis dicentis, « qui ejus hostiæ exta prosecuisset, ei victo- » riam dari, » exauditam in cuniculo, movisse Romanos milites, ut, adaperto cuniculo, exta raperent, & ad dictatorem ferrent. Sed in rebus tam antiquis, si, quæ similia veri sint, pro veris accipiantur, satis habeam. Hæc, ad ostentationem scenæ, gaudentis miraculis, aptiora, quam ad fidem, neque adfirmare, neque refellere est operæ pretium (*i*). Cuniculus, delectis militibus eo tempore plenus, in æde Junonis, quæ in Veientana arce erat, armatos repente edidit. Et pars aversos in muris invadunt hostes: pars claustra portarum revellunt: pars, quum ex tectis saxa tegulæque a mulieribus ac servitiis jacerentur, inferunt ignes. Clamor

U. c. 357.
a. C. 397.

(i) *operæ pretium est* Gron. Crev.

U. c. 359. a. C. 393. omnia variis terrentium ac paventium vocibus, mixto mulierum ac puerorum ploratu, complet. Momento temporis dejectis ex muro undique armatis, patefactisque portis, quum alii agmine inruerent, alii desertos scanderent muros, urbs hostibus inpletur, omnibus locis pugnatur. Deinde, multa jam edita cæde, senescit pugna : & dictator præcones edicere jubet, ut ab inermi abstineatur. Is finis sanguinis fuit. Dedi inde inermes cœpti : & ad prædam miles permissu dictatoris discurrit. Quæ quum ante oculos ejus aliquantum spe atque opinione major, majorisque pretii rerum ferretur, dicitur manus ad cœlum tollens precatus esse : « ut, si cui Deorum ho» minumque nimia sua fortuna populique Ro» mani videretur, ut eam invidiam lenire, » quam minimo suo privato incommodo pu» blicoque, populo Romano liceret (*k*). » Convertentem se inter hanc venerationem, traditur memoriæ, prolapsum cecidisse : idque omen pertinuisse postea eventu rem conjectantibus visum ad damnationem ipsius Camilli, captæ deinde urbis Romanæ, quod

(k) *lenire suo privato incommodo, quam minimo publico populi Romani liceret* Gron. Crev.

poſt paucos accidit annos, cladem. Atque ille dies cæde hoſtium ac direptione urbis opulentiſſimæ eſt conſumptus.

U. c. 359. a. C. 393.

XXII. Postero die libera corpora dictator ſub corona vendidit. Ea ſola pecunia in publicum redigitur, haud ſine ira plebis : & quod retulere ſecum prædæ, nec duci, qui ad ſenatum, malignitatis auctores quærendo, rem arbitrii ſui rejeciſſet; nec ſenatui, ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad ſenatum retuliſſet, pater tam popularis ſententiæ auctor fuiſſet, acceptum referebant. Quum jam humanæ opes egeſtæ a Veiis eſſent, amoliri tum Deum dona ipſosque Deos, ſed colentium magis, quam rapientium modo, cœpere; namque delecti ex omni exercitu juvenes, pure lautis (*l*) corporibus, candida veſte, quibus deportanda Romam Regina Juno adſignata erat, venerabundi templum inicre, primo religioſe admoventes manus; quod id ſignum more Etruſco, niſi certæ gentis ſacerdos, adtrectare non eſſet ſolitus. Dein quum quidam, ſeu ſpiritu divino tactus, ſeu juvenali (*m*) joco, « Visne Romam ire Juno? »

Dii Veiis ablati.

(l) *lotis* Gron. Crev.

(m) *juvenili* Gron. Crev.

U. c. 359. a. C. 393. dixiſſet, adnuiſſe ceteri Deam conclamaverunt : inde fabulæ adjectum eſt, vocem quoque dicentis, « Velle, » auditam. Motam certe ſede ſua parvi molimenti adminiculis, ſequentis modo accepimus levem ac facilem tranſlatu fuiſſe : integramque in Aventinum, æternam ſedem ſuam, quo vota Romani dictatoris vocaverant, perlatam, ubi templum ei poſtea idem, qui voverat, Camillus dedicavit. Hic Veiorum occaſus fuit, urbis opulentiſſimæ Etruſci nominis, magnitudinem ſuam vel ultima clade indicantis; quod decem æſtates hiemesque continuas circumſeſſa, quum plus aliquanto cladium intuliſſet, quam accepiſſet, poſtremo, jam fato tum denique urgente, operibus tamen, non vi, expugnata eſt.

XXIII. Romam ut nunciatum eſt, Veios captos, quamquam & prodigia procurata fuerant, & vatum reſponſa, & Pythicæ ſortes notæ; &, quantum humanis adjuvari conſiliis potuerat res, ducem M. Furium, maximum imperatorum omnium, legerant; tamen, quia tot annis varie ibi bellatum erat, multæque clades acceptæ, velut ex inſperato inmenſum gaudium fuit : &, priuſquam

senatus decerneret, plena omnia templa Romanarum matrum, grates Diis agentium, erant. Senatus in quatriduum, quot dierum nullo ante bello, supplicationes decernit. Adventus quoque dictatoris, omnibus ordinibus obviam effusis, celebratior, quam ullius umquam antea fuit: triumphusque omnem consuetum honorandi diei illius (*n*) modum aliquantum excessit. Maxime conspectus ipse est, curru equis albis juncto urbem invectus: parumque id non civile modo, sed humanum etiam, visum. Jovis Solisque equis æquiparari dictatorem, in religionem etiam trahebant: triumphusque ob eam unam maxime rem clarior, quam gratior, fuit. Tum Junoni Reginæ templum in Aventino locavit, dedicavitque Matutæ matri (*o*). Atque, his divinis humanisque rebus gestis, dictatura se abdicavit. Agi deinde de Apollinis dono cœptum: cui se decumam (*p*) vovisse prædæ partem quum diceret Camillus, pontifices solvendum religione populum censerent; haud facile inibatur ratio jubendi referre

U. c. 359. a. C. 393.

Dictator triumphat.

Decuma prædæ pars Apollini data.

(n) *illius diei* Gron. Crev.

(o) *matris* Crev.

(p) *decimam* sic semper Gron. Crev.

U. c. 359. a. C. 393.

prædam populum, ut ex ea pars debita in facrum fecerneretur. Tandem eo, quod leviffimum videbatur, decurfum eft, ut, qui fe domumque religione exfolvere vellet, quum fibimet ipfe prædam æftimaffet fuam, decumæ pretium partis in publicum deferret; ut ex eo donum aureum, dignum amplitudine templi ac numine Dei, ex dignitate populi Romani fieret. Ea quoque conlatio plebis animos a Camillo alienavit. Inter hæc pacificatum legati a Volfcis & Æquis venerunt: inpetrataque pax, magis ut feffa tam diutino bello adquiefceret civitas, quam quod digni peterent.

U. c. 360. a. C. 392.

P. Cornelio Coffo &c. Tr. Mil.

XXIV. Veiis captis, fex tribunos militum confulari poteftate infequens annus habuit, duos P. Cornelios, Coffum & Scipionem, M. Valerium Maximum iterum, Cæfonem Fabium Ambuftum tertium, L. Furium Medullinum quintum, Q. Servilium tertium.

Varia bella.

Corneliis Falifcum bellum, Valerio ac Servilio Capenas forte evenit. Ab iis non urbes vi aut operibus tentatæ, fed ager eft depopulatus, prædæque rerum agreftium actæ: nulla felix arbor, nihil frugiferum in agro relictum. Ea clades Capenatem populum

ſubegit. Pax petentibus data. In Faliſcis bellum reſtabat. Romæ interim multiplex ſeditio erat : cujus leniendæ cauſſa coloniam in Volſcos, quo tria millia civium Romanorum ſcriberentur, deducendam cenſuerant : triumvirique ad id creati terna jugera & ſeptunces viritim diviſerant. Ea largitio ſperni cœpta; quia ſpei majoris avertendæ ſolatium objectum cenſebant. Cur enim relegari plebem in Volſcos, quum pulcherrima urbs Veii agerque Veientanus in conſpectu ſit, uberior ampliorque Romano agro ? Urbem quoque urbi Romæ, vel ſitu, vel magnificentia publicorum privatorumque tectorum ac locorum, præponebant. Quin illa quoque actio movebatur, quæ poſt captam utique Romam a Gallis celebratior fuit, tranſmigrandi Veios. Ceterum, partim plebi, partim ſenatui deſtinabant habitandos Veios; duasque urbes communis reipublicæ incoli a populo Romano poſſe. Adverſus quæ quum optimates ita tenderent, ut « morituros ſe » citius » dicerent « in conſpectu populi Ro» mani, quam quidquam earum rerum roga» retur : quippe nunc in una urbe tantum » diſſenſionum eſſe, quid in duabus fore ?

U. c. 360. a. C. 392.

Seditio domi.

Veios tranſmigrare plebs Romana cupit.

Obſiſtunt optimates.

U. c. 360. a. C. 392.

» Victamne ut quisquam victrici patriæ præ-» ferret ? sineretque , majorem fortunam » captis esse Veiis, quam incolumibus fuerit ? » Postremo , se relinqui a civibus in patria » posse : ut relinquant patriam atque cives , » nullam vim umquam subacturam ; & T. Si-» cinium „ (is enim ex tribunis plebis rogationis ejus lator erat) « conditorem Veios » sequantur , relicto Deo Romulo, Dei filio, » parente & auctore urbis Romæ. »

XXV. Hæc quum fœdis certaminibus agerentur , (nam partem tribunorum plebis Patres in suam sententiam traxerant) nulla res alia manibus temperare plebem cogebat , quam quod , ubi rixæ committendæ caussa clamor ortus esset, principes senatus , primi turbæ obserentes se, peti , feriri , atque occidi jubebant. Ab horum ætatibus dignitatibusque & honoribus violandis dum abstinebatur, & ad reliquos similes conatus verecundia iræ obstabat ; Camillus identidem omnibus locis concionabatur : « Haud mirum id quidem „ esse, furere civitatem , quæ , damnata „ voti , omnium rerum potiorem (q) curam, „ quam religione se exsolvendi , habeat. Nihil

Religio injecta a Camillo de decuma præda Veientanæ.

(q) *priorem* Cron. Crev.

„ de conlatione dicere, ftipis verius, quam „ decumæ; quando ea fe quifque privatim „ obligaverit, liberatus fit populus. Enim- „ vero, illud fe tacere, fuam confcientiam „ non pati : quod ex ea tantum præda, quæ „ rerum moventium fit, decuma defignetur: „ urbis atque agri capti, quæ & ipfa voto „ contineatur, (*r*) mentionem nullam fieri. „ Quum ea difceptatio, anceps fenatui vifa, delegata ad pontifices effet; adhibito Camillo, vifum collegio, quod ejus ante conceptum votum Veientium fuiffet, & poft votum in poteftatem populi Romani veniffet, ejus partem decumam Apollini facram effe. Ita in æftimationem urbs agerque venit. Pecunia ex ærario promta, & tribunis militum confularibus, ut aurum ex ea coëmerent, negotium datum : cujus quum copia non effet, matronæ, cœtibus ad eam rem confultandam habitis, & communi decreto pollicitæ tribunis militum aurum & omnia ornamenta fua, in ærarium detulerunt. Grata ea res, ut quæ maxime fenatui umquam, fuit : honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad facra ludosque,

U. c. 360. a. C. 392.

Donum Apollini decretum.

Ad id matronæ aurum fuum conferunt.

(r) *contineantur* Crev.

U. c. 360.
a. C. 392.

carpentis festo profestoque uterentur. Pondere ab singulis auri accepto æstimatoque, ut pecuniæ solverentur, crateram auream fieri placuit, quæ donum Apollini Delphos portaretur. Simul ab religione animos remiserunt, integrant seditionem tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes: ante alios in Camillum: " eum prædam Veientanam publicando sacrandoque ad nihilum redegisse. " Absentes ferociter increpant: præsentium, quum se ultro iratis obferrent, verecundiam habent. Simul extrahi rem ex (s) eo anno viderunt, tribunos plebis latores legis in annum eosdem reficiunt: & Patres hoc idem de intercessoribus legis adnisi: ita tribuni plebis magna ex parte iidem refecti.

Sedito redintegrata.

U. c. 361.
a. C. 391.

M. Furio Camillo IV. &c. Tr. Mil.

XXVI. Comitiis tribunorum militum Patres summa ope evicerunt, ut M. Furius Camillus crearetur. Propter bella simulabant parari ducem; sed largitioni tribuniciæ adversarius quærebatur. Cum Camillo creati tribuni militum consulari potestate, L. Furius Medullinus sextum, C. Æmilius, L. Valerius Publicola, Sp. Postumius, P. Cornelius iterum. Principio anni tribuni plebis nihil moverunt, donec

(s) *ex* del. *Gron. Crev.*

donec M. Furius Camillus in Faliſcos, cui id bellum mandatum erat, proficiſceretur. Differendo deinde elanguit res: & Camillo, quem adverſarium maxime metuebant, (*t*) gloria in Faliſcis crevit. Nam, quum primo mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſſimum id rati, populatione agrorum atque incendiis villarum coëgit eos egredi urbe; ſed timor longius progredi prohibuit. Mille fere paſſuum ab oppido caſtra locant; nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, quam difficultate aditus, aſperis confragoſisque circa, & partim artis, partim arduis viis. Ceterum Camillus, captivum indicem ex agris ſecutus ducem, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. Trifariam Romani muniebant: alius exercitus prœlio intentus ſtabat. Ibi inpedire opus conatos hoſtes fundit fugatque: tantumque inde pavoris Faliſcis injectum eſt, ut, effuſa fuga caſtra ſua, quæ propiora erant, prælati, urbem peterent. Multi cæſi vulneratique, priuſquam paventes portis inciderent. Caſtra capta: præda ad quæſtores redacta cum magna militum ira; ſed, ſeveritate im-

U. C. 361. a. C. 391.

Bellum Faliſcum.

Caſtra Faliſcorum capiuntur.

(t) *metuerant* Gron. Crev.

U. c. 361. v. C. 391.

Urbs obsidetur.

perii victi, eamdem virtutem & oderant, & mirabantur. Obsidio inde urbis, & muni-tiones, & interdum per occasionem inpetus oppidanorum in Romanas stationes, prœlia-que parva fieri: & teri tempus, neutro in-clinata spe; quum frumentum copiæque aliæ ex anteconvecto largius obsessis, quam ob-sidentibus, subpeterent. Videbaturque æque diuturnus futurus labor, ac Veiis fuisset; ni fortuna imperatori Romano simul & cogni-tæ rebus bellicis virtutis specimen & (*u*) maturam victoriam dedisset.

Magistri Faliscæ juventutis scelus & pœna.

XXVII. Mos erat Faliscis, eodem magistro liberorum & comite uti: simulque plures pueri, quod hodie quoque in Græcia manet, unius curæ demandabantur. Principum libe-ros, sicut fere fit, qui scientia videbatur præcellere, erudiebat. Is quum in pace in-stituisset pueros ante urbem lusus exercendi-que caussa producere; nihil eo more per belli tempus intermisso, tum, modo bre-vioribus, modo longioribus spatiis, trahendo eos a porta, lusu sermonibusque variatis, longius solito, ubi res dedit, progressus, inter stationes eos hostium castraque inde

(u) & del. *Crev.*

Romana in prætorium ad Camillum perdu- *U. c. 361. a. C. 391.*
xit. Ibi ſceleſto facinori ſceleſtiorem ſermo-
nem addidit . « Falerios ſe in manus Roma-
,, nis tradidiſſe ; quando eos pueros, quorum
,, parentes capita ibi rerum ſint , in poteſta-
,, tem dediderit. ,, Quæ ubi Camillus audi-
vit, « Non ad ſimilem [inquit] tui nec po-
,, pulum , nec imperatorem , ſceleſtus ipſe
,, cum ſceleſto munere veniſti. Nobis cum
,, Faliſcis, quæ pacto fit humano , ſocietas
,, non eſt : quam ingeneravit natura , utriſ-
,, que eſt, eritque. Sunt & belli , ſicut pacis,
,, jura : juſteque ea, non minus quam for-
,, titer, didicimus gerere. Arma habemus ,
,, non adverſus eam ætatem , cui etiam cap-
,, tis urbibus parcitur ; ſed adverſus armatos,
,, & ipſos, qui , nec læſi , nec laceſſiti a no-
,, bis, caſtra Romana ad Veios obpugnarunt.
,, Eos tu , quantum in te fuit, novo ſcelere
,, viciſti : ego Romanis artibus , virtute ,
,, opere , armis , ſicut Veios , vincam. ,, De-
nudatum deinde eum , manibus poſt tergum
inligatis , reducendum Falerios pueris tradi-
dit : virgasque eis , quibus proditorem age-
rent in urbem verberantes, dedit. Ad quod
ſpectaculum concurſu populi primum facto,

U. c. 361. a. C. 391. deinde a magiſtratibus de re nova vocato ſenatu; tanta mutatio animis eſt injecta, ut, qui modo, efferati odio iraque, Veientium exitum pene, quam Capenatium pacem, mallent, apud eos pacem univerſa poſceret civitas. Fides Romana, juſtitia imperatoris, in foro & curia celebrantur : conſenſuque omnium legati ad Camillum in caſtra, atque inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatum, qui dederent Falerios, proficiſcuntur. Introducti ad ſenatum ita locuti traduntur : « Patres „conſcripti, victoria, cui nec Deus, nec „homo quiſquam invideat, victi a vobis & „imperatore veſtro, dedimus nos vobis; „rati, quo nihil victori pulchrius eſt, melius „nos ſub imperio veſtro, quam legibus „noſtris, victuros. Eventu hujus belli duo „ſalutaria exempla prodita humano generi „ſunt. Vos fidem in bello, quam præſentem „victoriam, maluiſtis : nos, fide provocati, „victoriam ultro detulimus. Sub ditione veſtra „ſumus. Mittite, qui arma, qui obſides, „qui urbem patentibus portis accipiant. Nec „vos fidei noſtræ, nec nos imperii veſtri „pœnitebit. » Camillo & ab hoſtibus & a civibus gratiæ actæ. Faliſcis in ſtipendium

Faliſci dedunt ſe Romanis.

militum ejus anni, ut populus Romanus tributo vacaret, pecunia imperata. Pace data, exercitus Romam reductus. *U. c. 361. a. C. 391.*

XXVIII. Camillus meliore multo laude, quam quum triumphantem albi per urbem vexerant equi, insignis justitia fideque, hostibus victis, quum in urbem rediisset, tacite ejus verecundiam non tulit senatus, quin sine mora voti liberaretur: crateramque auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent, L. Valerius, L. Sergius, A. Manlius, missi longa una nave, haud procul freto Siculo a piratis Liparensium excepti, devehuntur Liparas. Mos erat civitatis, velut publico latrocinio partam prædam dividere. Forte eo anno in summo magistratu erat Timasitheus quidam, Romanis vir similior, quam suis. Qui, legatorum nomen, donumque, & Deum, cui mitteretur, & doni caussam veritus ipse, multitudinem quoque, quæ semper ferme regenti est similis, religionis justæ inplevit: adductosque in publicum hospitium legatos, cum præsidio etiam navium Delphos prosecutus, Romam inde sospites restituit. Hospitium cum eo senatusconsulto est factum, donaque publice data.

Missi Delphos legati cum dono.

Timasithei Liparensis religio.

U. c. 361. a. C. 391.

Bellum cum Æquis.

Eodem anno in Æquis varie bellatum: adeo ut in incerto fuerit, & apud ipsos exercitus, & Romæ, vicissent, victine essent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Æmilius, Sp. Postumius. Primo rem communiter gesserunt: fusis inde acie hostibus, Æmilium præsidio Verruginem obtinere placuit, Postumium fines vastare. Ibi eum, incomposito agmine neglegentius ab re bene gesta euntem, adorti Æqui, terrore injecto, in proximos compulere tumulos: pavorque inde Verruginem etiam ad præsidium alterum est perlatus. Postumius, suis in tutum receptis, quum concione advocata terrorem increparet ac fugam, fusos esse ab ignavissimo & fugacissimo hoste; conclamat universus exercitus, merito se ea audire, & fateri admissum flagitium: sed eosdem conrecturos esse, neque diuturnum id gaudium hostibus fore. Poscentes, ut confestim inde ad castra hostium duceret, (in conspectu erant posita in plano) nihil pœnæ recusabant, ni ea ante noctem expugnassent. Conlaudatos corpora curare, paratosque esse quarta vigilia jubet. Et hostes, nocturnam fugam ex tumulo Romanorum ut ab ea via, quæ ferebat Verru-

ginem, excluderent, fuere obvii: prœliumque ante lucem (ſed luna pernox erat) commiſſum eſt: & haud incertius diurno prœlio fuit. Sed clamor Verruginem perlatus, quum caſtra Romana crederent obpugnari, tantum injecit pavoris, ut, nequidquam retinente atque obſecrante Æmilio, Tuſculum palati fugerent. Inde fama Romam perlata eſt, Poſtumium exercitumque occiſum. Qui, ubi prima lux metum inſidiarum effuſe ſequentibus ſuſtulit, quum perequitaſſet aciem, promiſſa repetens, tantum injecit ardoris ut non ultra ſuſtinuerint inpetum Æqui. Cædes inde fugientium, qualis ubi ira magis, quam virtute, res geritur, ad perniciem hoſtium facta eſt; triſtemque ab Tuſculo nuncium, nequidquam exterrita civitate, literæ a Poſtumio laureatæ ſequuntur: victoriam populi Romani eſſe; Æquorum exercitum deletum. *U. c. 361. a. C. 391.*

XXIX. Tribunorum plebis actiones quia nondum invenerant finem, & plebs continuare latoribus legis tribunatum, & Patres reficere interceſſores legis adniſi ſunt: ſed plus ſuis comitiis plebs valuit. Quem dolorem ulti Patres ſunt, ſenatusconſulto facto, ut conſules, inviſus plebi magiſtratus, crea-

U. c. 362. a. C. 390.

L. Lucretio, Ser. Sulpicio Coss.

rentur. Annum post quintum decimum creati consules L. Lucretius Flavus, Ser. Sulpicius Camerinus. Principio hujus anni, ferociter, quia nemo ex collegio intercessurus erat, coortis ad perferendam legem tribunis plebis, nec segnius ob id ipsum consulibus resistentibus, omnique civitate in unam eam curam conversa, Vitelliam coloniam Romanam in suo agro Æqui expugnant. Colonorum pars maxima incolumis, quia nocte proditione oppidum captum liberam per aversa urbis fugam dederat, Romam perfugere. L. Lucretio consuli ea provincia evenit. Is, cum exercitu profectus, acie hostes vicit; victorque Romam ad majus aliquanto certamen redit (x). Dies dicta erat tribunis plebis biennii superioris A. Virginio & Q. Pomponio: quos defendi Patrum consensu ad fidem senatus pertinebat; neque enim eos aut vitæ ullo crimine alio aut gesti magistratus quisquam arguebat, præterquam quod, gratificantes Patribus, rogationi tribuniciæ intercessissent. Vicit tamen gratiam senatus plebis ira; & pessimo exemplo innoxii denis millibus gravis æris condemnati sunt. Id ægre

Duo Tr. Pl. accusati & damnati.

(x) *rediit* Gron. Crev.

passi Patres. Camillus palam sceleris plebem arguere : « quæ, jam in suos versa, non in» telligeret, se pravo judicio de tribunis in» tercessionem sustulisse; intercessione subla» ta, tribuniciam potestatem evertisse. Nam, » quod illi sperarent, effrenatam licentiam » ejus magistratus Patres laturos, falli eos. » Si tribunicia vis tribunicio auxilio repelli » nequeat, aliud telum Patres inventuros » esse. » Consulesque increpabat, quod fide publica decipi tribunos eos taciti tulissent, qui senatus auctoritatem secuti essent. Hæc propalam concionabundus in dies magis augebat iras hominum.

U. c. 362. a. C. 390.

Camillus invehitur in plebem Rom.

XXX. Senatum vero incitare adversus legem haud desistebat : « ne aliter descende» rent in forum, quum dies ferendæ legis » venisset, quam ut qui meminissent, sibi pro » aris focisque & Deum templis ac solo, in » quo nati essent, dimicandum fore. Nam » quod ad se privatim adtineat, si suæ glo» riæ sibi inter dimicationem patriæ memi» nisse sit fas, sibi amplum quoque esse, ur» bem ab se captam frequentari, quotidie se » frui monumento gloriæ suæ, & ante ocu» los habere urbem latam in triumpho suo,

Senatum incitat adversus legem de migrando Veios.

U. c. 361. a. C. 390. » insistere omnes vestigiis laudum suarum: » Sed nefas ducere, desertam ac relictam ab » Diis inmortalibus incoli urbem; & in cap» tivo solo habitare populum Romanum, & » victrice patria victam mutari. » His adhortationibus principis concitati Patres, senes juvenesque, quum ferretur lex, agmine facto in forum venerunt : dissipatique per tribus, suos quisque tribules prensantes, orare cum lacrimis cœpere, « Ne eam patriam, pro qua » fortissime feliciſſimeque ipsi ac patres eo» rum dimicassent, desererent, » Capitolium, ædem Vestæ, cetera circa templa Deorum ostentantes. « Ne exsulem, extorrem popu» lum Romanum ab solo patrio ac Diis pena» tibus in hostium urbem agerent; eoque rem » adducerent, ut melius fuerit, non capi » Veios, ne Roma desereretur. » Quia non vi agebant, sed precibus, & inter preces multa Deorum mentio erat, religiosum parti maximæ fuit : & legem una plures tribus antiquarunt, quam jusserunt. Adeoque ea victoria læta Patribus fuit, ut postero die, referentibus consulibus, senatusconsultum fieret, ut agri Veientani septena jugera plebi dividerentur; nec patribus familiæ tantum,

Antiquatur lex.

sed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur; vellentque in eam spem liberos tollere.

XXXI. Eo munere delenita plebe, nihil certatum est, quo minus consularia comitia haberentur. Creati consules L. Valerius Potitus, M. Manlius, cui Capitolino postea etiam (y) fuit cognomen. Hi consules magnos ludos fecere, quos M. Furius dictator voverat Veienti bello. Eodem anno ædes Junonis Reginæ, ab eodem dictatore eodemque bello vota, dedicatur: celebratamque dedicationem ingenti matronarum studio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cum Æquis gestum est, fusis hostibus prius pene, quam manus consererent. Valerio, quod perseverantior cædendis in fuga fuit, triumphus; Manlio, ut ovans ingrederetur urbem, decretum est. Eodem anno novum bellum cum Volsiniensibus exortum: quo propter famem pestilentiamque in agro Romano, ex siccitate caloribusque nimiis ortam, exercitus duci nequivit: ob quæ Volsinienses, Salpinatibus adjunctis superbia elati, ultro agros Romanos incursavere. Bellum inde duobus populis

U. c. 363.
a. C. 389.

L. Valerio Potito, M. Manlio Coss.

Bellum Volsiniense.

(y) *etiam* del. *Crev.*

indictum. C. Julius censor decessit : in ejus locum M. Cornelius subfectus : quæ res postea religioni fuit ; quia eo lustro Roma est capta. Nec deinde umquam in demortui locum censor subficitur. Consulibusque morbo inplicitis, placuit per interregnum renovari auspicia. Itaque, quum ex senatusconsulto consules magistratu se abdicassent, interrex creatur M. Furius Camillus ; qui P. Cornelium Scipionem, is deinde L. Valerium Potitum interregem prodidit. Ab eo creati sex tribuni militum consulari potestate, ut, etiamsi cui eorum incommoda valetudo fuisset, copia magistratuum reipublicæ esset.

M. Cornelius censor subfectus.

XXXII. Kalendis Quinctilibus magistratum occepere L. Lucretius, Ser. Sulpicius, M. Æmilius, L. Furius Medullinus septimum, Agrippa Furius, C. Æmilius iterum. Ex his L. Lucretio & C. Æmilio Volsiniensis (z) provincia evenit : Salpinates Agrippæ Furio & Ser. Sulpicio. Prius cum Volsiniensibus pugnatum est. Bellum numero hostium ingens, certamine haud sane asperum fuit. Fusa concursu primo acies in fugam : millia octo armatorum ab equitibus interclusa, po-

U. c. 363. & 364. a. C 389. & 388.

L. Lucretio &c. Tr. Mil.

Volsinienses victi.

(z) *Volsinienses* Gron. Crev.

ſitis armis, in deditionem venerunt. Ejus belli fama effecit, ne ſe pugnæ committerent Salpinates: mœnibus armati ſe tutabantur. Romani prædas paſſim & ex Salpinati agro, & ex Volſinienſi, nullo eam vim arcente, egerunt: donec Volſinienſibus feſſis bello ea conditione, ut res populo Romano redderent, ſtipendiumque ejus anni exercitui præſtarent, in viginti annos induciæ datæ. Eodem anno M. Cædicius de plebe nunciavit tribunis, ſe in nova via, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana, quæ magiſtratibus dici juberet, Gallos adventare. Id, ut fit, propter auctoris humilitatem ſpretum, & quod longinqua, eoque ignotior, gens erat. Neque Deorum modo monita, ingruente fato, ſpreta; ſed humanam quoque opem, quæ una erat, M. Furium ab urbe amovere: qui, die dicta ab L. Apuleio tribuno plebis propter prædam Veientanam, filio quoque adoleſcente per idem tempus orbatus, quum, adcitis domum tribulibus clientibusque (*a*), (magna pars plebis erat) percunctatus animos eorum, reſponſum tu-

U. c. 364. a. C. 388.

Vox divinitus miſſa de adventu Gallorum.

(a) *& clientibus quæ magna* Gron. Crev.

U. c. 364. a. C. 388.

Camillus accusatus in exilium abit.

lisset, « se conlaturos, quanti damnatus esset, » absolvere eum non posse, » in exsilium abiit; precatus ab Diis inmortalibus, » si » innoxio sibi ea injuria fieret, primo quo» que tempore desiderium sui civitati ingra» tæ facerent. » Absens quindecim millibus gravis æris damnatur.

Legati Clusini auxilium petunt adversus Gallos.

XXXIII. Expulso cive, quo manente, si quidquam humanorum certi est, capi Roma non potuerat; adventante fatali urbi clade, legati ab Clusinis veniunt, auxilium adversus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama, dulcedine frugum maximeque vini, nova tum voluptate, captam, Alpes transisse, agrosque ab Etruscis ante cultos possedisse: & invexisse in Galliam vinum inliciendæ gentis caussa Aruntem Clusinum, ira conruptæ uxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat ipse, præpotente juvene, & a quo expeti pœnæ, nisi externa vis quæsita esset, nequirent: hunc transeuntibus Alpes ducem, auctoremque Clusium obpugnandi fuisse. Equidem haud abnuerim, Clusium Gallos ab Arunte, seu quo alio Clusino, adductos; sed eos, qui obpugnaverint Clusium, non fuisse, qui primi Alpes transierint, satis constat:

ducentis quippe annis ante, quam Clusium obpugnarent, urbemque Romam caperent, in Italiam Galli transcenderunt; nec cum his primum Etruscorum, sed multo ante cum iis, qui inter Apenninum Alpesque incolebant, sæpe exercitus Gallici pugnavere. Tuscorum ante Romanum imperium late terra marique opes patuere. Mari supero inferoque, quibus Italia insulæ modo cingitur, quantum potuerint, nomina sunt argumento, quod alterum Tuscum communi vocabulo gentis, alterum Hadriaticum mare, ab Hadria Tuscorum colonia, vocavere Italicæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum atque Hadriaticum vocant. Ii in utrumque mare vergentes incoluere urbibus duodenis terras: prius cis Apenninum ad inferum mare, postea trans Apenninum, totidem, quot capita originis erant, coloniis missis: quæ trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui sinum circumcolunt maris, usque ad Alpes tenuere. Alpinis quoque ea gentibus haud dubie origo est, maxime Rætis: quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo, præter sonum linguæ, nec eum incorruptum, retinerent.

U. c. 364. a. C. 388.

Tuscorum antiquæ opes.

U. c. 364. a. C. 388.

Transitus Gallorum in Italiam.

XXXIV. De transitu in Italiam Gallorum hæc accepimus. Prisco Tarquinio Romæ regnante, Celtarum, quæ pars Galliæ tertia est, penes Bituriges summa imperii fuit: ii regem Celtico dabant. Ambigatus is fuit, virtute fortunaque cum sua, tum publica, præpollens, quod imperio ejus Gallia adeo frugum hominumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vix regi videretur posse. Hic magno natu ipse jam, exonerare prægravante turba regnum cupiens, Bellovesum ac Sigovesum, sororis filios, inpigros juvenes, missurum se esse, in quas Dii dedissent auguriis sedes, ostendit. Quantum ipsi vellent numerum hominum, excirent, ne qua gens arcere advenientes posset. Tum Sigoveso sortibus dati Hercynii (*b*) saltus: Belloveso haud paullo lætiorem in Italiam viam Dii dabant. Is, quod ejus (*c*) ex populis abundabat, Bituriges, Arvernos, Senones, Æquos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, excivit. Profectus ingentibus peditum equitumque copiis, in Tricastinos venit. Alpes inde obpositæ erant; quas inexsuperabiles visas

(b) *Hercinii* Gron. Crev.

(c) *cis* Gron. Crev.

visas haud equidem miror, nulla dum via (quod quidem continens memoria sit; nisi de Hercule fabulis credere libet) superatas. Ibi quum velut septos montium altitudo teneret Gallos, circumspectarentque, quanam per juncta cœlo juga in alium orbem terrarum transirent, religio etiam tenuit, quod adlatum est, advenas quærentes agrum ab Salyum gente obpugnari. Massilienses erant hi, navibus a Phocæa profecti. Id Galli fortunæ suæ omen rati adjuvere, ut, quem primum in terram egressi occupaverant, locum patentibus silvis communirent. Ipsi per Taurinos saltusque invios Alpes (*d*) transcenderunt: fusisque acie Tuscis haud procul Ticino flumine, quum, in quo consederant, agrum Insubrium adpellari audissent, cognomine Insubribus pago Æduorum (*e*), ibi, omen sequentes loci, condidere urbem: Mediolanum adpellarunt. *U. c. 364. a. C. 388.*

XXXV. Alia subinde manus Cenomanorum, Elitovio duce vestigia priorum secuta, eodem saltu, favente Belloveso, quum trans-

(d) *ipsi Taurino Saltu invias Alpes transf.* Gron. Crev.

(e) *Heduorum* Gron.

U. c. 364.
a. C. 388.

cendiſſet Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes ſunt, (locos tenuere Libui) conſidunt: poſt hos Salluvii, prope antiquam gentem Lævos Ligures, incolentes circa Ticinum amnem. Penino deinde Boii Lingonesque tranſgreſſi, quum jam inter Padum atque Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus trajecto, non Etruſcos modo, ſed etiam Umbros, agro pellunt: intra Apenninum tamen ſeſe tenuere. Tum Senones, recentiſſimi advenarum, ab Utente flumine uſque ad Æſim fines habuere. Hanc gentem Cluſium, Romamque inde, veniſſe comperio: id parum certum eſt, ſolamne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adjutam. Cluſini, novo bello exterriti, quum multitudinem, quum formas hominum inviſitatas (*f*) cernerent, & genus armorum, audirentque, ſæpe ab iis, cis Padum ultraque, legiones Etruſcorum fuſas, quamquam adverſus Romanos nullum eis jus ſocietatis amicitiæve erat, niſi quod Veientes conſanguineos adverſus populum Romanum non defendiſſent, Legatos Romam, qui auxilium ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio nihil inpetratum: legati tres M. Fabii

Cluſini a Gallis obpugnati.

(*f*) *inuſitatas* Gron. Crev.

Ambusti filii missi, qui senatus populique Romani nomine agerent cum Gallis, ne, a quibus nullam injuriam accepissent, socios populi Romani atque amicos obpugnarent. Romanis eos bello quoque, si res cogat, tuendos esse: sed melius visum, bellum ipsum amoveri, si posset; & Gallos, novam gentem, pace potius cognosci, quam armis.

U. c. 364. a. C. 388.

Legatos a Romanis ad Gallos inpetrant.

XXXVI. Mitis legatio, ni præferoces legatos, Gallisque magis quam Romanis similes, habuisset. Quibus, postquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur responsum: « Etsi novum nomen audiant Romanorum, tamen credere viros fortes esse, quorum auxilium a Clusinis in re trepida sit inploratum. Et, quoniam legatione adversus se maluerint, quam armis, tueri socios, ne se quidem pacem, quam illi adferant, adspernari, si Gallis, egentibus agro, quem latius possideant, quam colant Clusini, partem finium concedant: aliter pacem inpetrari non posse. Et responsum coram Romanis accipere (g) velle: &, si negetur ager, coram iisdem Romanis dimicaturos, ut nunciare domum possent, quantum Galli

(g) *se accipere* Gron. Crev.

U. c. 364. a. C. 388.

» virtute ceteros mortales præstarent. Quodnam id jus esset, agrum a possessoribus petere, aut minari arma, » Romanis quærentibus, &, « quid in Etruria rei Gallis » esset, » quum illi « se in armis jus ferre, » & omnia fortium virorum esse, » ferociter dicerent, accensis utrimque animis ad arma discurritur, & prœlium conseritur. Ibi, jam urgentibus Romanam urbem fatis, legati contra jus gentium arma capiunt: nec id clam esse potuit, quum ante signa Etruscorum tres nobilissimi fortissimique Romanæ juventutis pugnarent: tantum eminebat peregrina virtus. Quin etiam Q. Fabius, evectus extra aciem equo, ducem Gallorum, ferociter in ipsa signa Etruscorum incursantem, per (z) latus transfixum hasta, occidit: spoliaque ejus legentem Galli agnovere, perque totam aciem, Romanum legatum esse, signum datum est. Omissa inde in Clusinos ira, receptui canunt, minantes Romanis. Erant, qui extemplo Romam eundum censerent. Vicere seniores, ut legati prius mitterentur questum injurias postulatumque, ut pro jure gentium violato Fabii dederentur. Legati Gallorum

Legati contra Gallos arma capiunt.

(z) *per* del. *Gron.*

quum ea, ficut erant mandata, expofuiffent, fenatui nec factum placebat Fabiorum, & jus poftulare barbari videbantur; fed, ne id, quod placebat, decerneret (*i*) in tantæ nobilitatis viris, ambitio obftabat. Itaque, ne penes ipfos culpa effet cladis forte Gallico bello acceptæ, cognitionem de poftulatis Gallorum ad populum rejiciunt: ubi tanto plus gratia atque opes valuere, ut, quorum de pœna agebatur, tribuni militum confulari poteftate in infequentem annum crearentur. Quo facto, haud fecus quam dignum erat, infenfi Galli bellum propalam minantes, ad fuos redeunt. Tribuni militum cum tribus Fabiis creati, Q. Sulpicius Longus, Q. Servilius quartum, Ser. Cornelius Maluginenfis.

U. c. 364. a. C. 388.

Galli poftulant ut legati Rom. fibi dedantur.

Eluditur eorum poftulatio.

U. c. 365. a. C. 387.

Tribus Fabiis &c. Tr. Mil.

XXXVII. Quum tanta moles mali inftaret, (adeo obcæcat animos fortuna, ubi vim fuam ingruentem refringi non vult) civitas, quæ adverfus Fidenatem ac (*k*) Veientem hoftem aliosque finitimos populos, ultima experiens auxilia, dictatorem multis tempeftatibus dixiffet; ea tunc, invifitato (*l*) atque inaudito hofte ab Oceano terrarumque ulti-

(i) *decernerent* Crev.
(k) *&* Gron. Crev.
(l) *inufitato* Gron. Crev.

U. c. 365. a. C. 387.

Negligenter paratur bellum in Gallos.

mis oris bellum ciente, nihil extraordinarii imperii aut auxilii quæsivit. Tribuni, quorum temeritate bellum contractum erat, summæ rerum præerant: delectumque nihilo adcuratiorem, quam ad media bella haberi solitus erat, (extenuantes etiam famam belli) habebant. Interim Galli, postquam accepere, ultro honorem habitum violatoribus juris humani, elusamque legationem suam (*m*) esse, flagrantes ira, cujus inpotens est gens, confestim signis convulsis, citato agmine iter ingrediuntur.

Romam Galli contendunt.

Ad quorum prætereuntium raptim tumultum quum exterritæ urbes ad arma concurrerent, fugaque agrestium fieret, Romam se ire, magno clamore significabant; quacumque ibant, equis virisque longe ac late fuso agmine inmensum obtinentes loci. Sed, antecedente fama nunciisque Clusinorum, deinceps inde aliorum populorum, plurimum terroris Romam celeritas hostium tulit: quippe quibus, velut tumultuario exercitu raptim ducto, ægre ad undecimum lapidem obcursum est, qua flumen Allia, Crustuminis montibus præalto defluens alveo, haud multum infra viam Tiberino amni miscetur.

(m) *suam legationem* Gron. Crev.

Jam omnia contra circaque hoſtium plena erant, & nata in vanos tumultus gens, truci cantu clamoribusque variis, horrendo cuncta compleverant ſono. *U. c. 365. a. C. 387.*

XXXVIII. Ibi tribuni militum, non loco caſtris ante capto, non præmunito vallo, quo receptus eſſet, non Deorum ſaltem, ſi non hominum, memores, nec auſpicato, nec litato, inſtruunt aciem deductam (*e*) in cornua, ne circumveniri multitudine hoſtium poſſent. Nec tamen æquari frontes poterant, quum extenuando infirmam & vix cohærentem mediam aciem haberent. Paullum erat ab dextera editi loci, quem ſubſidiariis repleri placuit; eaque res, ut initium pavoris ac fugæ, ſic una ſalus fugientibus fuit. Nam Brennus, regulus Gallorum, in paucitate hoſtium artem maxime timens, ratus ad id captum ſuperiorem locum, ut, ubi Galli cum acie legionum recta fronte concucurriſſent (*f*), ſubſidia in averſos tranſverſosque inpetum darent, ad ſubſidiarios ſigna convertit; ſi eos loco depuliſſet, haud dubius, facilem in æquo campi tantum ſuperanti multitu- *Vincunt Romanos ad Alliam.*

(n) *diductam* Gron. Crev.

(o) *concurriſſent* Gron. Crev.

U. c. 365. a. C. 387.

Turpis Romanorum fuga.

dini (*p*) victoriam fore: adeo non fortuna modo, sed ratio etiam, cum barbaris stabat. In altera acie nihil simile Romanis, non apud duces, non apud milites, erat. Pavor fugaque occupaverat animos, & tanta hominum oblivio, ut multo major pars Veios, in hostium urbem, quum Tiberis arceret, quam recto itinere Romam ad conjuges ac liberos fugerent. Parumper subsidiarios tutatus est locus: in reliqua acie simul est clamor proximis ab latere, ultimis ab tergo auditus, ignotum hostem prius pene quam viderent, non modo non tentato certamine, sed ne clamore quidem reddito, integri intactique fugerunt. Nec ulla cædes pugnantium fuit: terga cæsa suomet ipsorum certamine in turba inpedientium fugam. Circa ripam Tiberis, quo armis abjectis totum sinistrum cornu defugit, magna strages facta est; multosque, inperitos nandi aut invalidos, graves loricis aliisque tegminibus hausere gurgites: maxima tamen pars incolumis Veios perfugit; unde non modo præsidii quidquam, sed ne nuncius quidem cladis, Romam est missus. Ab dextro cornu, quod procul a flumine &

(p) *multitudine* Gron. Crev.

magis ſub monte ſteterat, Romam omnes petiere, &, ne clauſis quidem portis urbis, in arcem confugerunt. *U. c. 365. a. C. 387.*

XXXIX. Gallos quoque velut obſtupefactos miraculum victoriæ tam repentinæ tenuit. Et ipſi pavore defixi primum ſteterunt, velut ignari, quid accidiſſet: deinde inſidias vereri: poſtremo cæſorum ſpolia legere, armorumque cumulos, ut mos eis eſt, coacervare. Tum demum, poſtquam nihil uſquam hoſtile cernebatur, viam ingreſſi, haud multo ante ſolis occaſum ad urbem Romam perveniunt. Ubi quum prægreſſi equites, non portas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris, retuliſſent; aliud priori ſimile miraculum eos ſuſtinuit; noctemque veriti & ignotæ ſitum urbis, inter Romam atque Anienem conſedere, exploratoribus miſſis circa mœnia aliasque portas, quænam hoſtibus in perdita re conſilia eſſent. Romani, quum pars major ex acie Veios petiſſet (*q*), nemo ſupereſſe quemquam præter eos, qui Romam refugerant, crederet, comploratí omnes, pariter vivi mortuique, totam prope urbem *Galli ſpoliis lectis Romam eunt.* *Romanorum pavor.*

(q) *petiiſſet* Gron. Crev.

U. c. 365. a. C. 387. lamentis inpleverunt. Privatos deinde luctus stupefecit publicus pavor, postquam hostes adesse nunciatum est. Mox ululatus cantusque dissonos, vagantibus circa mœnia turmatim barbaris, audiebant. Omne inde tempus suspensos ita tenuit animos usque ad lucem alteram, ut idemtidem jam in urbem futurus videretur inpetus primo adventu, quo accesserant ad urbem : mansuros enim ad Alliam fuisse, nisi hoc consilii foret. Deinde sub obcasum solis, quia haud multum diei supererat, ante noctem rati se invasuros. Tum in noctem dilatum consilium esse, quo plus pavoris inferrent. Postremo lux adpropinquans exanimare : timorique perpetuo ipsum malum continens fuit, quum signa infesta portis sunt inlata. Nequaquam tamen ea nocte, neque insequenti die similis illi, quæ ad Alliam tam pavide fugerat, civitas fuit. Nam quum defendi urbem posse, tam parva relicta manu, spes nulla esset; placuit, cum conjugibus ac liberis juventutem militarem senatusque robur in arcem Capitoliumque concedere (r) : armisque & frumento conlatis, ex loco inde munito Deos, hominesque,

Capitolium militaris juventus occupat.

(r) *conscendere* Gron. Crev.

& Romanum nomen defendere. Flaminem, ſacerdotesque Veſtales, ſacra publica a cæde, ab incendiis procul auferre: nec ante deſeri cultum eorum, quam non ſupereſſent, qui colerent. Si arx Capitoliumque, ſedes Deorum, ſi ſenatus, caput publici conſilii, ſi militaris juventus ſuperfuerit inminenti ruinæ urbis, facilem jacturam eſſe ſeniorum, relictæ in urbe utique perituræ turbæ. Et, quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret, ſenes triumphales conſularesque ſimul ſe cum illis palam dicere obituros; nec his corporibus, quibus non arma ferre, non tueri patriam poſſent, oneraturos inopiam armatorum. U. c. 365. a. C. 387.

XL. Hæc inter ſeniores morti deſtinatos jactata ſolatia. Verſæ inde adhortationes ad agmen juvenum, quos in Capitolium atque in arcem proſequebantur, commendantes virtuti eorum juventæque urbis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis victricis, quæcumque reliqua eſſet, fortunam. Digredientibus, qui ſpem omnem atque opem ſecum ferebant, ab iis, qui captæ urbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio; quum ipſa res ſpeciesque miſerabilis erat, tum muliebris

U. c. 365. a. C. 387. fletus & concurſatio incerta, nunc hos nunc illos ſequentium, rogitantiumque viros natosque, cui ſe fato darent, nihil, quod humanis ſupereſſet malis, relinquebant. Magna pars tamen earum in arcem ſuos proſecutæ ſunt, nec prohibente ullo, nec vocante: quia, quod utile obſeſſis ad minuendam inbellem multitudinem, id parum humanum erat. Alia maxime plebis turba, quam nec capere tam exiguus collis, nec alere in tanta inopia frumenti poterat, ex urbe effuſa velut agmine jam uno petiit Janiculum. Inde pars per agros dilapſi, pars urbes petunt finitimas, ſine ullo duce aut conſenſu, ſuam quiſque ſpem, ſua conſilia, communibus deploratis, exſequentes. Flamen interim Quirinalis virginesque Veſtales, omiſſa rerum ſuarum cura, quæ ſacrorum ſecum ferenda, quæ (quia vires ad omnia ferenda deerant) relinquenda eſſent, conſultantes, quisve ea locus fideli adſervaturus cuſtodia eſſet; optimum ducunt, condita in doliolis ſacello proximo ædibus flaminis Quirinalis, ubi nunc deſpui religio eſt, defodere: cetera inter ſe onere partito ferunt via, quæ ſublicio ponte ducit ad Janiculum. In eo clivo eas quum L. Albinius,

de plebe Romana homo, conſpexiſſet, plauſtro conjugem ac liberos vehens inter ceteram turbam, quæ inutilis bello urbe excedebat; ſalvo etiam tum diſcrimine divinarum humanarumque rerum, inreligioſum ratus, ſacerdotes publicos ſacraque populi Romani pedibus ire, ferrique, ſe ac ſuos in vehiculo conſpici; deſcendere uxorem ac pueros juſſit, virgines ſacraque in plauſtrum inpoſuit: & Cære, quo iter ſacerdotibus erat, pervexit.

U. c. 365. a. C. 387.

Albinii pietas.

XLI. Romæ interim, ſatis jam omnibus, ut in tali re, ad tuendam arcem compoſitis, turba ſeniorum, domos regreſſa, adventum hoſtium obſtinato ad mortem animo exſpectabat. Qui eorum curules geſſerant magiſtratus, ut in fortunæ priſtinæ honorumque aut virtutis inſignibus morerentur, quæ auguſtiſſima veſtis eſt tenſas ducentibus triumphantibusve, ea veſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedere. Sunt, qui, M. Fabio pontifice maximo præfante carmen, devoviſſe eos ſe pro patria Quiritibusque Romanis, tradant. Galli, & quia interpoſita nocte a contentione pugnæ remiſerant animos, & quod nec in acie ancipiti uſquam certaverant prœlio, nec tum inpetu aut vi capiebant urbem, ſine ira,

Senes mortem exſpectant domi.

U. c. 365.
a. C. 387.

Galli diripiunt urbem.

ſine ardore animorum ingreſſi poſtero die urbem patente Collina porta, in forum perveniunt, circumferentes oculos ad templa Deum arcemque, ſolam belli ſpeciem tenentem. Inde, modico relicto præſidio, ne quis in diſſipatos ex arce aut Capitolio inpetus fieret, dilapſi ad prædam vacuis obcurſu hominum viis, pars in proxima quæque tectorum agmine ruunt; pars ultima, velut ea demum intacta & referta præda, petunt. Inde rurſus ipſa ſolitudine abſterriti, ne qua fraus hoſtilis vagos exciperet, in forum ac propinqua foro loca conglobati redibant: ubi eos, plebis ædificiis obſeratis, patentibus atriis principum, major prope cunctatio tenebat aperta, quam clauſa invadendi: adeo haud ſecus quam venerabundi intuebantur in ædium veſtibulis ſedentes viros, præter ornatum habitumque humano auguſtiorem, majeſtate etiam, quam vultus gravitasque oris præ ſe ferebat, ſimillimos Diis. Ad eos velut ſimulacra verſi quum ſtarent, M. Papirius unus ex his dicitur Gallo, barbam ſuam, ut tum omnibus promiſſa erat, permulcenti, ſcipione eburneo in caput incuſſo iram moviſſe; atque ab eo initium cædis ortum, ceteros in

ſedibus ſuis trucidatos. Poſt principum cædem nulli deinde mortalium parci; diripi tecta, exhauſtis injici ignes.

U. c. 365. a. C. 387.

Sors miſeranda Romanorum.

XLII. Ceterum, ſeu non omnibus delendæ urbis libido erat, ſeu ita placuerat principibus Gallorum, & oſtentari quædam incendia terroris cauſſa, ſi compelli ad deditionem caritate ſedium ſuarum obſeſſi poſſent; & non omnia concremari tecta, ut, quodcumque ſupereſſet urbis, id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent; nequaquam perinde atque in capta urbe prima die aut paſſim aut late vagatus eſt ignis. Romani, ex arce plenam hoſtium urbem cernentes, vagosque per vias omnes curſus, quum alia atque alia parte nova aliqua clades oriretur, non mentibus ſolum conſipere, ſed ne auribus quidem atque oculis ſatis conſtare poterant. Quocumque clamor hoſtium, mulierum puerorumque ploratus, ſonitus flammæ, & fragor ruentium tectorum avertiſſet, paventes ad omnia, animos oraque & oculos flectebant, velut ad ſpectaculum a fortuna poſiti occidentis patriæ, nec ullius rerum ſuarum relicti, præterquam corporum, vindices: tanto ante alios miſerandi magis, qui umquam

U. c. 365. a. C. 387. obſeſſi ſunt, quod interclusi a patria obſidebantur, omnia ſua cernentes in hoſtium poteſtate. Nec tranquillior nox diem tam fœde actum excepit: lux deinde noctem inquietam inſecuta eſt: nec ullum erat tempus, quod a novæ ſemper cladis alicujus ſpectaculo ceſſaret. Nihil tamen, tot onerati atque obruti malis, flexerunt animos, quin, etſi omnia flammis ac ruinis æquata vidiſſent, quamvis inopem parvumque, quem tenebant, collem, libertati relictum, virtute defenderent. Et jam, quum eadem quotidie acciderent, velut adſueti malis, abalienaverant ab ſenſu rerum ſuarum animos; arma tantum ferrumque in dextris, velut ſolas reliquias ſpei ſuæ, intuentes.

XLIII. Galli quoque, per aliquot dies in tecta modo urbis nequidquam bello geſto, quum inter incendia ac ruinas captæ urbis nihil ſupereſſe, præter armatos hoſtes, viderent, nequidquam tot cladibus territos, nec flexuros ad deditionem animos, ni vis adhiberetur; experiri ultima, & inpetum facere in arcem ſtatuunt. Prima luce, ſigno dato *Galli arcem fruſtra obpugnant* multitudo omnis in foro inſtruitur: inde, clamore ſublato ac teſtudine facta, ſubeunt. Adver-

Adversus quos Romani nihil temere nec trepide; ad omnes aditus stationibus firmatis, qua signa ferri videbant, ea robore virorum obposito scandere hostem sinunt; quo successerit magis in arduum, eo pelli posse per proclive facilius rati. Medio fere clivo restitere: atque inde ex loco superiore, qui prope sua sponte in hostem inferebat; inpetu facto, strage ac ruina fudere Gallos: ut numquam postea nec pars, nec universi tentaverint tale pugnæ genus. Omissa itaque spe per vim atque arma subeundi, obsidionem parant: cujus ad id tempus inmemores, &, quod in urbe fuerat, frumentum incendiis urbis absumserant, & ex agris per ipsos dies raptum omne Veios erat. Igitur, exercitu diviso, partim per finitimos populos prædari placuit, partim obsideri arcem; ut obsidentibus frumentum populatores agrorum præberent. Proficiscentes Gallos ab urbe ad Romanam experiendam virtutem fortuna ipsa Ardeam, ubi Camillus exsulabat, duxit: qui mœstior ibi fortuna publica, quam sua, quum Diis hominibusque accusandis senescerét, indignando mirandoque ubi illi viri essent, qui secum Veios Faleriosque cepis-

U. c. 365. a. C. 387.

Populatores Galli in Ardeatium agro.

U. c. 365. a. C. 387.

sent, qui alia bella fortius semper, quam felicius, gessissent; repente audit, Gallorum exercitum adventare, atque de eo pavidos Ardeates consultare. Nec secus quam divino spiritu tactus, quum se in mediam concionem intulisset, abstinere suetus ante talibus conciliis;

Ad eos obprimendos Camillus Ardeates incitat.

XLIV. «Ardeates [inquit] veteres amici, » novi etiam cives mei, quando & vestrum » beneficium ita tulit, & fortuna hoc egit » mea, nemo vestrum conditionis meæ obli» tum me huc processisse putet : sed res ac » periculum commune cogit, quod quisque » possit in re trepida præsidii, in medium » conferre. Et quando ego vobis pro tantis » vestris in me meritis gratiam referam, si » nunc cessavero? aut ubi usus erit mei vo» bis, si in bello non fuerit? Hac arte in » patria steti; &, invictus bello, in pace ab » ingratis civibus pulsus sum. Vobis autem, » Ardeates, fortuna oblata est, & pro tan» tis pristinis populi Romani beneficiis, quan» ta ipsi meministis, (nec enim exprobranda » apud memores sunt) gratiæ referendæ, & » huic urbi decus ingens belli ex hoste com» muni pariendi. Quæ effuso agmine adven-

» tat, gens eſt, cui natura corpora animosque magna magis, quam firma, dederit: eo in certamen omne plus terroris, quam virium, ferunt. Argumento ſit clades Romana. Patentem cepere urbem: ex arce Capitolioque his exigua reſiſtitur manu. Jam obſidionis tædio victi abſcedunt, vagique per agros palantur, cibo vinoque raptim hauſto repleti. Ubi nox adpetit, prope rivos aquarum, ſine munimento, ſine ſtationibus ac cuſtodiis, paſſim ferarum ritu ſternuntur, nunc ab ſecundis rebus magis etiam ſolito incauti. Si vobis in animo eſt tueri mœnia veſtra, nec pati hæc omnia Galliam fieri, prima vigilia capite arma frequentes: me ſequimini ad cædem, non ad pugnam. Niſi vinctos ſomno, velut (s) pecudes, trucidandos tradidero, non recuſo eumdem Ardeæ rerum mearum exitum, quem Romæ habui.»

U. c. 365. a. C. 387.

XLV. Æquis iniquiſque perſuaſum erat, tantum bello virum neminem uſquam ea tempeſtate eſſe. Concione dimiſſa, corpora curant, intenti, quam mox ſignum daretur:

(s) *niſi victos ſomno veluti &c.* Gron. Crev.

U. c. 365. a. C. 387.

Galli ab Ardeatibus cæsi.

quo dato, primæ ſilentio noctis (*t*) ad portas Camillo præſto fuere. Egreſſi, haud procul urbe, ſicut (*u*) prædictum erat, caſtra Gallorum, intuta neglectaque ab omni parte nacti, clamore invadunt. Nuſquam prœlium, omnibus locis cædes eſt: nuda corpora & ſoluta ſomno trucidantur. Extremos tamen pavor cubilibus ſuis excitos, quæ aut unde vis eſſet, ignaros, in fugam, & quoſdam in hoſtem ipſum inprovidos tulit. Magna pars in agrum Antiatem delati, incurſione ab oppidanis in palatos facta, circumveniuntur.

Tuſcorum ſtrages in agro Veienti.

Similis in agro Veienti Tuſcorum facta ſtrages eſt: qui urbis, jam quadringenteſimum annum vicinæ, obpreſſæ ab hoſte inviſitato (*x*) inauditoque, adeo nihil miſeriti (*y*) ſunt, ut in agrum Romanum eo tempore incurſiones facerent, plenique prædæ Veios etiam, præſidiumque & ſpem ultimam Romani nominis, in animo habuerint obpugnare. Viderant eos milites Romani, vagantes per agros & congregatos agmine, prædam præ

(t) *noctis ſilentio* Gron. Crev.

(u) *ſicuti* Gron. Crev.

(x) *inuſitato* Gron. Crev.

(y) *miſerti* Gron. Crev.

ſe agentes, & caſtra cernebant haud procul Veiis poſita. Inde primum miſeratio ſui, deinde indignitas, atque ex ea ira animos cepit, « Etruſcisne etiam, a quibus bellum » Gallicum in ſe avertiſſent, ludibrio eſſe » clades ſuas ? » Vix temperavere animis, quin extemplo inpetum facerent : compreſſique a Cædicio centurione, quem ſibimet ipſi præfecerant, rem in noctem ſuſtinuere. Tantum par Camillo defuit auctor, cetera eodem ordine eodemque fortunæ eventu geſta. Quin etiam, ducibus captivis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerant, ad aliam manum Tuſcorum ad Salinas profecti, nocte inſequenti ex inproviſo majorem cædem edidere, duplicique victoria ovantes Veios redeunt.

U. c. 365.
a. C. 387.

XLVI. ROMÆ interim plerumque obſidio ſegnis & utrimque ſilentium eſſe, ad id tantum intentis Gallis, ne quis hoſtium evadere inter ſtationes poſſet : quum repente juvenis Romanus admiratione in ſe cives hoſtesque convertit. Sacrificium erat ſtatum in Quirinali colle genti Fabiæ. Ad id faciendum C. Fabius Dorſo, Gabino cinctu, ſacra manibus gerens, quum de Capitolio deſcendiſſet, per medias hoſtium ſtationes egreſſus,

Fabius Dorſo.

U. c. 365.
a. C. 387.

nihil ad vocem cujusquam terroremve motus, in Quirinalem collem pervenit : ibique omnibus sollemniter peractis, eadem revertens similiter constanti vultu graduque, satis sperans propitios esse Deos, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deseruisset, in Capitolium ad suos rediit, seu adtonitis Gallis miraculo audaciæ, seu religione etiam motis, cujus haudquaquam neglegens est gens. *Veios conveniunt palantes Romani.* Veiis interim non animi tantum in dies, sed etiam vires, crescebant : nec Romanis solum eo convenientibus ex agris, qui a (z) prœlio adverso aut clade captæ urbis palati fuerant, sed etiam ex Latio voluntariis confluentibus, ut in parte prædæ essent. Maturum jam videbatur, repeti patriam eripique ex hostium manibus : sed corpori valido caput deerat. Locus ipse admonebat Camilli, & magna pars militum erat, qui ductu auspicioque ejus res prospere gesserant : & Cædicius negare, se commissurum, cur sibi aut Deorum aut hominum quisquam imperium finiret potius, quam ipse memor ordinis sui posceret imperatorem. *Arcessunt Camillum.* Consensu omnium placuit, ab Ardea Camillum adciri; sed antea

(z) *aut* Gron. Crev.

consulto senatu, qui Romæ esset: adeo regebat omnia pudor, discriminaque rerum prope perditis rebus servabant. Ingenti periculo transeundum per hostium custodias erat. Ad eam rem Pontius Cominius, inpiger juvenis, operam pollicitus, incubans cortici, secundo Tiberi ad urbem defertur. Inde, qua proximum fuit a ripa, per præruptum eoque neglectum hostium custodiæ saxum, in Capitolium evadit: &, ad magistratus ductus, mandata exercitus edit. Accepto inde senatus decreto, ut &, comitiis curiatis revocatus de exsilio, jussu populi Camillus dictator extemplo diceretur, militesque haberent imperatorem, quem vellent, eadem degressus nuncius Veios contendit: missique Ardeam legati ad Camillum, Veios eum perduxere: seu (quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quam comperit legem latam; quod nec injussu populi mutari finibus posset, nec, nisi dictator dictus, auspicia in exercitu habere) lex curiata lata est, dictatorque absens dictus.

U. c. 365. a. C. 387.

Camillus dictator.

XLVII. Dum hæc Veiis agebantur, interim arx Romæ Capitoliumque in ingenti periculo fuit. Namque Galli, seu vestigio

Capitolii periculum.

U. c. 365. a. C. 387. notato humano, qua nuncius a Veiis pervenerat, seu sua sponte animadverso ad Carmentis saxorum (*a*) adscensu æquo, nocte sublustri, quum primo inermem, qui tentaret viam, præmisissent, tradentes inde arma, ubi quid iniqui esset, alterni innisi sublevantesque in vicem & trahentes alii alios, prout postularet locus, tanto silentio in summum evasere, ut non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal ad nocturnos strepitus, excitarent. *Anseres.* Anseres non fefellere, quibus sacris Junoni in summa inopia cibi tamen abstinebatur: quæ res saluti fuit. Namque clangore eorum alarumque crepitu excitus M. Manlius, *M. Manlii virtus.* qui triennio ante consul fuerat, vir bello egregius, armis adreptis, simul ad arma ceteros ciens, vadit; &, dum ceteri trepidant, Gallum, qui jam in summo constiterat, umbone ictum deturbat. Cujus casus prolapsi quum proximos sterneret, trepidantes alios, armisque omissis saxa, quibus adhærebant, manibus amplexos, trucidat: jamque & alii congregari telis missilibusque saxis proturbare hostes, ruinaque tota prolapsa acies in præceps deferri.

(a) *saxum* Gron. Crev.

Sedato deinde tumultu, reliquum noctis (quantum in turbatis mentibus poterat, quum præteritum quoque periculum sollicitaret) quieti datum est. Luce orta, vocatis classico ad concilium militibus ad tribunos, quum & recte & perperam facto pretium deberetur; Manlius primum ob virtutem laudatus donatusque, non ab tribunis solum militum, sed consensu etiam militari: cui universi selibras farris & quartarios vini ad ædes ejus, quæ in arce erant, contulerunt: rem dictu parvam, ceterum inopia fecerat eam argumentum ingens caritatis, quum, se quisque victu suo fraudans, detractum corpori atque usibus necessariis ad honorem unius viri conferret. Tum vigiles ejus loci, qua fefellerat adscendens hostis, citati: & quum in omnes more militari se animadversurum Q. Sulpicius tribunus militum pronunciasset; consentiente clamore militum, in unum vigilem conjicientium culpam, deterritus, a ceteris abstinuit: reum haud dubium ejus noxæ, adprobantibus cunctis, de saxo dejecit. Inde intentiores utrimque custodiæ esse, & apud Gallos, quia vulgatum erat, inter Veios Romamque nuncios commeare; & apud Romanos, ab nocturni periculi memoria.

U. c. 365. a. C. 387.

U. c. 365.
a. C. 387.

Fames & pestilentia

XLVIII. Sed ante omnia obsidionis bellique mala fames utrimque exercitum urguebat : Gallos pestilentia etiam, quum loco jacente inter tumulos castra habentes, tum ab incendiis torrido & vaporis pleno, cineremque, non pulverem modo, ferente, quum quid venti motum esset : quorum intolerantissima gens, humorique ac frigori adsueta, quum æstu & angore vexata (*b*), vulgatis velut in pecua morbis moreretur (*c*), jam pigritia singulos sepeliendi promiscue acervatos cumulos hominum urebant ; bustorumque inde Gallicorum nomine insignem locum fecere. Induciæ deinde cum Romanis factæ, & conloquia permissu imperatorum habita : in quibus quum identidem Galli famem objicerent, eaque necessitate ad deditionem vocarent, dicitur avertendæ ejus opinionis caussa multis locis panis de Capitolio jactatus esse in hostium stationes. Sed jam neque dissimulari ; neque ferri ultra fames poterat. Itaque, dum dictator delectum per se Ardeæ habet, magistrum equitum L. Valerium a Veiis abducere exercitum jubet, parat, instruitque,

(b) *vexati* Gron. Crev.

(c) *morerentur* Gron. Crev.

quibus haud inpar adoriatur hoſtes : interim Capitolinus exercitus, ſtationibus vigiliisque feſſus, ſuperatis tamen humanis omnibus malis, quum famem unam natura vinci non ſineret, diem de die proſpectans, ecquod auxilium ab dictatore adpareret; poſtremo ſpe quoque jam, non ſolum cibo deficiente, &, quum ſtationes procederent, prope obruentibus infirmum corpus armis, vel dedi, vel redimi ſe, quacumque pactione poſſent, juſſit; jactantibus non obſcure Gallis, haud magna mercede ſe adduci poſſe, ut obſidionem relinquant. Tum ſenatus habitus, tribunisque militum negotium datum, ut paciſcerentur. Inde inter Q. Sulpicium tribunum militum & Brennum regulum Gallorum conloquio tranſacta res eſt, & mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei, fœdiſſimæ per ſe, adjecta indignitas eſt. Pondera ab Gallis adlata iniqua, &, tribuno recuſante, additus ab inſolente Gallo ponderi gladius : auditaque intoleranda Romanis vox, « Væ victis eſſe. »

U. c. 365. a. C. 387.

Paciſcuntur Romani cum Gallis.

XLIX. Sed Diique & homines prohibuere redemtos vivere Romanos : nam forte quadam, prius quam infanda merces perficere-

U. c. 365. a. C. 387.

tur, per altercationem nondum omni auro adpenſo, dictator intervenit; auferrique aurum de medio, & Gallos ſubmoveri jubet. Quum illi renitentes pactos dicerent ſeſe, negat eam pactionem ratam eſſe, quæ, poſtquam ipſe dictator creatus eſſet, injuſſu ſuo ab inferioris juris magiſtratu facta eſſet: denunciatque Gallis, ut ſe ad prœlium expediant. Suos in acervum conjicere ſarcinas, & arma aptare, ferroque, non auro, recuperare patriam jubet, in conſpectu habentes fana Deum, & conjuges, & liberos & ſolum patriæ deforme belli malis, & omnia, quæ defendi, repetique, & ulciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, ut loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo urbis, & natura inæquali; & omnia, quæ arte belli ſecunda ſuis eligi præpararive poterant, providit. Galli, nova re trepidi, arma capiunt, iraque magis, quam conſilio, in Romanos incurrunt. Jam verterat fortuna, jam Deorum opes humanaque conſilia rem Romanam adjuvabant. Igitur primo concurſu haud majore momento fuſi Galli ſunt, quam ad Alliam vicerant. Juſtiore altero deinde prœlio ad octavum lapidem Gabina via, quo ſe ex fuga contulerant,

Dictatoris adventus.

Vincit Gallos.

ejusdem ductu auspicioque Camilli vincuntur. Ibi cædes omnia obtinuit : castra capiuntur, & ne nuncius quidem cladis relictus. Dictator, recuperata ex hostibus patria, triumphans in urbem redit : interque jocos militares, quos inconditos jaciunt, Romulus ac parens patriæ conditorque alter urbis haud vanis laudibus adpellatur. Servatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubie servavit, quum prohibuit migrari Veios, & tribunis rem intentius agentibus post incensam urbem, & per se inclinata magis plebe ad id consilium : eaque caussa fuit non abdicandæ post triumphum dictaturæ, senatu obsecrante, ne rempublicam in incerto relinqueret statu.

U. c. 365. a. C. 387.

L. Omnium primum, ut erat diligentissimus religionum cultor, quæ ad Deos inmortales pertinebant, retulit; & senatusconsultum facit, « Fana omnia, quod ea hostis possedisset (d), restituerentur, terminarentur, » expiarenturque, expiatioque eorum in libris » per duumviros quæreretur. Cum Cæretibus » hospitium publice (e) fieret, quod sacra » populi Romani ac sacerdotes recepissent,

Senatusconsultum de rebus ad religionem pertinentibus.

(d) *hostes possedissent* Gron. Crev.

(e) *publice hospitium* Gron. Crev.

U. c. 365. a. C. 387.

» beneficioque ejus populi non intermissus » honos Deum inmortalium esset : ludi Ca» pitolini fierent, quod Jupiter optimus ma» ximus suam sedem atque arcem populi Ro» mani in re trepida tutatus esset : collegium» que ad eam rem M. Furius dictator consti» tueret ex iis, qui in Capitolio atque arce » habitarent. » Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio inlata, jussumque templum in Nova via Aio Locutio fieri. Aurum, quod Gallis ereptum erat, quodque ex aliis templis inter trepidationem in Jovis cellam conlatum, quum, in quæ referri oporteret, confusa memoria esset, sacrum omne judicatum, & sub Jovis sella poni jussum. Jam ante in eo religio civitatis adparuerat, quod, quum in publico deesset aurum, ex quo summa pactæ mercedis Gallis confieret, a matronis conlatum acceperant; ut sacro auro abstineretur. Matronis gratiæ actæ, honosque additus, ut earum, sicut virorum, post mortem sollemnis laudatio esset. Iis peractis, quæ ad Deos pertinebant, quæque per senatum agi poterant; tum demum, agitantibus tribunis plebem ad-

Rursus movetur actio transmigrandi Veios.

ſiduis concionibus, ut, relictis ruinis, in urbem paratam Veios transmigrarent, in concionem, universo ſenatu proſequente, eſcendit (*f*), atque ita verba fecit:

U. c. 365. a. C. 387.

Camillus diſſuadet.

LI. « Adeo mihi acerbæ ſunt, Quirites, » contentiones cum tribunis plebis, ut nec » triſtiſſimi exſilii ſolatium aliud habuerim, » quoad Ardeæ vixi, quam quod procul ab » his certaminibus eram: & ob eadem hæc, » non, ſi (*g*) me ſenatusconſulto populique » juſſu revocaretis, rediturus umquam fue- » rim. Nec nunc me, ut redirem, mea vo- » luntas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit: » quippe, ut in ſua ſede maneret patria, id » agebatur; non ut ego utique in patria eſſem. » Et nunc quieſcerem ac tacerem libenter, » niſi hæc quoque pro patria dimicatio eſſet; » cui deeſſe, quoad vita ſubpetat, aliis turpe, » Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repe- » tiimus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus » eripuimus, ſi recuperatam ipſi deſerimus, » & quum, victoribus Gallis, capta tota » urbe, Capitolium tamen atque arcem Dii- » que & homines Romani tenuerint, habita-

(f) *aſcendit* Gron. Crev.

(g) *ſi* l. *niſi* Gron.

U. c. 365.
a. C. 387.

» verint; victoribus Romanis, recuperata ur-
» be, arx quoque & Capitolium deseretur?
» (*h*) & plus vastitatis huic urbi secunda nostra
» fortuna faciet, quam adversa fecit? Equi-
» dem, si nobis cum urbe simul positæ tradi-
» tæque per manus religiones nullæ essent,
» tamen tam evidens numen hac tempestate
» rebus adfuit Romanis, ut omnem negle-
» gentiam divini cultus exemtam hominibus
» putem. Intuemini enim horum deinceps an-
» norum vel secundas res, vel adversas: in-
» venietis omnia prospere evenisse sequenti-
» bus Deos, adversa spernentibus. Jam om-
» nium primum Veiens bellum (per quot
» annos, quanto labore gestum!) non ante
» cepit finem, quam monitu Deorum aqua
» ex lacu Albano emissa est. Quid hæc tan-
» dem urbis nostræ clades nova? num ante
» exorta est, quam spreta vox cœlo emissa
» de adventu Gallorum? quam gentium jus
» ab legatis nostris violatum? quam a nobis,
» quum vindicari deberet, eadem neglegentia
» Deorum prætermissum? Igitur victi capti-
» que ac redemti tantum pœnarum Diis ho-
» minibusque dedimus, ut terrarum orbi do-
» cumento essemus. Adversæ deinde res ad-

(h) *deseritur* Gron. Crev.

» monue-

» monuerunt religionum. Confugimus in Capitolium ad Deos, ad ſedem Jovis optimi » maximi; ſacra in ruina rerum noſtrarum, » alia terræ celavimus; alia, avecta in finitimas urbes, amovimus ab hoſtium oculis. » Deorum cultum, deſerti ab Diis hominibusque, tamen non intermiſimus. Reddidere » igitur patriam, & victoriam, & antiquum » belli decus amiſſum: & in hoſtes, qui, » cæci avaritia, in pondere auri fœdus ac fidem » fefellerunt, verterunt terrorem fugamque » & cædem. U. c. 365. a C. 387.

LII. » Hæc culti neglectique numinis tanta » monumenta in rebus humanis cernentes, » ecquid ſentitis, Quirites, quantum vixdum e » naufragiis prioris culpæ cladisque emergentes paremus nefas? Urbem auſpicato inauguratoque conditam habemus: nullus locus » in ea non religionum Deorumque eſt plenus: ſacrificiis ſollemnibus non dies magis » ſtati, quam loca ſunt, in quibus fiant. Hos » omnes Deos, publicos privatosque, Quirites, deſerturi eſtis? Quam par veſtrum » factum eſt, quod in obſidione nuper in » egregio adoleſcente C. Fabio, non minore » hoſtium admiratione, quam veſtra, con-

U. c. 365.
a. C. 387.

» ſpectum eſt ; quum inter Gallica tela de» greſſus ex arce ſollemne Fabiæ gentis in » colle Quirinali obiit ? An gentilicia ſacra » ne in bello quidem intermitti, publica ſacra » & Romanos Deos etiam in pace deſeri » placet ? & pontifices flaminesque neglegen» tiores publicarum religionum eſſe, quam » privatus in ſollemni gentis fuerit ? Forſitan » aliquis dicat, aut Veiis ea nos facturos, » aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, » qui faciant : quorum neutrum fieri ſalvis cere» moniis poteſt. Et ne omnia generatim ſacra » omnesque percenſeam Deos ; in Jovis epulo » num alibi, quam in Capitolio, pulvinar » ſuſcipi poteſt ? Quid de æternis Veſtæ igni» bus ſignoque, quod imperii pignus cuſtodia » ejus templi tenetur, loquar ? Quid de » ancilibus veſtris, Mars Gradive, tuque » Quirine pater ? Hæc omnia in profano de» ſeri placet ſacra, æqualia urbi, quædam » vetuſtiora origine urbis ? Et videte, quid » inter nos ac majores interſit. Illi ſacra quæ» dam in monte Albano Lavinioque (*i*) no» bis facienda tradiderunt. An ex hoſtium » urbibus Romam ad nos transferri ſacra

(i) *Lavinoque* Crev.

» religiosum fuit : hinc sine piaculo in hostium » urbem Veios transferemus ? Recordamini, » agitedum, quoties sacra instaurentur, quia » aliquid ex patrio ritu neglegentia casuve » prætermissum est. Modo quæ res, post » prodigium Albani lacus, nisi instauratio » sacrorum auspiciorumque renovatio, ad» fectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit ? » At etiam, tamquam veterum religionum » memores, & peregrinos Deos transtulimus » Romam, & instituimus novos. Juno Regi» na, transvecta a Veiis, nuper in Aventino » quam insigni ob excellens matronarum stu» dium celebrique dedicata est die ? Aio Lo» cutio templum, propter cœlestem vocem » exauditam in Nova via, jussimus fieri : Ca» pitolinos ludos sollemnibus aliis addidimus ; » collegiumque ad id novum, auctore senatu, » condidimus. Quid horum opus fuit suscipi, » si una cum Gallis urbem Romanam relic» turi fuimus ? si non voluntate mansimus in » Capitolio per tot menses obsidionis ? si ab » hostibus metu retenti sumus ? De sacris » loquimur & de templis : quid tandem de » sacerdotibus ? Nonne in mentem venit, » quantum piaculi committatur ? Vestalibus

U. c. 365.
a. C. 387.

U. c. 365.
a. C. 387.

» nempe una illa ſedes eſt, ex qua eas nihil » umquam, præterquam urbs capta, movit. » Flamini Diali noctem unam manere extra » urbem nefas eſt. Hos Veientes pro Roma» nis facturi eſtis ſacerdotes? Et Veſtales tuæ « te deſerent, Veſta? & flamen peregre ha» bitando in ſingulas noctes tantum ſibi rei» que publicæ piaculi contrahet? Quid alia, » quæ auſpicato agimus omnia fere intra » pomœrium, cui oblivioni, aut cui negle„ gentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem „ militarem continent; comitia centuriata, „ quibus conſules tribunosque militares crea„ tis, ubi auſpicato, niſi ubi adſolent, fieri „ poſſunt? Veiosne hæc transferemus? an „ comitiorum cauſſa populus tanto incommo„ do in deſertam hanc ab Diis hominibusque „ urbem conveniet?

LIII. „ Sed res ipſa cogit vaſtam incendiis „ ruinisque relinquere urbem, & ad integra „ omnia Veios migrare, nec hic ædificando „ inopem plebem vexare. Hanc autem jactari „ magis cauſſam, quam veram eſſe, ut ego „ non dicam, adparere vobis, Quirites, „ puto; qui meminiſtis, ante Gallorum ad„ ventum, ſalvis tectis publicis privatisque,

„ ſtante incolumi urbe, hanc eamdem rem „ actam eſſe, ut Veios tranſmigraremus. Et „ videte, quantum inter meam ſententiam „ veſtramque interſit, tribuni. Vos, etiamſi „ tunc faciendum non fuerit, nunc utique „ faciendum putatis: ego contra, (nec id „ mirati ſitis prius, quam, quale ſit, audie„ ritis) etiamſi tunc migrandum fuiſſet, in„ columi tota urbe, nunc has ruinas relin„ quendas non cenſerem. Quippe tum cauſſa „ nobis in urbem captam migrandi victoria „ eſſet, glorioſa nobis ac poſteris noſtris; „ nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis, „ Gallis glorioſa eſt; non enim reliquiſſe „ victores, ſed amiſiſſe victi, patriam vide„ bimur: hoc ad Alliam fuga, hoc capta „ urbs, hoc circumſeſſum Capitolium neceſ„ ſitatis inpoſuiſſe, ut deſereremus penates „ noſtros, exſiliumque ac fugam nobis ex eo „ loco conſciſceremus, quem tueri non poſſe„ mus. Et Galli evertere potuerunt Romam, „ quam Romani reſtituere non videbuntur „ potuiſſe? Quid reſtat, niſi ut, ſi (*k*) jam „ novis copiis veniant, (conſtat enim vix „ credibilem multitudinem eſſe) & habitare

U. c. 365. a. C. 387.

(k) *ſi* del. *Gron. Grev.*

U. c. 365.
a. C. 387.

„ in capta ab ſe, deſerta a vobis, hac urbe „ velint, ſinatis? Quid? ſi non Galli hoc, „ ſed veteres hoſtes veſtri, Æqui Volſcive, „ faciant, ut (*l*) commigrent Romam, veli- „ tisne illos Romanos, vos Veientes eſſe? „ An malitis hanc ſolitudinem veſtram, quam „ urbem hoſtium, eſſe? non equidem video, „ quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia „ piget ædificare (*m*), hæc dedecora pati „ parati eſtis? Si tota urbe nullum melius „ ampliusve tectum fieri poſſit, quam caſa „ illa conditoris eſt noſtri; non in caſis, ritu „ paſtorum agreſtiumque, habitare eſt ſatius „ inter ſacra penateſque veſtros, quam ex- „ ſulatum publice ire? Majores noſtri, con- „ venæ paſtoreſque, quum in his locis nihil, „ præter ſilvas paludeſque, eſſet, novam „ urbem tam brevi ædificarunt: (*n*) nos, „ Capitolio, arce incolumi, ſtantibus tem- „ plis Deorum, ædificare incenſa (*o*) piget? „ &, quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes „ noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incen- „ dio univerſi recuſamus facere?

(l) *uti* Gron. Crev.

(m) *reædificare* Gron. Crev.

(n) *reædificaverunt* Gron. Crev.

(o) *incenſam* Gron. Crev.

LIV. „ Quid tandem ? ſi fraude, ſi caſu „ Veiis incendium ortum ſit, ventoque (ut „ fieri poteſt) diffuſa flamma magnam partem „ urbis abſumat; Fidenas inde, aut Gabios, „ aliamve quam urbem quæſituri ſumus, quo „ tranſmigremus ? Adeo nihil tenet ſolum „ patriæ, nec hæc terra, quam matrem adpel„ lamus; ſed in ſuperficie tignisque caritas „ nobis patriæ pendet ? Equidem, fatebor „ vobis, etſi minus injuriæ veſtræ, quam „ meæ calamitatis, meminiſſe juvat, quum „ abeſſem, quotieſcumque patria in mentem „ veniret, hæc omnia obcurrebant, colles, „ campique, & Tiberis, & adſueta oculis „ regio, & hoc cœlum, ſub quo natus edu„ catusque eſſem: quæ vos, Quirites, nunc „ moveant potius caritate ſua, ut maneatis „ in ſede veſtra, quam poſtea, quum reli„ queritis ea, macerent deſiderio. Non ſine „ cauſſa Dii hominesque hunc urbi condendæ „ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flu„ men obportunum, quo ex mediterraneis „ locis fruges devehantur, quo maritimi com„ meatus accipiantur: mare vicinum ad com„ moditates, nec expoſitum nimia propin„ quitate ad pericula claſſium externarum: U. c. 365. a. C. 387.

U. c. 365. a. C. 387.

„ regionum Italiæ medium, ad incrementum „ urbis natum unice locum. Argumento est „ ipsa magnitudo tam novæ urbis. Trecen„ tesimus sexagesimus quintus annus urbis, „ Quirites, agitur: inter tot veterrimos po„ pulos tamdiu bella geritis; quum interea, „ ne singulas loquar urbes, non conjuncti cum „ Æquis Volsci, tot tam valida oppida, non „ universa Etruria, tantum terra marique „ pollens, atque inter duo maria latitudinem „ obtinens Italiæ, bello vobis par est. Quod „ quum ita sit, quæ (malum) ratio est, „ expertis alia experiri, quum jam, ut virtus „ vestra transire alio possit, fortuna certe „ loci hujus transferri non possit? Hic Capi„ tolium est, ubi quondam capite humano „ invento responsum est, eo loco caput rerum „ summamque imperii fore. Hic, quum augu„ rato liberaretur Capitolium, Juventas Ter„ minusque maximo gaudio patrum nostro„ rum moveri se non passi. Hic Vestæ ignes, „ hic ancilia cœlo demissa, hic omnes pro„ pitii manentibus vobis Dii. „

LV. Movisse eos Camillus quum (*p*) alia oratione, tum ea, quæ ad religiones perti-

(p) *tum* Gron. Crev.

nebat, maxime dicitur. Sed rem dubiam decrevit vox obportuna emiſſa (*q*); quod, quum ſenatus poſt paullo de his rebus in curia Hoſtilia haberetur, cohortesque, ex præſidiis revertentes, forte agmine forum tranſirent, centurio in comitio exclamavit: « Signifer, ſtatue ſignum: hic manebimus » optime. „ Qua voce audita, & ſenatus, " accipere ſe omen, „ ex curia egreſſus, conclamavit, & plebs circumfuſa adprobavit. Antiquata deinde lege, promiſcue urbs ædificari cœpta. Tegula publice præbita eſt: ſaxi materiæque cædendæ, unde quiſque vellet, jus factum; prædibus acceptis, eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit vicos dirigendi, dum, omiſſo ſui alienique diſcrimine, in vacuo ædificant. Ea eſt cauſſa, ut veteres cloacæ, primo per publicum ductæ, nunc privata paſſim ſubeant tecta; formaque urbis ſit occupatæ magis, quam diviſæ, ſimilis.

U. c. 365. a. C. 387.

Inſtauratio urbis.

(q) *obportune vox emiſſa* Gron. Crev.

EPITOME
LIBRI SEXTI LIVIANI

Res adversus Volscos & Æquos & Prænestinos prospere gestas continet. Quatuor tribus additæ sunt, Stellatina, Sabatina, Tromentina, Arniensis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, quum obstrictos ære alieno liberaret, nexos exsolveret, crimine adfectati regni damnatus, de saxo Tarpeio dejectus est: in cujus notam senatusconsultum factum est, ne cui de Manlia gente Marco cognomen esset. C. Licinius & L. Sextius tribuni plebis legem promulgarunt, ut consules etiam ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur: eamque legem cum magna contentione, repugnantibus Patribus, quum iidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; & primus ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est & altera lex ne cui plus quingentis jugeribus agri liceret possidere.

LIBER VI

I.

QUÆ ab condita urbe Roma ad captam eamdem urbem Romani ſub regibus primum, conſulibus deinde ac dictatoribus, decemviisque ac tribunis conſularibus geſſere, fôris bella, domi ſeditiones, quinque libris expoſui: res quum vetuſtate nimia obſcuras, velut (*a*) quæ magno ex intervallo loci vix cernuntur; tum quod parvæ (*b*) & raræ per eadem tempora literæ fuere, una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum; & quod, etiamſi quæ in commentariis pontificum aliiſque publicis privatisque erant monumentis, incenſa urbe pleræque interiere. Clariora deinceps certioraque ab ſecunda origine, velut ab ſtirpibus lætius feraciusque renatæ urbis, geſta domi militiæque exponentur. Ceterum quo primo adminiculo erecta erat, eodem inniſa M. Furio principe ſtetit: neque eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto, paſſi ſunt. Comitia in inſequentem

U. c. 365.
a. C. 387.

Rerum antiquarum obſcuritas.

(a) *veluti* Gron. Crev.

(b) *parvæ* del. *Gron. Crev.*

U. c. 365. a. C. 387.

annum tribunos habere, quorum in magistratu capta urbs esset, non placuit: res ad interregnum rediit. Quum civitas in opere ac labore adsiduo reficiendæ urbis teneretur, interim Q. Fabio, simul primum magistratu abiit, ab C. Marcio tribuno plebis dicta dies est, quod legatus in Gallos, ad quos missus erat orator, contra jus gentium pugnasset: cui judicio eum mors, adeo obportuna, ut voluntariam magna pars crederet, subtraxit. Interregnum initum. P. Cornelius Scipio interrex, & post eum M. Furius Camillus iterum. Is tribunos militum consulari potestate creat, L. Valerium Publicolam (*c*) iterum, P. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmilium, L. Postumium. Hi ex interregno quum extemplo magistratum inissent, nulla de re prius, quam de religionibus, senatum consuluere. In primis fœdera ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ & quædam regiæ leges) conquiri, quæ comparerent, jusserunt: alia ex eis edita etiam in vulgus: quæ autem ad sacra pertinebant, a pontificibus maxime, ut religione obstrictos haberent multitudinis animos, subpressa.

Q. Fabius accusatus & mortuus.

U. c. 366. a. C. 386.

L. Valerio II. &c. Tr. Mil.

(c) *Poplicolam* Gron. Crev.

U. c. 366.
a. C. 386.

[c]um de diebus religiosis agitari cœptum, [d]iemque ante diem xv. Kalendas Sextiles, [d]uplici clade insignem, (quo die ad Creme[r]am Fabii cæsi, quo deinde ad Alliam cum [e]xitio urbis fœde pugnatum) a posteriore [c]lade Alliensem adpellarunt, insignemque rei [n]ulli publice privatimque agendæ fecerunt. [Q]uidam, quod postridie Idus Quinctiles non [l]itasset Sulpicius tribunus militum, neque [i]nventa pace Deum post diem tertium ob[j]ectus hosti exercitus Romanus esset, etiam [p]ostridie Idus rebus divinis supersederi jussum: [i]nde, ut postridie Kalendas quoque ac No[n]as eadem religio esset, traditum, putant.

II. Nec diu licuit quietis consilia erigendæ [e]x tam gravi casu reipublicæ secum agitare. Hinc Volsci, veteres hostes, ad exstinguen[d]um nomen Romanum arma ceperant: hinc Etruriæ principum ex omnibus populis conjurationem de bello, ad fanum Voltumnæ factam, mercatores adferebant. Novus quoque terror accesserat defectione Latinorum Hernicorumque, qui, post pugnam ad lacum Regillum factam, per annos prope centum numquam ambigua fide in amicitiam (*d*)

(d) *amicitia* Gron. Crev.

U. c. 366.
a. C. 386.

populi Romani fuerant. Itaque quum tanti undique terrores circumſtarent, adpareretque omnibus, non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemtu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare; placuit eiſdem auſpiciis defendi rempublicam, quibus recuperata eſſet, dictatoremque dici M. Furium Camillum. Is dictator C. Servilium Ahalam magiſtrum Equitum dixit: juſtitioque indicto, delectum juniorum habuit, ita ut ſeniores quoque, quibus aliquid roboris ſupereſſet, in verba ſua juratos centuriaret. Exercitum conſcriptum armatumque trifariam diviſit. Partem unam in agro Veiente Etruriæ obpoſuit: alteram ante urbem caſtra locare juſſit. Tribunus militum his A. Manlius, illis, qui adverſus Etruſcos mittebantur, L. Æmilius præpoſitus: tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit, nec procul ab Lanuvio (ad Mæcium (*e*) is locus dicitur) caſtra obpugnare eſt adortus. Quibus, ab contemtu (quod prope omnem deletam a Gallis Romanam juventutem crederent) ad bellum profectis, tantum Camillus auditus imperator terroris intulerat, ut vallo ſe ipſi, vallum congeſtis arboribus

Camillus dictator III.

Volſcorum caſtra capit Camillus.

(e) *Marcium* Gron. Crev.

epirent, ne qua intrare ad munimenta hostis U. c. 366. a. C. 386.
posset. Quod ubi animadvertit Camillus, ignem in objectam sepem conjici jussit: & forte erat vis magna venti versa in hostem. Itaque non aperuit solum incendio viam, sed, flammis in castra tendentibus, vapore etiam ac fumo crepituque viridis materiæ flagrantis, ita consternavit hostes, ut minor moles superantibus vallum in castra Volscorum Romanis fuerit, quam transcendentibus sepem incendio absumtam fuerat. Fusis hostibus cæsisque, quum castra inpetu cepisset dictator, prædam militi dedit, quo minus speratam, minime (f) largitore duce, eo militi gratiorem. Persecutus deinde fugientes, quum omnem Volscum agrum depopulatus esset, ad deditionem Volscos septuagesimo demum anno subegit. Victor ex Volscis in Æquos transiit, & ipsos bellum molientes: exercitum eorum ad Bolas obpressit; nec castra modo, sed urbem etiam adgressus, inpetu primo cepit. *Dedunt se Volsci.*

III. Quum in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat, ea fortuna esset; aliam in partem terror ingens ingruerat.

(f) *minime* l. *a minime* Gron. Crev.

U. c. 366. a. C. 386.

Sutrium a Tuſcis obſeſſum.

Etruria prope omnis armata Sutrium, ſocios populi Romani, obſidebat: quorum legati, opem rebus adfectis orantes, quum ſenatum adiſſent, decretum tulere, ut dictator primo quoque tempore auxilium Sutrinis ferret. Cujus ſpei moram quum pati fortuna obſeſſorum non potuiſſet, confectaque paucitas oppidanorum, opere, vigiliis, vulneribus, quæ ſemper eoſdem urguebant, per pactionem urbe hoſtibus tradita, inermes cum ſingulis emiſſi veſtimentis, miſerabili agmine penates relinquerent; eo forte tempore Camillus cum exercitu Romano intervenit. Cui quum ſe mœſta turba ad pedes provolviſſet, principumque orationem, neceſſitate ultima expreſſam, fletus mulierum ac puerorum, qui exſilii comites trahebantur, excepiſſet; parcere lamentis Sutrinos juſſit: Etruſcis ſe luctum lacrimasque ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinosque ibi conſidere, modico præſidio relicto, arma ſecum militem ferre jubet. Ita expedito exercitu profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (ut fit) ſecundis invenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, victorem vagum prædam ex hoſtium tectis egeren-

rentem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur : victores Etrusci passim trucidantur ab novo hoste, neque se conglobandi, coëundique in unum, aut arma capiendi datur spatium. Quum pro se quisque tenderent ad portas, si qua forte se in agros ejicere possent, clausas (id enim primum dictator imperaverat) portas inveniunt. Inde alii arma capere, alii, quos forte armatos tumultus occupaverat, convocare suos, ut prœlium inirent : quod accensum ab desperatione hostium fuisset; ni præcones, per urbem dimissi, poni arma, & parci inermi jussissent, nec præter armatos quemquam violari. Tum etiam, quibus animi in spe ultima obstinati ad decertandum fuerant, postquam data spes vitæ est, jactare passim arma, inermesque, quod tutius fortuna fecerat, se hosti obferre. Magna multitudo in custodias divisa : oppidum ante noctem redditum Sutrinis inviolatum integrumque ab omni clade belli, quia non vi captum, sed traditum per conditiones fuerat. *U. c. 366. a. C. 386.*

IV. Camillus in urbem triumphans rediit, trium simul bellorum victor. Longe plurimos captivos ex Etruscis ante currum duxit. Quibus sub hasta venumdatis, tantum æris *Camillus triumphat.*

U. c. 366. a. C. 386.

redactum eſt, ut, pretio pro auro matronis perſoluto, eo, quod ſupererat, tres pateræ aureæ factæ ſint: quas, cum titulo nominis Camilli, ante Capitolium incenſum, in Jovis cella conſtat ante pedes Junonis poſitas fuiſſe. Eo anno in civitatem accepti, qui Veientium Capenatiumque ac Faliſcorum per ea bella transfugerant ad Romanos, agerque iis novis civibus adſignatus. Revocati quoque in urbem ſenatusconſulto a Veiis, qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis, Veios ſe contulerant. Et primo fremitus fuit adſpernantium imperium: dies deinde præſtituta capitaliſque pœna, qui non remigraſſet Romam, ex ferocibus univerſis ſingulos, metu ſuo quemque, obedientes fecit. Et Roma quum frequentia creſcere, tum tota ſimul exſurgere ædificiis; & republica inpenſas adjuvante, & ædilibus velut publicum exigentibus opus, & ipſis privatis (admonebat enim deſiderium uſus) feſtinantibus ad effectum operis: intraque annum nova urbs ſtetit. Exitu anni comitia tribunorum militum conſulari poteſtate habita. Creati T. Quinctius Cincinnatus, Q. Servilius Fidenas quintum, L. Julius Iulus

U. c. 367. a. C. 385. T. Quinctio &c. Tr. Mil.

L. Aquillius (*g*) Corvus, L. Lucretius Tricipitinus, Ser. Sulpicius Rufus. Exercitum alterum in Æquos, non ad bellum, (victos namque se fatebantur) sed ab odio ad pervastandos fines, ne quid ad nova consilia relinquerent virium, duxere; alterum in agrum Tarquiniensem. Ibi oppida Etruscorum Cortuosa & Contenebra vi capta dirutaque. Ad Cortuosam nihil certaminis fuit. Inproviso adorti, primo clamore atque inpetu cepere: direptum oppidum atque incensum est. Contenebra paucos dies obpugnationem sustinuit; laborque continuus, non die non nocte remissus, subegit eos. Quum in sex partes divisus exercitus Romanus senis horis in orbem succederet prœlio, oppidanos eosdem integro semper certamini paucitas fessos objiceret; cessere tandem, locusque invadendi urbem Romanis datus est. Publicari prædam tribunis placebat: sed imperium, quam consilium, segnius fuit. Dum cunctantur, jam militum præda erat; nec, nisi per invidiam, adimi poterat. Eodem anno, ne privatis tantum operibus cresceret urbs, Capitolium quoque saxo quadrato substructum

U. c. 367. a. C. 385.

Capitolii substructio.

(g) *Aquilius* Gron. Crev.

U. c. 367. a. C. 385. eſt : opus vel in hac magnificentia urbis conſpiciendum.

Tribb. Pl. molitiones

V. Jam & tribuni plebis, civitate ædificando occupata, conciones ſuas frequentare legibus agrariis conabantur. Oſtentabatur in ſpem Pomptinus ager, tum primum, poſt acciſas a Camillo Volſcorum res, poſſeſſionis haud ambiguæ. Criminabantur, « multo » eum infeſtiorem agrum ab nobilitate eſſe, » quam a Volſcis fuerit ; ab illis enim tantum, » quoad vires & arma habuerint, incurſio- » nes eo factas : nobiles homines in poſſeſ- » ſionem agri publici graſſari, nec, niſi an- » tequam omnia præcipiant, diviſus ſit, lo- » cum ibi plebi fore. » Haud magno opere plebem moverant, & infrequentem in foro propter ædificandi curam, & eodem exhauſtam inpenſis, eoque agri inmemorem, ad quem inſtruendum vires non eſſent. In civitate plena religionum, tum etiam ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, ut renovarentur auſpicia, res ad interregnum rediit. Interreges deinceps M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpicius Camerinus, L. Valerius Potitus. Hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit. L. Papirium, C.

U. c. 368. a. C. 384.

L. Papirio &c. Tr. Mil.

Cornelium, C. Sergium, L. Æmilium iterum, L. Menenium, L. Valerium Publicolam (*h*) tertium creat. Hi ex interregno magiſtratum occepere. Eo anno ædes Martis, Gallico bello vota, dedicata eſt a T. Quinctio duumviro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex novis civibus additæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arnienſis (*i*): eæque viginti quinque tribuum numerum explevere. *U. c. 368. a. C. 384.*

VI. De agro Pomptino ab L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem jam populum, mobilioremque ad cupiditatem agri, quam fuerat. Et de Latino Hernicoque bello mentio facta in ſenatu, majoris belli cura, quod Etruria in armis erat, dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum conſulari poteſtate rediit. Collegæ additi quinque, Ser. Cornelius Maluginenſis, Q. Servilius Fidenas ſextum, L. Quinctius Cincinnatus, L. Horatius Pulvillus, P. Valerius. Principio anni averſæ curæ hominum ſunt a bello Etruſco; quod fugientium ex agro Pomptino agmen repente inlatum in urbem adtulit, Antiates in armis eſſe, Latinorumque populos juven- *U. c. 369. a. C. 383.* *M. Furio Camillo V. &c. Tr. Mil.* *Antiates in armis.*

(h) *Poplicolam* Gron. Crev.

(i) *Narnienſis* Gron. Crev.

U. c. 369.
a. C. 383.

tutem submisisse ad id bellum : eo abnuentes publicum fuisse consilium, quod non prohibitos tantummodo voluntarios dicerent militare, ubi vellent. Desierant jam ulla contemni bella. Itaque senatus Diis agere gratias, quod Camillus in magistratu esset : dictatorem quippe dicendum eum fuisse, si privatus esset. Et collegæ fateri, « regimen » omnium rerum, ubi quid bellici terroris » ingruat, in viro uno esse : sibique destinatum in animo esse, Camillo submittere » imperium; nec quidquam de majestate sua » detractum credere, quod majestati ejus viri » concessissent. » Conlaudatis ab senatu tribunis, & ipse Camillus, confusus animo, gratias egit. « Ingens [inde ait] onus a populo Romano sibi, qui se dictatorem jam » quartum creasset, magnum a senatu talibus » de se judiciis ejus ordinis, maximum tam » honoratorum collegarum obsequio injungi. » Itaque si quid laboris vigiliarumque adjici » possit, certantem secum ipsum, adnisurum, » ut tanto de se consensu civitatis opinionem, » quæ maxima sit, etiam constantem efficiat. » Quod ad bellum atque Antiates adtineat, » plus ibi minarum, quam periculi, esse. Se

Camillo regimen omnium rerum collegæ permittunt.

» tamen, ut nihil timendi, ſic nihil contem- *U. c. 369. a. C. 383.*
» nendi auctorem eſſe. Circumſederi urbem
» Romanam ab invidia & odio finitimorum:
» itaque & ducibus pluribus & exercitibus
» adminiſtrandam rempublicam eſſe. Te [in-
quit] » P. Valeri, ſocium imperii conſiliique,
» legiones mecum adverſus Antiatem hoſtem
» ducere placet : te, Q. Servili, altero exer-
» citu inſtructo paratoque, in urbe caſtra
» habere, intentum, ſive Etruria ſe interim,
» ut nuper, ſive nova hæc cura, Latini at-
» que Hernici, moverint. Pro certo habeo,
» ita rem geſturum, ut patre, avo, teque
» ipſo ac ſex tribunatibus dignum eſt. Ter-
» tius exercitus ex cauſſariis ſenioribusque a
» L. Quinctio ſcribatur, qui urbi mœnibus-
» que præſidio ſit. L. Horatius arma, tela,
» frumentum, quæque belli alia tempora
» poſcent, provideat. Te, Ser. Corneli, præ-
» ſidem hujus publici conſilii, cuſtodem reli-
» gionum, comitiorum, legum, rerum om-
» nium urbanarum, collegæ facimus. » Cunctis
in partes muneris ſui benigne pollicentibus
operam, Valerius, ſocius imperii lectus, ad-
jecit, « M. Furium ſibi pro dictatore, ſeque
» ei pro magiſtro equitum futurum. Proinde

U. c. 369. a. C. 383.

„ quam opinionem de unico imperatore, eam „ ſpem de bello haberent. Se vero bene „ ſperare, « Patres » & de bello, & de pace „ univerſaque republica, „ erecti gaudio, fremunt : " nec dictatore umquam opus fore „ reipublicæ, ſi tales viros in magiſtratu ha- „ beat, tam concordibus junctos animis, pa- „ rere atque imperare juxta paratos, laudem- „ que conferentes potius in medium, quam „ ex communi ad ſe trahentes. „

VII. Justitio indicto, delectuque habito, Furius ac Valerius ad Satricum profecti : quo non Volſcorum modo juventutem Antiates ex nova ſubole lectam, ſed ingentem Latinorum Hernicorumque conciverant ex integerrimis diutina pace populis. Itaque novus hoſtis veteri adjunctus commovit animos militis Romani. Quod ubi aciem jam inſtruenti Camillo centuriones renunciaverunt, " turbatas militum mentes eſſe, ſegniter arma „ capta, cunctabundosque & reſiſtentes egreſ- „ ſos caſtris eſſe : quin voces quoque audi- „ tas, cum centenis hoſtibus ſingulos pug- „ naturos, & ægre inermem tantam multitu- „ dinem, nedum armatam, ſuſtineri poſſe ; „ in equum inſilit, &, ante ſigna obverſus in

U. c. 369. a. C. 383.

Oratio Camilli ad milites.

aciem, ordines interequitans, « Quæ trifti» tia, milites, hæc, quæ infolita cunctatio » eft ? Hoftem, an me, an vos ignoratis ? » Hoftis eft quid aliud, quam perpetua ma» teria virtutis gloriæque veftræ ? Vos con» tra, me duce, (ut Falerios Veiosque cap» tos, & in capta patria Gallorum legio» nes cæfas taceam) modo trigeminæ vic» toriæ triplicem triumphum ex his ipfis » Volfcis, & Æquis, & ex Etruria egiftis. » An me, quod non dictator vobis, fed tri» bunus, fignum dedi, non agnofcitis ducem ? » Neque ego maxima imperia in vos defi» dero : & vos in me nihil, præter me ipfum, » intueri decet; neque enim dictatura mihi » umquam animos fecit, ut ne exfilium qui» dem ademit. Iidem igitur omnes fumus; &, » quum eadem omnia in hoc bellum adfera» mus, quæ in priora adtulimus, eumdem » eventum belli exfpectemus. Simul concur» reritis, quod quifque didicit ac confuevit, » faciet. Vos vincetis, illi fugient. »

Vincit Volfcos.

VIII. Dato deinde figno, ex equo defilit, & proximum figniferum, manu adreptum, fecum in hoftem rapit, « infer, miles, » clamitans, « fignum. » Quod ubi videre ipfum

U. c. 369.
a. C. 383.

Camillum, jam ad munera corporis senecta invalidum, vadentem in hostes, procurrunt pariter omnes, clamore sublato, « Sequere » imperatorem, » pro se quisque clamantes. Emissum etiam signum Camilli jussu in hostium aciem ferunt; idque ut repeteretur, concitatos antesignanos. Ibi primum pulsum Antiatem, terroremque non in primam tantum aciem, sed etiam ad subsidiarios perlatum. Nec vis tantum militum movebat, excitata præsentia ducis, sed quod Volscorum animis nihil terribilius erat, quam ipsius Camilli forte oblata species. Ita, quocumque se intulisset, victoriam secum haud dubiam trahebat. Maxime id evidens fuit, quum, in lævum cornu, prope jam pulsum, adrepto repente equo cum scuto pedestri, advectus, conspectu suo prœlium restituit, ostentans vincentem ceteram aciem. Jam inclinata res erat, sed turba hostium & fuga inpediebatur, & longa cæde conficienda multitudo tanta fesso militi erat; quum repente ingentibus procellis fusus imber certam magis victoriam, quam prœlium, diremit. Signo deinde receptui dato, nox insecuta, quietis Romanis, perfecit bellum. Latini namque & Hernici,

relictis Volſcis, domos profecti ſunt, malis conſiliis pares adepti eventus. Volſci, ubi ſe deſertos ab eis videre, quorum fiducia rebellaverant, relictis caſtris, mœnibus Satrici ſe includunt: quos primo Camillus vallo circumdare, & aggere atque operibus obpugnare eſt adortus. Quæ poſtquam nulla eruptione inpediri videt; minus eſſe animi ratus in hoſte, quam ut in eo tam lentæ ſpei victoriam exſpectaret, cohortatus milites, ne, tamquam Veios obpugnantes, in opere longinquo ſeſe tererent, victoriam in manibus eſſe, ingenti militum alacritate mœnia undique adgreſſus, ſcalis oppidum cepit. Volſci abjectis armis ſeſe dediderunt.

U. c. 369. a. C 383.

Satricum capitur.

IX. Ceterum animus ducis rei majori, Antio, inminebat: id caput Volſcorum, eam fuiſſe originem proximi belli. Sed quia niſi magno adparatu, tormentis machiniſque, tam valida urbs capi non poterat; relicto ad exercitum collega, Romam eſt profectus, ut ſenatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter ſermonem ejus (credo, rem Antiatem diuturniorem manere, Diis cordi fuiſſe) legati ab Nepete ac Sutrio, auxilium adverſus Etruſcos petentes, veniunt, brevem occa-

U. c. 369. a. C. 383.

Bellum cum Etruscis Sutrium obsidentibus.

sionem esse ferendi auxilii memorantes: eo vim Camilli ab Antio fortuna avertit. Namque quum ea loca obposita Etruriæ, & velut claustra inde portæque essent; & illis occupandi ea, quum quid novi molirentur, & Romanis recuperandi tuendique cura erat. Igitur senatui cum Camillo agi placuit, ut, omisso Antio, bellum Etruscum susciperet. Legiones urbanæ, quibus Quinctius præfuerat, ei decernuntur. Quamquam expertum exercitum adsuetumque imperio, qui in Volscis erat, mallet, nihil recusavit: Valerium tantummodo imperii socium depoposcit. Quinctius Horatiusque successores Valerio in Volscis missi. Profecti ab urbe Sutrium Furius & Valerius partem oppidi jam captam ab Etruscis invenere; ex parte altera, interseptis itineribus, ægre oppidanos vim hostium ab se arcentes. Quum Romani auxilii adventus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hostes sociosque, & in præsentia rem inclinatam sustinuit, & spatium ad opem ferendam dedit. Itaque diviso exercitu, Camillus collegam, eam in partem circumductis copiis, quam hostes tenebant, mœnia adgredi jubet, non tanta spe scalis capi urbem

poſſe, quam ut, averſis eo hoſtibus, & oppidanis jam pugnando feſſis laxaretur labor, & ipſe ſpatium intrandi ſine certamine mœnia haberet. Quod quum ſimul utrimque factum eſſet, ancepsque terror Etruſcos circumſtaret, & mœnia ſumma vi obpugnari, & intra mœnia eſſe hoſtem viderent; porta ſe, quæ una forte non obſidebatur, trepidi uno agmine ejecere. Magna cædes fugientium & in urbe & per agros eſt facta. Plures a Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani expeditiores ad perſequendos fuere; nec ante noctem, quæ conſpectum ademit, finem cædendi fecere. Sutrio recepto reſtitutoque ſociis, Nepete exercitus ductus, quod per deditionem acceptum jam totum Etruſci habebant. *U. c. 369. a. C. 383.*

X. Videbatur plus in ea urbe recipienda laboris fore, non in eo ſolum, quod tota hoſtium erat, ſed etiam quod, parte Nepeſinorum prodente civitatem, facta erat deditio. Mitti tamen ad principes eorum placuit, ut ſecernerent ſe ab Etruſcis, fidemque, quam inploraſſent ab Romanis, ipſi præſtarent. Unde quum reſponſum adlatum eſſet, « nihil ſuæ poteſtatis eſſe, Etruſcos mœnia » cuſtodiasque portarum tenere; » primo *Nepete recipitur.*

U. c. 369. a. C. 383.

populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde, poſtquam deditionis, quam ſocietatis, fides ſanctior erat, faſcibus ſarmentorum ex agro conlatis, ductus ad mœnia exercitus, completisque foſſis ſcalæ admotæ, & clamore primo inpetuque oppidum capitur. Nepeſinis inde edictum, ut arma ponant; parcique juſſum inermi. Etruſci pariter armati atque inermes cæſi. Nepeſinorum quoque auctores deditionis ſecuri percuſſi: innoxiæ multitudini redditæ res, oppidumque cum præſidio relictum. Ita, duabus ſociis urbibus ex hoſte receptis, victorem exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodem anno ab Latinis Hernicisque res repetitæ, quæſitumque, cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſſent? Reſponſum frequenti utriuſque gentis concilio eſt, « Nec culpam in eo publicam, nec » conſilium fuiſſe, quod ſuæ juventutis aliqui » apud Volſcos militaverint. Eos tamen ipſos » pravi conſilii pœnam habere, nec quemquam » ex his reducem eſſe. Militis autem non » dati cauſſam, terrorem adſiduum a Volſcis » fuiſſe, quam peſtem adhærentem lateri ſuo » tot ſuper alia aliis bellis exhaurire nequiſſe. »

Ab Latinis Hernicisque res repetitæ.

Quæ relata Patribus magis tempus, quam caussam, non visa belli habere.

XI. Insequenti anno, A. Manlio, P. Cornelio, T. & L. Quinctiis Capitolinis, L. Papirio Cursore iterum, C. Sergio iterum tribunis consulari potestate, grave bellum foris, gravior domi seditio exorta: bellum a Volscis, adjuncta Latinorum atque Hernicorum defectione; seditio, unde minime timeri potuit, a patriciæ gentis viro & inclitæ famæ, M. Manlio Capitolino: qui nimius animi, quum alios principes sperneret, uni invideret, eximio simul honoribus atque virtutibus, M. Furio, ægre ferebat, « solum » eum in magistratibus, solum apud exerci» tus esse: tantum jam eminere, ut iisdem » auspiciis creatos, non pro collegis, sed pro » ministris habeat; quum interim, si quis » vere æstimare velit, a M. Furio recupe» rari patria ex obsidione hostium non po» tuerit, nisi a se prius Capitolium atque » arx servata esset: & ille, inter aurum acci» piendum & spem pacis solutis animis, Gal» los adgressus sit: ipse armatos capientes» que arcem depulerit: illius gloriæ pars » virilis apud omnes milites sit, qui simul

U. c. 370. a. C. 382.

A. Manlio II. &c. Tr. Mil.

Bellum Volscum.

M. Manlii pravæ molitiones

U. c. 370. a. C. 382.

» vicerint; ſuæ victoriæ neminem omnium » mortalium ſocium eſſe. » His opinionibus inflato animo, ad hoc vitio quoque ingenii vehemens & inpotens, poſtquam inter Patres non, quantum æquum cenſebat, excellere ſuas opes animadvertit; primum omnium ex Patribus popularis factus, cum plebeiis (*k*) magiſtratibus conſilia communicare; criminando Patres, adliciendo ad ſe plebem, jam aura, non conſilio ferri, famæque magnæ malle, quam bonæ eſſe: &, non contentus agrariis legibus, quæ materia ſemper tribunis plebi ſeditionum fuiſſet, fidem moliri cœpit: « Acriores quippe æris alieni ſtimu» los eſſe, qui non egeſtatem modo atque » ignominiam minentur, ſed nervo ac vinculis » corpus liberum territent. » Et erat æris alieni magna vis, re damnoſiſſima etiam divitibus, ædificando contracta. Bellum itaque Volſcum, grave per ſe, oneratum Latinorum atque Hernicorum defectione, in ſpeciem cauſſæ jactatum, ut major poteſtas quæreretur. Sed nova conſilia Manlii magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum.

A. Cornelius Coſſus dictator.

Creatus A. Cornelius Coſſus magiſtrum equitum dixit T. Quinctium Capitolinum.

(k) *plebis* Gron. Crev.

XII.

XII. DICTATOR, etsi majorem dimicationem propositam domi, quam foris, cernebat; tamen, seu quia celeritate ad bellum opus erat, seu victoria triumphoque dictaturæ ipsi vires se additurum ratus, delectu habito, in agrum Pomptinum, quo a Volscis exercitum indictum audierat, pergit. Non dubito, præter satietatem, tot jam libris assidua bella cum Volscis gesta legentibus illud quoque subcursurum, (quod mihi percensenti propiores temporibus harum rerum auctores miraculo fuit) unde toties victis Volscis & Æquis subfecerint milites. Quod quum ab antiquis tacitum prætermissumque sit; cujus tandem ego rei præter opinionem, quæ sua cuique conjectanti esse potest, auctor sim? Simile veri est, aut intervallis bellorum, sicut nunc in delectibus fit Romanis, alia atque alia subole juniorum ad bella instauranda toties usos esse: aut non ex iisdem semper populis exercitus scriptos, quamquam eadem semper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum in eis fuisse locis, quæ nunc, vix seminario exiguo militum relicto, servitia Romana ab solitudine vindicant. Ingens certe,

U. c. 370.
a. C. 382.

Unde Volscis & Æquis toties victis subfecerint milites.

U. c. 370. a. C. 382.

(quod inter omnes auctores convenit) quamquam nuper Camilli ductu atque auspicio accisæ res erant, Volscorum exercitus fuit: ad hoc Latini Hernicique accesserant, & Circeiensium quidam, & coloni etiam a Velitris Romani. (*l*) Dictator, castris eo die positis, postero cum auspicato prodisset, hostiaque cæsa pacem Deum adorasset, lætus ad milites, jam arma ad propositum pugnæ signum, sicut edictum erat, luce prima capientes, processit:

Dictatoris oratio ad milites.

« Nostra victoria est, milites [inquit] si » quid Dii vatesque eorum in futurum vident. » Itaque, ut decet certæ spei plenos, & cum » inparibus manus conserturos, pilis ante » pedes positis, gladiis tantum dextras arme» mus: ne procurri quidem ab acie velim, » sed obnisos vos stabili gradu inpetum hos» tium excipere. Ubi illa vana injecerint mis» silia, & effusi stantibus vobis se intulerint, » tum micent gladii, & veniat in mentem » unicuique, Deos esse, qui Romanum ad» juvent; Deos, qui secundis avibus in prœ» lium miserint. Tu, T. Quincti, equitem in» tentus ad primum initium moti certaminis » teneas: ubi hærere jam aciem conlato pede

(l) *Velitris. Romanus Dictator* Gron. Crev.

» videris, tum terrorem equeſtrem occupatis » alio pavore infer : invectusque ordines » pugnantium diſſipa. » Sic eques, ſic pedes, ut præceperat, pugnant : nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem.

U. c. 370. a. C. 382.

XIII. Multitudo hoſtium, nulli rei, præterquam numero, freta, & oculis utramque metiens aciem, temere prœlium iniit, temere omiſit; clamore tantum miſſilibusque telis & primo pugnæ inpetu ferox, gladios & conlatum pedem & vultum hoſtis, ardore animi micantem, ferre non potuit. Inpulſa frons prima, & trepidatio ſubſidiis inlata, & ſuum terrorem intulit eques : rupti inde multis locis ordines, motaque omnia, & fluctuanti ſimilis acies erat. Deinde, poſtquam, cadentibus primis, jam ad ſe quiſque perventuram cædem cernebat, terga vertunt. Inſtare Romanus; &, donec armati confertique abibant, peditum labor in perſequendo fuit : poſtquam jactari arma paſſim, fugaque per agros ſpargi aciem hoſtium animadverſum eſt; tum equitum turmæ emiſſæ, dato ſigno, ne, in ſingulorum morando cæde, ſpatium ad evadendum interim multitudini darent : ſatis eſſe, miſſilibus ac terrore inpedire (*m*) cur-

Victi Volſci.

(m) *impediri* Gron. Crev.

U. c. 370. a. C. 382.

ſum, obequitandoque agmen teneri; dum adſequi pedes & juſta cæde conficere hoſtem poſſet. Fugæ ſequendique non ante noctem finis fuit: capta quoque ac direpta eodem die caſtra Volſcorum, prædaque omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt. Pars maxima captivorum ex Latinis atque Hernicis fuit: nec hominum de plebe, ut credi poſſet mercede militaſſe, ſed principes quidam juventutis inventi; manifeſta fides, publica ope Volſcos hoſtes adjutos. Circeienſium quoque quidam cogniti, & coloni a Velitris: Romamque omnes miſſi percunctantibus primoribus Patrum eadem, quæ dictatori, defectionem ſui quiſque populi, haud perplexe indicavere.

Manliana ſeditio.

XIV. DICTATOR exercitum in ſtativis tenebat, minime dubius, bellum cum his populis Patres juſſuros; quum major domi exorta moles coëgit adciri Romam eum, gliſcente in dies ſeditione, quam ſolito magis metuendam auctor faciebat; non enim jam orationes modo M. (n) Manlii, ſed facta, popularia in ſpeciem, tumultuoſa eadem, qua mente fierent, intuenda erant. Centu-

(n) *M.* del. *Gron. Crev.*

rionem, nobilem militaribus factis, judicatum pecuniæ quum duci vidisset, medio foro cum caterva sua adcurrit, & manum injecit: vociferatusque de superbia Patrum, ac crudelitate fœneratorum, & miseriis plebis, virtutibus ejus viri fortunaque, « Tum vero » ego [inquit] nequidquam hac dextera Ca» pitolium arcemque servaverim, si civem » commilitonemque meum, tamquam Gallis » victoribus captum, in servitutem ac vin» cula duci videam. » Inde rem creditori palam populo solvit, libraque & ære liberatum emittit, Deos atque homines obtestantem, « ut M. Manlio, liberatori suo, parenti » plebis Romanæ, gratiam referant. » Acceptus extemplo in tumultuosam turbam, & ipse tumultum augebat, cicatrices acceptas Veienti, Gallico, aliisque deinceps bellis ostentans. « Se militantem, se restituentem ever» sos penates, multiplici jam sorte exsoluta, » mergentibus semper sortem usuris, obru» tum fœnore esse: videre lucem, forum, » civium ora, M. Manlii opera: omnia pa» rentum beneficia ab illo se habere: illi » devovere corporis vitæque ac sanguinis » quod superfit: quodcumque sibi cum patria,

U. c. 370.
a. C. 382.

U. c. 370. a. C. 382. » penatibus publicis ac privatis juris fuerit; » id cum uno homine esse. » His vocibus instincta plebes quum jam unius hominis esset, addita alia commotioris ad omnia turbanda consilii res. Fundum in Veienti, caput patrimonii, subjecit præconi : « Ne quem vestrum [inquit] Quirites, donec quidquam » in re mea supererit, judicatum addictumve » duci patiar. » Id vero ita accendit animos, ut per omne fas ac nefas secuturi vindicem libertatis viderentur. Ad hoc domi, concionantis in modum, sermones pleni criminum in Patres : inter quos, quum omisso discrimine, vera an vana jaceret, « thesauros Gal» lici auri occultari a patribus jecit : nec » jam possidendis publicis agris contentos » esse, nisi pecuniam quoque publicam aver» tant. Ea res si palam fiat, exsolvi plebem » ære alieno posse. » Quæ ubi objecta spes est, enimvero indignum facinus videri, quum conferendum ad redimendam civitatem a Gallis aurum fuerit, tributo conlationem factam : idem aurum, ex hostibus captum, in paucorum prædam cessisse. Itaque exsequebantur quærendo, ubi tantæ rei furtum occultaretur : differenteque, & tempore suo se indi-

caturum dicente, ceteris omiſſis, eo verſæ erant omnium curæ: adparebatque, nec veri indicii gratiam mediam, nec falſi obfenſionem fore. *U. C. 370. a. C. 382.*

XV. Ita ſuſpenſus rebus dictator, adcitus ab exercitu, in urbem venit. Poſtero die ſenatu habito, quum, ſatis periclitatus voluntates hominum, diſcedere ſenatum ab ſe vetuiſſet; ſtipatus ea multitudine, ſella in comitio poſita, viatorem ad M. Manlium miſit: qui, dictatoris juſſu vocatus, quum ſignum ſuis dediſſet, adeſſe certamen, agmine ingenti ad tribunal venit. Hinc ſenatus, hinc plebs, ſuum quiſque intuentes ducem, velut in acie conſtiterant. Tum dictator, ſilentio facto, « Utinam [inquit] mihi Patribusque » Romanis ita de ceteris rebus cum plebe » conveniat, quemadmodum, quod ad te » adtinet eamque rem, quam de te ſum » quæſiturus, conventurum ſatis confido. » Spem factam a te civitati video, fide in» columi, ex theſauris Gallicis, quos primo» res Patrum occultent, creditum ſolvi poſſe. » Cui ego rei tantum abeſt ut inpedimento » ſim, ut contra te, M. Manli, adhorter, » liberes fœnore plebem Romanam; & iſtos,

Dictator in urbem adcitus.

Manlium vocat.

U. c. 370. a. C. 382.

» incubantes publicis thesauris, ex præda » clandestina evolvas. Quod nisi facis, sive » quod (o) & ipse in parte prædæ sis, sive » quia vanum indicium est, in vincula te » duci jubebo, nec diutius patiar, a te mul» titudinem fallaci spe concitari. » Ad ea Manlius, « nec se fefellisse [ait] non adver» sus Volscos toties hostes, quoties Patribus » expediat, nec adversus Latinos Hernicos» que, quos falsis criminibus in arma agant, » sed adversus se ac plebem Romanam, dic» tatorem creatum esse. Jam, omisso bello, » quod simulatum sit, in se inpetum fieri; » jam dictatorem profiteri patrocinium fœne» ratorum adversus plebem: jam sibi ex fa» vore multitudinis crimen & perniciem » quæri. Obfendit [inquit] te, A. Corneli, » vosque, Patres conscripti, circumfusa turba » lateri meo? Quin eam diducitis a me sin» guli vestris beneficiis, intercedendo, exi» mendo de nervo cives vestros, prohibendo » judicatos addictosque duci, ex eo, quod » adfluit opibus vestris, sustinendo necessita» tes aliorum? Sed quid ego vos, de vestro » inpendatis, hortor? Sortem aliam ferte,

(o) *quod* l. *ut* Gron. Crev.

» de capite deducite, quod usuris pernumeratum est : jam nihilo mea turba, quam » ullius, conspectior erit. At enim, quid ita » solus ego civium curam ago ? Nihilo magis, » quod respondeam, habeo, quam si quæras, » quid ita solus Capitolium arcemque servaverim. Et tum universis, quam potui, opem » tuli, & nunc singulis feram. Nam quod ad » thesauros Gallicos adtinet, rem, suapte » natura facilem, difficilem interrogatio facit. Cur enim quæritis, quod scitis ? cur » quod in sinu vestro est, excuti jubetis » potius, quam ponatis, nisi aliqua fraus subest ? Quo magis argui præstigias jubetis » vestras, eo plus vereor, ne abstuleritis observantibus etiam oculos. Itaque non ego, » vobis ut indicem prædas vestras, sed vos » id cogendi estis, ut in medium proferatis. »

U. c. 370. a. C. 382.

XVI. Quum mittere ambages dictator juberet, & aut peragere verum indicium cogeret, aut fateri facinus insimulati falso crimine senatus, oblatæque vani furti invidiæ; negantem, arbitrio inimicorum se locuturum, in vincula duci jussit. Adreptus a viatore, « Jupiter [inquit] optime maxime,

U. c. 370. a. C. 382.

» Junoque Regina, ac Minerva, ceterique » Dii Deæque, qui Capitolium arcemque » incolitis, ſiccine veſtrum militem ac præ- » ſidem ſinitis vexari ab inimicis? Hæc dex- » tera, qua Gallos fudi a delubris veſtris, » jam in vinculis & catenis erit? » Nullius nec oculi nec aures indignitatem ferebant: ſed invicta ſibi quædam patientiſſima juſti imperii civitas fecerat; nec adverſus dictatoriam vim aut tribuni plebis, aut ipſa plebs, adtollere oculos aut hiſcere audebant. Conjecto in carcerem Manlio, ſatis conſtat, magnam partem plebis veſtem mutaſſe, multos mortales capillum ac barbam promiſiſſe, obverſatamque veſtibulo carceris mœſtam turbam. Dictator de Volſcis triumphavit: invidiæque magis triumphus, quam gloriæ, fuit. Quippe domi, non militiæ, partum eum; actumque de cive, non de hoſte, fremebant: unum defuiſſe tantum ſuperbiæ, quod non M. Manlius ante currum ſit ductus. Jamque haud procul ſeditione res erat: cujus leniendæ cauſſa, poſtulante nullo, largitor voluntarius repente ſenatus factus, Satricum coloniam duo millia civium Romanorum deduci juſſit; bina jugera & ſemiſ-

Manlius in carcerem conjectus.

ses agri adsignati. Quod quum & parvum, & paucis datum, & mercedem esse prodendi M. Manlii interpretarentur; remedio inritatur seditio. Et jam magis insignis & (*p*) sordibus & facie reorum turba Manliana erat, amotusque post triumphum abdicatione dictaturæ terror & linguam & animos liberaverat hominum.

U. c. 370. a. C. 382.

XVII. AUDIEBANTUR itaque propalam voces exprobrantium multitudini, « quod defensores suos semper in præcipitem locum » (*q*) favore tollat, deinde in ipso discrimine periculi destituat. Sic Sp. Cassium, in » agros plebem vocantem, sic Sp. Mælium, » ab ore civium famem suis inpensis propulsantem, obpressos; sic M. Manlium, mersam & obrutam fœnore partem civitatis » in libertatem ac lucem extrahentem, proditum inimicis. Saginare plebem populares » suos, ut jugulentur. Hoccine patiendum » fuisse, si ad nutum dictatoris non responderit (*r*) vir consularis? Fingerent mentitum ante, atque ideo non habuisse, quod

Exprobratur multitudini, quod Manlium destituat.

(p) *&* del. *Gron. Crev.*

(q) *in præcipitem semper locum* Gron. Crev.

(r) *responderet* Gron. Crev.

U. c. 370.
a. C. 382.

» tum responderet : cui servo umquam mendacii pœnam vincula fuisse ? Non obversatam esse memoriam noctis illius, quæ pene ultima atque æterna nomini Romano fuerit ? non speciem agminis Gallorum, per Tarpeiam rupem scandentis ? non ipsius M. Manlii, qualem eum armatum, plenum sudoris ac sanguinis, ipso pene Jove erepto ex hostium manibus, vidissent ? Selibrisne farris gratiam servatori patriæ relatam ? & quem prope cœlestem, cognomine certe Capitolino Jovi parem, fecerint, eum pati vinctum in carcere, in tenebris, obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam ? Adeo in uno omnibus satis auxilii fuisse ; nullam opem in tam multis uni esse ? » Jam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur, refracturosque carcerem minabantur : quum remisso, id (*s*) quod erepturi erant, ex senatusconsulto Manlius vinculis liberatur : quo facto non seditio finita, sed dux seditioni datus est. Per eosdem dies Latinis & Hernicis, simul colonis Circeiensibus & a Velitris, purgantibus se Volsci crimine belli, captivosque repetentibus, ut suis legibus in eos

Manlius vinculis liberatur.

(s) *remisso eo quod:* Gron. Crev.

animadverterent, triſtia reſponſa reddita; triſtiora colonis, quod cives Romani patriæ obpugnandæ nefanda conſilia iniſſent (*t*). Non negatum itaque tantum de captivis; ſed, in quo ab ſociis tamen temperaverant, denunciatum ſenatus verbis, faceſſerent propere ex urbe, ab ore atque oculis populi Romani, ne nihil eos legationis jus, externo, non civi, comparatum, tegeret.

XVIII. Recrudescente Manliana ſeditione, ſub exitu anni comitia habita, creatique tribuni militum conſulari poteſtate ex Patribus Ser. Cornelius Maluginenſis tertium, P. Valerius Potitus iterum, M. Furius Camillus (*u*), Ser. Sulpicius Rufus iterum, C. Papirius Craſſus, T. Quinctius Cincinnatus ſecundum. Cujus principio anni & Patribus & plebi peropportune externa pax data: plebi, quod non avocata delectu ſpem cepit, dum tam potentem haberet ducem, fœnoris expugnandi; Patribus, ne quo externo terrore avocarentur animi ab ſanandis domeſticis malis. Igitur, quum pars utraque acrior aliquanto coorta eſſet, in propinquum certamen aderat

U. c. 371. a. C. 381.

Ser. Cornelio III. &c. Tr. Mil.

(t) *iniiſſent* Gron. Crev.

(u) *Camillus quintum* Gron. Crev.

U. c. 371. a. C. 381.

& Manlius (*x*). Advocata domum plebe, cum principibus novandarum rerum interdiu noctuque consilia agitat, plenior aliquanto animorum irarumque, quam antea fuerat. Iram accenderat ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto: spiritus dabat, quod nec ausus esset idem in se dictator, quod in Sp. Mælio Cincinnatus Quinctius fecisset; & vinculorum suorum invidiam non dictator modo abdicando dictaturam fugisset, sed ne senatus quidem sustinere potuisset. His simul inflatus exacerbatusque jam per se accensos incitabat plebis animos: « Quo-

Oratio seditiosa Manlii ad plebem.

» usque tandem ignorabitis vires vestras, quas » natura ne belluas quidem ignorare voluit? » numerate saltem, quot ipsi sitis, quot ad- » versarios habeatis. Si singuli singulos ad- » gressuri essetis, tamen acrius crederem vos » pro libertate, quam illos pro dominatione, » certaturos. Quot enim clientes circa singu- » los fuistis patronos, tot nunc adversus » unum hostem eritis. Ostendite modo bel- » lum; pacem habebitis. Videant vos paratos » ad vim; jus ipsi remittent. Audendum est

(x) *esset; jam in prop. certamen aderat: & Manlius advocata* Gron. Crev.

» aliquid universis, aut omnia singulis pa- U. c. 371.
» tienda. Quousque me circumspectabitis? a. C. 381.
» Ego quidem nulli vestrum deero : ne for-
» tuna mea desit, videte. Ipse vindex vester,
» ubi visum inimicis est, nullus repente
» fui : & vidistis in vincula duci universi
» eum, qui a singulis vobis vincula depule-
» ram. Quid sperem, si plus in me audeant
» inimici? an exitum Cassi Mæliique exspec-
» tem? Bene facitis, quod abominamini:
» Dii prohibebunt hæc : sed numquam prop-
» ter me de cœlo descendent. Vobis dent
» mentem, oportet, ut prohibeatis : sicut
» mihi dederunt armato togatoque, ut vos
» a barbaris hostibus, a superbis defenderem
» civibus. Tam parvus animus tanti populi
» est, ut semper vobis auxilium adversus
» inimicos satis sit? nec ullum, nisi quate-
» nus imperari vobis sinatis, certamen ad-
» versus Patres noritis? Nec hoc natura insi-
» tum vobis est, sed usu possidemini. Cur
» enim adversus externos tantum animorum
» geritis, ut imperare illis æquum censeatis?
» Quia consuestis cum eis pro imperio
» certare; adversus hos tentare magis, quam
» tueri, libertatem. Tamen qualescumque

U. c. 371. a. C. 381.

» duces habuiftis, qualefcumque ipfi fuiftis; » omnia adhuc, quantacumque petiftis, obti» nuiftis feu vi, feu fortuna veftra. Tempus » eft, etiam (y) majora conari. Experimini » modo & veftram felicitatem, & me (ut » fpero) feliciter expertum. Minore nego» tio, qui imperet Patribus, inponetis; quam, » qui refifterent imperantibus, inpofuiftis. » Solo æquandæ funt dictaturæ confulatusque, » ut caput adtollere Romana plebes poffit. » Proinde adefte, prohibete jus de pecuniis » dici. Ego me patronum profiteor plebis, » quod mihi cura mea & fides nomen induit. » Vos fi quo infigni magis imperii honorisve » nomine veftrum adpellabitis ducem, eo » utemini potentiore ad obtinenda ea, quæ » vultis. » Inde de regno agendi ortum initium dicitur; fed nec cum quibus, nec quem ad finem confilia pervenerint, fat planum traditur.

Senatus de coercendo Manlio agitat.

XIX. At in parte altera fenatus de fecesfione, in domum privatam, plebis, forte etiam in arce pofitam, & inminenti mole libertati, agitat. Magna pars vociferantur, « Servilio Ahala opus effe, qui non in vin» cula duci jubendo inritet publicum hoftem, » fed

(y) *jam* Gron. Crev.

» ſed unius jactura civis finiat inteſtinum » bellum. » Decurritur ad leniorem verbis ſententiam, vim tamen eamdem habentem, « Ut videant magiſtratus, ne quid ex pernicio- » ſis conſiliis M. Manlii reſpublica detrimenti » capiat. » Tum tribuni conſulari poteſtate, tribunique plebi (z) (nam &, quia eumdem & ſuæ poteſtatis, quem libertatis omnium, finem cernebant, Patrum auctoritati ſe dedi- derant) hi tum omnes, quid opus facto ſit, conſultant. Quum præter vim & cædem ni- hil cuiquam obcurreret, eam autem ingentis dimicationis fore adpareret; tum M. Mænius & Q. Publilius tribuni plebis, « Quid Patrum » & plebis certamen facimus, quod civitatis » eſſe adverſus unum peſtiferum civem debet? » Quid cum plebe adgredimur eum, quem » per ipſam plebem tutius adgredi eſt, ut » ſuis ipſe oneratus viribus ruat? Diem di- » cere ei nobis in animo eſt. Nihil minus » populare quam regnum eſt. Simul multitu- » do illa non ſecum certari viderint, & ex » advocatis judices facti erunt, & accuſato- » res de plebe, patricium reum intuebuntur,

U. c. 371. a. C. 381.

(z) *plebei* Crev.

U. c. 371. a. C 381.

» & regni crimen in medio; nulli magis, quam » libertati, favebunt, ſuæ.

Manlio dies dicitur a Tr. Pl.

XX. ADPROBANTIBUS cunctis, diem Manlio dicunt. Quod ubi eſt factum, primo commota plebs eſt, utique poſtquam ſordidatum reum viderunt, nec cum eo non modo Patrum quemquam, ſed ne cognatos quidem aut adfines, poſtremo ne fratres quidem A. & T. Manlios: quod ad eum diem numquam uſu veniſſet, ut in tanto diſcrimine non & proximi veſtem mutarent. Ap. Claudio in vincula ducto, C. Claudium inimicum Claudiamque omnem gentem ſorditatam fuiſſe. Conſenſu obprimi popularem virum, quod primus a Patribus ad plebem defeciſſet. Quum dies venit, quæ, præter cœtus multitudinis ſeditioſasque voces, & largitionem, & fallax indicium, pertinentia proprie ad regni crimen ab accuſatoribus objecta ſint reo, apud neminem auctorem invenio: nec dubito haud parva fuiſſe, quum damnandi mora plebi non in cauſſa, ſed in loco, fuerit. Illud notandum videtur, ut ſciant homines, quæ & quanta decora fœda cupiditas regni non ingrata ſolum, ſed inviſa etiam, reddiderit. Homines prope quadringentos produ-

xisse dicitur, quibus sine fœnore expensas pecunias tulisset, quorum bona venire, quos duci addictos prohibuisset. Ad hæc, decora quoque belli non commemorasse tantum, sed protulisse etiam conspicienda; spolia hostium cæsorum ad triginta, dona imperatorum ad quadraginta: in quibus insignes duas murales coronas, civicas octo. Ad hæc servatos ex hostibus cives produxisse; inter quos C. Servilium magistrum equitum absentem nominatum. Et quum ea quoque, quæ bello gesta essent, pro fastigio rerum oratione etiam magnifica, facta dictis æquando, memorasset, nudasse pectus insigne cicatricibus bello acceptis; & identidem, Capitolium spectans, Jovem Deosque alios devocasse ad auxilium fortunarum suarum: precatusque esse, ut, quam mentem sibi Capitolinam arcem protegenti ad salutem populi Romani dedissent, eam populo Romano in suo discrimine darent: & orasse singulos universosque, ut Capitolium atque arcem intuentes, ut ad Deos inmortales versi, de se judicarent. In Campo Martio quum centuriatim populus citaretur, & reus, ad Capitolium manus tendens, ab hominibus ad Deos preces aver- U. c. 371. a. C. 381.

U. c. 371. a. C. 381.

tiſſet; adparuit tribunis, niſi oculos quoque hominum liberaſſent ab tanti memoria decoris, numquam fore in præoccupatis beneficio animis vero crimini locum. Ita prodicta die, in Pœtelinum lucum extra portam Nomentanam (*a*), unde conſpectus in Capitolium non eſſet, concilium populi indictum eſt. Ibi crimen valuit, & obſtinatis animis triſte judicium, inviſumque etiam judicibus, factum. Sunt qui per duumviros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores ſint damnatum. Tribuni de ſaxo Tarpeio dejecerunt: locusque idem in uno homine & eximiæ gloriæ monumentum & pœnæ ultimæ fuit. Adjectæ mortuo notæ ſunt: publica una; quod, quum domus ejus fuiſſet, ubi nunc ædes atque officina Monetæ eſt, latum ad populum eſt, ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret: gentilicia altera; quod gentis Manliæ decreto cautum eſt, ne quis deinde M. Manlius vocaretur. Hunc exitum habuit vir, niſi in libera civitate natus eſſet, memorabilis. Populum brevi, poſtquam periculum ab eo nullum erat, per ſe ipſas recordantem virtutes, deſiderium

Damnatur.

(a) *Flumentanam* Gron. Crev.

ejus tenuit. Peſtilentia etiam brevi conſecuta, nullis obcurrentibus tantæ cladis cauſſis, ex Manliano ſupplicio magnæ parti videri orta : violatum Capitolium eſſe ſanguine ſervatoris : nec Diis cordi fuiſſe pœnam ejus oblatam prope oculis ſuis, a quo ſua templa erepta e manibus hoſtium eſſent.

XXI. Pestilentiam inopia frugum, & vulgatam utriuſque mali famam anno inſequente multiplex bellum excepit, L. Valerio quartum, A. Manlio tertium, Ser. Sulpicio tertium, L. Lucretio, L. Æmilio tertium, M. Trebonio, tribunis militum conſulari poteſtate. Hoſtes novi, præter Volſcos velut ſorte quadam prope in æternum exercendo Romano militi datos, Circeiosque & Velitras colonias jamdiu molientes defectionem, & ſuſpectum Latium, Lanuvini etiam, quæ fideliſſima urbs fuerat, ſubito exorti. Id Patres rati contemtu accidere, quod Veliternis civibus ſuis tamdiu inpunita defectio eſſet, decreverunt, ut primo quoque tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo : ad quam militiam quo paratior plebes eſſet, quinqueviros Pomptino agro dividendo, & triumviros Nepete coloniæ deducendæ crea-

U. c. 372. a. C. 380.

L. Valerio IV. &c. Tr. Mil.

Novi hoſtes Lanuvini.

U. c. 372. a. C. 380.

verunt. Tum, ut bellum juberent, latum ad populum eſt : &, nequidquam diſſuadentibus tribunis plebis, omnes tribus bellum juſſerunt. Adparatum eo anno bellum eſt : exercitus propter peſtilentiam non eductus. Eaque cunctatio colonis ſpatium dederat deprecandi ſenatum; & magna hominum pars eo, ut legatio ſupplex Romam mitteretur, inclinabat : ni privato (ut fit) periculo publicum inplicitum eſſet, auctoreſque defectionis ab Romanis, metu ne, ſoli crimini ſubjecti, piacula iræ Romanorum dederentur, avertiſſent colonias a conſiliis pacis. Neque in ſenatu ſolum per eos legatio inpedita eſt, ſed magna pars plebis incitata, ut prædatum in agrum Romanum exirent. Hæc nova injuria exturbavit omnem ſpem pacis. De Præneſtinorum quoque defectione eo anno primum fama exorta : arguentibuſque eos Tuſculanis, & Gabinis, & Lavicanis, quorum in fines incurſatum erat, ita placide ab ſenatu reſponſum eſt, ut minus credi de criminibus, quia nollent ea vera eſſe, adpareret.

U. c. 373. a. C. 379.

Sp. & L. Papiriis &c. Tr. Mil.

XXII. Insequenti anno Sp. & L. Papirii, novi tribuni militum conſulari poteſtate, Velitras legiones duxere; quatuor collegis

Ser. Cornelio Maluginense quartum, Q. Servilio, Ser. Sulpicio, L. Æmilio quartum, tribunis ad præsidium urbis, & si qui ex Etruria novi motus nunciarentur, (omnia enim inde suspecta erant) relictis. Ad Velitras adversus majora pene auxilia Prænestinorum, quam ipsam colonorum multitudinem, secundo prœlio pugnatum est; ita ut propinquitas urbis hosti & caussa maturioris fugæ, & unum ex fuga receptaculum esset. Oppidi obpugnatione tribuni abstinuere; quia & anceps erat, nec in perniciem coloniæ pugnandum censebant. Literæ Romam ad senatum cum victoriæ nunciis, acriores in Prænestinum, quam in Veliternum hostem, missæ. Itaque ex senatusconsulto populique jussu bellum Prænestinis indictum: qui, conjuncti Volscis, anno insequente Satricum, coloniam populi Romani pertinaciter a colonis defensam, vi expugnarunt, fœdeque in captis exercuere victoriam. Eam rem ægre passi Romani, M. Furium Camillum septimum tribunum militum creavere. Additi collegæ A. & L. Postumii Regillenses, ac L. Furius, cum L. Lucretio & M. Fabio Ambusto. Volscum bellum M. Furio extra ordinem

U. c. 373. a. C. 379.

Veliterni victi.

Prænestinis bellum indictum.

U. c. 374. a. C. 378.

M. Furio Camillo VII. &c. Tr. Mil.

Bellum Volscum.

U. c. 374. decretum. Adjutor ex tribunis ſorte L. Fu-
a. C. 378. rius datur; non tam e republica, quam ut collegæ materia ad omnem laudem eſſet; & publice, quod rem temeritate ejus prolapſam reſtituit; & privatim, quod ex errore gratiam potius ejus ſibi, quam ſuam gloriam, petiit. Exactæ jam ætatis Camillus erat, comitiisque jurare parato in verba excuſandæ valetudini ſolita conſenſus populi reſtiterat: ſed vegetum ingenium in vivido pectore vigebat, virebatque integris ſenſibus, & civiles jam res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternum millium ſcriptis, exercitu indicto ad portam Eſquilinam in poſterum (*b*) diem, ad Satricum profectus. Ibi eum expugnatores coloniæ haudquaquam perculſi, fidentes militum numero, quo aliquantum præſtabant, obperiebantur. Poſtquam adpropinquare Romanos ſenſerunt, extemplo in aciem procedunt, nihil dilaturi, quin periculum ſummæ rerum facerent: ita paucitati hoſtium nihil artes imperatoris unici, quibus ſolis confiderent, profuturas eſſe.

(b) *poſteram* Gron.

XXIII. IDEM ardor & in Romano exercitu erat, & in altero duce : nec præfentis dimicationis fortunam ulla res, præterquam unius viri confilium atque imperium, morabatur: qui occafionem juvandarum ratione virium trahendo bello quærebat. Eo magis hoftis inftare ; nec jam pro caftris tantum fuis explicare aciem, fed procedere in medium campi, & vallo prope hoftium figna inferendo, fuperbam fiduciam virium oftentare. Id ægre patiebatur Romanus miles ; multo ægrius alter ex tribunis militum L. Furius, ferox quum ætate & ingenio, tum multitudinis, ex incertiffimo fumentis animos, fpe inflatus. Hic per fe jam milites incitatos infuper inftigabat elevando, qua una poterat, ætate auctoritatem collegæ : « Juvenibus » bella data [dictitans] & cum corporibus « vigere & deflorefcere animos. Cunctatorem » ex acerrimo bellatore factum ; &, qui ad» veniens caftra urbesque primo inpetu ra» pere fit folitus, eum refidem intra vallum » tempus terere : quid acceffurum fuis, » deceffurumve hoftium viribus fperantem? » quam occafionem, quod tempus, quem in» fidiis inftruendis locum ? Frigere ac tor-

U. c. 374. a. C. 378.

L. Furii temeritas.

U. c. 374. a. C. 378.

» pere ſenis conſilia. Sed Camillo quum (*c*) » vitæ ſatis, tum gloriæ eſſe. Quid adtinere, » cum mortali corpore uno, civitatis, quam » inmortalem eſſe deceat, pati conſeneſcere » vires? » His ſermonibus tota in ſe averterat caſtra: &, quum omnibus locis poſceretur pugna, « Suſtinere [inquit] M. Furi, » non poſſumus inpetum militum: (*d*) » & hoſtis, cujus animos cunctando au- » ximus, jam minime toleranda ſuperbia » inſultat. Cede unus omnibus, & patere te » vinci conſilio, ut maturius bello vincas. »

Camilli moderatio.

Ad ea Camillus: « Quæ bella ſuo unius » auſpicio geſta ad eam diem eſſent, negare » in eis neque ſe, neque populum Romanum, » aut conſilii ſui, aut fortunæ pœnituiſſe: » nunc ſcire, ſe collegam habere jure impe- » rioque parem, vigore ætatis præſtantem. » Itaque ſe, quod ad exercitum adtineat, re- » gere conſueſſe, non regi: collegæ impe- » rium ſe non poſſe inpedire. Diis bene ju- » vantibus ageret, quod e republica duceret. » Ætati ſuæ ſe veniam etiam petere, ne in » prima acie eſſet: quæ ſenis munia in bello

(c) *tum* Gron. Crev.

(d) *militum impetum* Gron. Crev.

» ſint, iis ſe non defuturum. Id a Diis inmortalibus precari, ne qui caſus ſuum conſilium laudabile efficiat. » Nec ab hominibus ſalutaris ſententia, nec a (*e*) Diis tam piæ preces auditæ ſunt. Primam aciem auctor pugnæ inſtruit, ſubſidia Camillus firmat, validamque ſtationem pro caſtris obponit. Ipſe edito loco ſpectator intentus in eventu alieni conſilii conſtitit.

U. c. 374. a. C. 378.

Pugna cum Volſcis.

XXIV. SIMUL primo concurſu concrepuere arma, hoſtis dolo, non metu, pedem retulit. Lenis ab tergo clivus erat inter aciem & caſtra: & quod multitudo ſuppeditabat, aliquot validas cohortes in caſtris armatas inſtructasque reliquerant, quæ inter commiſſum jam certamen, ubi vallo adpropinquaſſet hoſtis, erumperent. Romanus, cedentem hoſtem effuſe ſequendo in locum iniquum pertractus, obportunus huic eruptioni fuit. Verſus itaque in victorem terror, & novo hoſte, & ſupina valle Romanam inclinavit aciem. Inſtant Volſci recentes, qui e caſtris inpetum fecerant: integrant & illi pugnam, qui ſimulata ceſſerant fuga. Jam non recipiebat ſe Romanus miles; ſed, inmemor recentis fe-

Primo Romanis inproſpera.

(e) *ab* Gron. Crev.

U. c. 374. a. C. 378. rociæ veterisque decoris, terga paſſim dabat, atque effuſo curſu caſtra repetebat: quum Camillus, ſubjectus a circumſtantibus in equum, & raptim ſubſidiis obpoſitis, « Hæc » eſt [inquit] milites, pugna, quam popoſ» ciſtis? Quis homo, quis Deus eſt, quem » accuſare poſſitis? Veſtra illa temeritas, » veſtra ignavia hæc eſt. Secuti alium ducem, » ſequimini nunc Camillum, &, quod ductu » meo ſoletis, vincite. Quid vallum & caſtra » ſpectatis? neminem veſtrum illa, niſi victo» rem, receptura ſunt. » Pudor primo tenuit effuſos: inde, ut circumagi ſigna, obvertique aciem viderunt in hoſtem, & dux, præterquam quod tot inſignis triumphis, etiam ætate venerabilis, inter prima ſigna, ubi plurimus labor periculumque erat, ſe obſerebat: increpare ſinguli ſe quiſque & alios, & adhortatio in vicem totam alacri clamore pervaſit aciem. Neque alter tribunus rei defuit: ſed, miſſus a collega reſtituente peditum aciem ad equites, non caſtigando, ad quam rem leviorem auctorem eum culpæ ſocietas fecerat, ſed, ab imperio totus ad preces verſus, orare ſingulos univerſoſque, « ut ſe, reum fortunæ ejus diei, crimine

» eximerent. Abnuente ac prohibente collega, *U. c. 374. a. C. 378.*
» temeritatis me omnium potius ſocium, quam
» unius prudentiæ, dedi. Camillus in utraque
» veſtra fortuna ſuam gloriam videt : ego,
» ni reſtituitur pugna, (quod miſerrimum eſt)
» fortunam cum omnibus, infamiam ſolus
» ſentiam.» Optimum viſum eſt, in fluctuantem aciem tradi equos, & pedeſtri invadere hoſtem. Eunt inſignes armis animisque, qua premi parte maxime peditum copias vident, Nihil, neque apud duces, neque apud milites, remittitur a ſummo certamine animi. Senſit ergo eventus virtutis eniſæ opem : & Volſci, qua modo ſimulato metu ceſſerant, ea in veram fugam effuſi, magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga cæſi : ceteri in caſtris, quæ capta eodem inpetu ſunt, plures tamen capti, quam occiſi. *Victi Volſci.*

XXV. Ubi in recenſendis captivis quum Tuſculani aliquot noſcitarentur, ſecreti ab aliis ad tribunos adducuntur, percunctantibusque faſſi, publico conſilio ſe militaſſe. Cujus tam vicini belli metu Camillus motus, « extemplo ſe Romam captivos ducturum » [ait] ne Patres ignari ſint, Tuſculanos ab » ſocietate deſciſſe : caſtris exercituique in-

U. c. 374.
a. C. 378.

» terim, si videatur, præsit collega. » Documento unus dies fuerat, ne sua consilia melioribus præferret. Nec tamen aut ipsi, aut in exercitu cuiquam satis placato animo Camillus laturus culpam ejus videbatur, qua data in tam præcipitem casum respublica esset; & quum (*f*) in exercitu, tum Romæ constans omnium fama erat, quum varia fortuna in Volscis gesta res esset, adversæ pugnæ fugæque in L. Furio culpam, secundæ decus omne penes M. Furium esse. Introductis in senatum captivis, quum bello persequendos Tusculanos Patres censuissent, Camilloque id bellum mandassent; adjutorem sibi ad eam rem unum petit: permissoque, ut ex collegis optaret, quem vellet, contra spem omnium L. Furium optavit. Qua moderatione animi quum collegæ levavit infamiam, tum sibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Tusculanis bellum: pace constanti vim Romanam arcuerunt, quam armis non poterant. Intrantibus fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineris (*g*) locis, non cultus agrorum intermissus: patentibus portis

Bellum Tusculanis indictum.

A Tusculanis pace constanti propulsatum.

(f) *tum* Cron. Crev.

(g) *itineri* Gron. Crev.

urbis, togati obviam frequentes imperatoribus processere : commeatus exercitui comiter in castra ex urbe & ex agris devehitur. Camillus, castris ante portas positis, eademne forma pacis, quæ in agris, ostentaretur, etiam intra mœnia esset, scire cupiens, ingressus urbem, ubi patentes januas, & tabernis apertis proposita omnia in medio vidit, intentosque opifices suo quemque operi, & ludos literarum strepere discentium vocibus, ac repletas semitas, inter vulgus aliud, puerorum & mulierum huc atque illuc euntium, qua quemque suorum usuum caussæ ferrent, nihil usquam, non pavidis modo, sed ne mirantibus quidem simile, circumspiciebat omnia, inquirens oculis, ubinam bellum fuisset : adeo nec amotæ rei usquam, nec oblatæ ad tempus vestigium ullum erat; sed ita omnia constanti (*h*) tranquilla pace, ut eo vix fama belli perlata videri posset.

U. c. 374. *a. C.* 378.

XXVI. Victus igitur patientia hostium, senatum eorum vocari jussit. « Soli adhuc » [inquit] Tusculani, vera arma verasque » vires, quibus ab ira Romanorum vestra » tutaremini, invenistis. Ite Romam ad sena-

(h) *constante* Gron. Crev.

U. c. 374.
a. C. 378.

» tum : æſtimabunt Patres, utrum plus » ante pœnæ, an nunc veniæ meriti ſitis. » Non præcipiam gratiam publici beneficii. » Deprecandi poteſtatem a me habueritis : » precibus eventum veſtris ſenatus, quem » videbitur, dabit, » Poſtquam Romam Tuſculani venerunt, ſenatusque paullo ante fidelium ſociorum mœſtus in veſtibulo curiæ eſt conſpectus, moti extemplo Patres, vocari eos jam tum hoſpitaliter magis, quam hoſtiliter, juſſere. Dictator Tuſculanus ita verba fecit : « Quibus bellum indixiſtis, intuliſtis» que, Patres conſcripti, ſicut nunc videtis » nos ſtantes in veſtibulo curiæ veſtræ, ita » armati paratique obviam imperatoribus le» gionibusque veſtris proceſſimus. Hic noſter, » hic plebis noſtræ habitus fuit, eritque ſem» per, niſi ſi quando a vobis, proque vobis, » arma acceperimus. Gratias agimus & duci» bus veſtris & exercitibus, quod oculis » magis, quam auribus, crediderunt ; &, ubi » nihil hoſtile erat, ne ipſi quidem fecerunt. » Pacem, quam nos præſtitimus, eam a vo» bis petimus : bellum eo, ſicubi eſt, aver» tatis, precamur. In nos quid arma polleant » veſtra, ſi patiendo experiundum eſt, iner-

» mes

» mes experiemur. Hæc mens noſtra eſt; Dii » inmortales faciant (*i*), tam felix, quam » pia. Quod ad crimina adtinet, quibus moti » bellum indixiſtis: etſi revicta rebus, verbis » confutare nihil adtinet; tamen, etiamſi » vera ſint, vel fateri nobis ea, quum tam » evidenter pœnituerit, tutum cenſemus. » Peccetur in vos, dum digni ſitis, quibus » ita ſatisfiat. » Tantum fere verborum ab Tuſculanis factum. Pacem in præſentia, nec ita multo poſt civitatem etiam, inpetraverunt: ab Tuſculo legiones reductæ.

U. c. 374. a. C. 378.

XXVII. Camillus conſilio & virtute in Volſco bello, felicitate in Tuſculana expeditione, utrobique ſingulari adverſus collegam patientia & moderatione inſignis, magiſtratu abiit; creatis tribunis militaribus in inſequentem annum, L. & P. Valeriis, Lucio quintum, Publio tertium, & C. Sergio tertium, L. Menenio ſecundum, Sp. Papirio, Ser. Cornelio Maluginenſe. Cenſoribus quoque eguit annus, maxime propter incertam famam æris alieni; adgravantibus ſummam etiam invidiæ ejus tribunis plebis, quum ab iis elevaretur, quibus fide magis, quam

U. c. 375. a. C. 377.

L. & P. Valeriis &c. Tr. Mil.

Maximum æs alienum Romæ.

(i) *facient* Gron.

U. c. 375. a. C. 377. fortuna, debentium laborare creditum videri expediebat. Creati censores C. Sulpicius Camerinus, Sp. Postumius Regillensis : cœptaque jam res morte Postumii, quia collegam subfici censori religio erat, interpellata est. Igitur quum Sulpicius abdicasset se magistratu, censores alii, vitio creati, non gesserunt magistratum. Tertios creari (velut Diis non accipientibus in eum annum censuram) religiosum fuit. Eam vero ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. « Fugere senatum » testes, tabulas publicas, census cujusque, » quia nolint conspici summam æris alieni, » quæ indicatura sit, demersam partem a » parte civitatis : quum interim obæratam ple» bem objectari aliis atque aliis hostibus. Pas» sim jam sine ullo discrimine bella quæri. » Ab Antio Satricum, ab Satrico Velitras, » inde Tusculum legiones ductas. Latinis, Her» nicis, Prænestinis jam intentari arma, ci» vium magis quam hostium odio; ut in armis » terant plebem, nec respirare in urbe, aut » per otium libertatis meminisse sinant, aut » consistere in concione, ubi aliquando au» diant vocem tribuniciam, de levando fœ» nore & fine aliarum injuriarum agentem.

Tribb. Pl. seditiosa oratio.

» Quod si sit animus plebi memor patrum » libertatis, se nec addici quemquam civem » Romanum ob creditam pecuniam passu» ros, neque delectum haberi; donec, » inspecto ære alieno, initaque ratione mi» nuendi ejus, sciat unusquisque, quid sui, » quid alieni sit: supersit sibi liberum corpus, » an id quoque nervo debeatur. » Merces seditionis proposita confestim seditionem excitavit: nam & addicebantur multi, & ad Prænestini famam belli novas legiones scribendas Patres censuerant; quæ utraque simul auxilio tribunicio & consensu plebis inpediri cœpta. Nam neque duci addictos tribuni sinebant, neque juniores nomina dabant. Quum Patribus minor præsens cura creditæ pecuniæ juris exsequendi, quam delectus, esset; quippe jam a Præneste profectos hostes (*k*) in agro Gabino (*l*) consedisse nunciabatur; interim tribunos plebis fama ea ipsa inritaverat magis ad susceptum certamen, quam deterruerat: neque aliud ad seditionem exstinguendam in urbe, quam prope inlatum mœnibus ipsis bellum, valuit.

U. c. 375. a. C. 377.

Bellum Prænestinum.

(k) *profectus hostis* Crev.

(l) *Sabino* Gron. Crev.

U. c. 375.
a. C. 377.

XXVIII. Nam quum esset Prænestinis nunciatum, nullum exercitum conscriptum Romæ, nullum ducem certum esse, Patres ac plebem in semetipsos versos: occasionem rati duces eorum, raptim agmine acto, pervastatis protinus agris, ad portam Collinam signa intulere. Ingens in urbe trepidatio fuit. Conclamatum « ad arma, » concursumque in muros atque portus est: tandemque, ab seditione ad bellum versi, dictatorem T. Quinctium Cincinnatum creavere. Is magistrum equitum A. Sempronium Atratinum dixit. Quod ubi auditum est, (tantus ejus magistratus terror erat) simul hostes a mœnibus recessere, & juniores Romani ad edictum sine retractatione (*m*) convenere. Dum conscribitur Romæ exercitus, castra interim hostium haud procul Allia flumine posita: inde agrum late populantes, « fatalem se urbi Romanæ » locum cepisse, » inter se jactabant: « similem pavorem inde ac fugam fore, ac bello » Gallico fuerit. Etenim, si diem, contactum » religione, insignemque nomine ejus loci, » timeant Romani, quanto magis Alliensi die » Alliam ipsam, monumentum tantæ cladis,

T. Quinctius dictator.

(m) *detrectatione* Gron. Crev.

» reformidaturos ? Species profecto his ibi U. c. 375. a. C. 377.
» truces Gallorum sonumque vocis in oculis
» atque in auribus fore. » Has inanium rerum inanes ipsas volventes cogitationes, fortunæ loci delegaverant spes suas. Romani contra, « Ubicumque esset Latinus hostis, » satis scire, eum esse, quem, ad Regillum » lacum devictum, centum annorum pace » obnoxia tenuerint. Locum, insignem me» moria cladis, irritaturum se potius ad delen» dam memoriam dedecoris, quam ut timo» rem faciat, ne qua terra sit nefasta victoriæ » suæ. Quin ipsi sibi (*n*) Galli si obferan» tur illo loco, se ita pugnaturos, ut Ro» mæ pugnaverint in repetenda patria, ut » postero die ad Gabios, tunc, quum effece» rint, ne quis hostis, qui mœnia Romana » intrasset, nuncium secundæ adversæque » fortunæ domum perferret. »

XXIX. His utrimque animis ad Alliam ventum est. Dictator Romanus, postquam in conspectu hostes erant instructi intentique, « Videsne tu [inquit] A. Semproni, loci for» tuna illos fretos ad Alliam constitisse? nec » illis Dii inmortales certioris quidquam fidu-

(n) *sibi* del. *Gron.*

U. c. 375. a. C. 377.

» ciæ, majorisve quod ſit auxilii, dederint. » At tu, fretus armis animisque, concitatis » equis invade mediam aciem : ego cum legio» nibus in turbatos trepidantesque inferam » ſigna. Adeſte, Dii teſtes fœderis, & ex» petite pœnas, debitas ſimul vobis violatis, » nobisque per veſtrum numen deceptis. »

Vincuntur Præneſtini.

Non equitem, non peditem ſuſtinuere Præneſtini : primo impetu ac clamore diſſipati ordines ſunt. Dein, poſtquam nullo loco conſtabat acies, terga vertunt; conſternatique, & præter caſtra etiam ſua pavore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt, quam in conſpectu Præneſte fuit. Ibi ex fuga diſſipati, locum, quem tumultuario opere communirent, capiunt : ne, ſi intra mœnia ſe recepiſſent, extemplo ureretur ager, depopulatisque omnibus obſidio urbi inferretur. Sed, poſtquam, direptis ad Alliam caſtris, victor Romanus aderat, id quoque munimentum relictum : &, vix mœnia tuta rati, oppido ſe Præneſte includunt. Octo præterea oppida

Oppida Præneſtinorum capta.

erant ſub ditione Præneſtinorum. Ad ea circumlatum bellum : deincepsque, haud magno certamine captis, Velitras exercitus ductus. Eæ quoque expugnatæ : tum ad caput belli

Præneſte ventum. Id non vi, ſed per deditionem, receptum eſt. T. Quinctius, ſemel acie victor, binis caſtris hoſtium, novem oppidis vi captis, Præneſte in deditionem accepto, Romam revertit: triumphansque ſignum, Præneſte devectum, Jovis Imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum eſt inter cellam Jovis ac Minervæ; tabulaque ſub eo fixa, monumentum rerum geſtarum, his ferme inciſa literis fuit: « Jupiter atque Divi » omnes hoc dederunt, ut T. Quinctius dicta» tor oppida novem caperet. » Die viceſimo, (ϱ) quam creatus erat, dictatura ſe abdicavit. *U. c. 375. a. C. 377.*

XXX. Comitia inde habita tribunorum militum conſulari poteſtate; quibus æquatus patriciorum plebeiorumque numerus. Ex Patribus creati P. & C. Manlii, cum L. Julio: plebes C. Sextilium, M. Albinum, L. Antiſtium dedit. Manliis, quod genere plebeios, gratia Julium anteibant, Volſci provincia, ſine ſorte, ſine comparatione, extra ordinem data: cujus & ipſos poſtmodo & Patres, qui dederant, pœnituit. Inexplorato pabulatum cohortes miſere. Quibus velut circumventis, quum id falſo nunciatum eſſet, dum, *U. c. 376. a. C. 376.* *P. & C. Manliis Tr. Mil.*

(o) *vigeſima* Gron. Crev.

U. c. 376.
a. C. 376.

præsidio ut essent, citati feruntur, ne auctore quidem adservato, qui eos, hostis Latinus pro milite Romano, frustratus erat, ipsi in insidias præcipitavere. Ibi dum iniquo loco sola virtute militum restantes cæduntur, cæduntque, castra interim Romana, jacentia in campo, ab altera parte hostes invasere. Ab ducibus utrobique proditæ temeritate atque inscitia res. Quidquid superfuit fortunæ populi Romani, id militum etiam sine rectore stabilis virtus tutata est. Quæ ubi Romam sunt relata, primum dictatorem dici placebat: deinde, postquam quietæ res ex Volscis adferebantur, & adparuit, nescire eos victoria & tempore uti, revocati etiam inde exercitus ac duces: otiumque inde, quantum a Volscis, fuit. Id modo extremo anno tumultuatum, quod Prænestini concitatis Latinorum populis rebellarunt. Eodem anno Setiam, ipsis querentibus penuriam hominum, novi coloni adscripti. Rebusque haud prosperis bello, domestica quies, quam tribunorum militum ex plebe gratia majestasque inter suos obtinuit, solatium fuit.

U. c. 377.
a. C. 375.

XXXI. INSEQUENTIS anni principia statim seditione ingenti arsere, tribunis militum

consulari potestate Sp. Furio, Q. Servilio secundum, C. Licinio, P. Clœlio, M. Horatio, L. Geganio. Erat autem & materia & caussa seditionis æs alienum: cujus noscendi gratia Sp. Servilius Priscus, Q. Clœlius Siculus censores facti, ne rem agerent, bello inpediti sunt; namque trepidi nuncii primo, fuga deinde ex agris, legiones Volscorum ingressas fines, popularique passim Romanum agrum, adtulere. In qua trepidatione tantum afuit, ut civilia certamina terror externus cohiberet, ut contra eo violentior potestas tribunicia inpediendo delectui esset: donec conditiones inpositæ Patribus, ne quis, quoad bellatum esset, tributum daret, aut jus de pecunia credita diceret. Eo laxamento plebi sumto, mora delectui non est facta. Legionibus novis scriptis, placuit, duos exercitus in agrum Volscum legionibus divisis duci. Sp. Furius, M. Horatius dextrorsus maritimam oram atque Antium, Q. Servilius & L. Geganius læva ad montes Ecetram pergunt. Neutra parte hostis obvius fuit. Populatio itaque non illi vagæ similis, quam Volscus latrocinii more, discordia hostium fretus, & virtutem metuens, per trepidationem raptim

Sp. Furio &c Tr. Mil.

Seditiones ob æs alienum.

Volscorum agri devastantur.

U. c. 377. a. C. 375. fecerat; ſed ab juſto exercitu juſta ira facta, ſpatio quoque temporis gravior. Quippe a Volſcis, timentibus, ne interim exercitus ab Roma exiret, incurſiones in extrema finium factæ erant: Romano contra etiam in hoſtico morandi cauſſa erat (*p*), ut hoſtem ad certamen eliceret. Itaque, omnibus paſſim tectis agrorum, vicisque etiam quibuſdam exuſtis, non arbore frugifera, non ſatis in ſpem frugum relictis, omni, quæ extra mœnia fuit, hominum pecudumque præda abacta, Romam utrimque exercitus reducti.

XXXII. Parvo intervallo ad reſpirandum debitoribus dato, poſtquam quietæ res ab hoſtibus erant, celebrari de integro jurisdictio; & tantum abeſſe ſpes veteris levandi fœnoris, ut tributo novum fœnus contraheretur in murum a cenſoribus locatum ſaxo quadrato faciundum: cui ſuccumbere oneri coacta plebes; quia, quem delectum inpedirent, non habebant tribuni plebis. Tribunos U. c. 378. a. C. 374. L. Æmilio &c. Tr. Mil. etiam militares patricios omnes, coacta principum opibus fecit, L. Æmilium, P. Valerium quartum, C. Veturium, Ser. Sulpicium, L. & C. Quinctios Cincinnatos. Iiſdem opibus

(p) *erat cauſſa* Gron. Crev.

obtinuere, ut adverſus Latinos Volſcosque, qui conjunctis legionibus ad Satricum caſtra habebant, nullo inpediente omnibus junioribus ſacramento adactis, tres exercitus ſcriberent: unum ad præſidium urbis; alterum, qui, ſi qui alibi motus exſtitiſſet, ad ſubita belli mitti poſſet; tertium longe validiſſimum P. Valerius & L. Æmilius ad Satricum duxere: ubi quum aciem inſtructam hoſtium loco æquo inveniſſent, extemplo pugnatum: &, ut nondum ſatis claram victoriam, ſic proſperæ ſpei pugnam imber ingentibus procellis fuſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquamdiu æqua virtute fortunaque Latinæ maxime legiones, longa ſocietate militiam Romanam edoctæ, reſtabant. Eques inmiſſus ordines turbavit: turbatis ſigna peditum inlata: quantumque Romana ſe invexit acies, tantum hoſtes gradu demoti: & ut ſemel inclinavit pugna, jam intolerabilis Romana vis erat. Fuſi hoſtes quum Satricum, quod duo millia inde aberat, non caſtra, peterent, ab equitatu maxime cæſi: caſtra capta direptaque. Ab Satrico nocte, quæ prœlio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petunt Antium: & quum Romanus exercitus

U. c. 378.
a. C. 374.

Volſci & Latini fuſi.

U. c. 378. a. C. 374. prope veſtigiis ſequeretur, plus tamen timor, quam ira, celeritatis habuit. Prius itaque mœnia intravere hoſtes, quam Romanus extrema agminis carpere aut morari poſſet. Inde aliquot dies vaſtando agro abſumti, nec Romanis ſatis inſtructis adparatu bellico ad mœnia adgredienda, nec illis ad ſubeundum pugnæ caſum.

XXXIII. SEDITIO tum inter Antiates Latinosque coorta; quum Antiates, victi malis ſubactique bello, in quo & nati erant, & conſenuerant, deditionem ſpectarent; Latinos ex diutina pace nova defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perſeverandum in bello faceret. Finis certaminis fuit, poſtquam utriſque adparuit, nihil per alteros ſtare, quo minus incepta perſequerentur. Latini profecti a ſocietate pacis, ut rebantur, inhoneſtæ ſeſe vindicaverunt. Antiates, incommodis arbitris ſalutarium conſiliorum remotis, urbem agrosque Romanis dedunt. Ira & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volſcos in armis retinere potuerant, eo erupit, ut Satricum urbem, quæ receptaculum primum eis adverſæ pugnæ fuerat, igni concremarent: nec aliud rectum

ejus superfuit urbis, (quum faces pariter sacris profanisque injicerent) quam matris Matutæ templum. Inde eos nec sua religio, nec verecundia Deum arcuisse dicitur, sed vox horrenda, edita templo cum tristibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amovissent. Incensos ea rabie inpetus Tusculum tulit, ob iram, quod, deserto communi concilio Latinorum, non in societatem modo Romanam, sed etiam in civitatem, se dedissent. Patentibus portis quum inproviso incidissent, primo clamore oppidum præter arcem captum est. In arcem oppidani refugere cum conjugibus ac liberis, nunciosque Romam, qui certiorem de suo casu senatum facerent, misere. Haud segnius, quam fide populi Romani dignum fuit, exercitus Tusculum ductus. L. Quinctius & Ser. Sulpicius tribuni militum duxere. Clausas portas Tusculi, Latinosque simul obsidentium atque obsessorum animo hinc mœnia Tusculi (*q*) tueri vident, illinc arcem obpugnare; terrere una ac pavere. Adventus Romanorum mutaverat utriusque partis animos. Tusculanos ex ingenti metu in summam alacritatem, La-

U. c. 378. a. C. 374.

Tusculum a Latinis captum.

(q) *Tusculi* del. *Gron.*

U. c. 378. a. C. 374.

tinos ex prope certa fiducia mox capiendæ arcis, quoniam oppido potirentur, in exiguam de se ipsis spem verterat. Tollitur ex arce clamor ab Tusculanis: excipitur aliquanto majore ab exercitu Romano. Utrimque urguentur Latini: nec inpetus Tusculanorum, decurrentium ex superiore loco, sustinent: nec Romanos, subeuntes mœnia molientesque obices portarum, arcere possunt. Scalis prius mœnia capta: inde effracta claustra portarum. Et quum anceps hostis & a fronte & a tergo urgueret; nec ad pugnam ulla vis, nec ad fugam loci quidquam superesset; in medio cæsi ad unum omnes. Recuperato ab hostibus Tusculo, exercitus Romam est reductus.

XXXIV. Quanto magis prosperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in urbe vis Patrum in dies miseriæque plebis crescebant; quum eo ipso, quod necesse erat solvi, facultas solvendi inpediretur. Itaque, quum jam ex re nihil dari posset, fama & corpore, judicati atque addicti, creditoribus satisfaciebant, pœnaque in vicem fidei cesserat. Adeo ergo obnoxios submiserant animos non infimi solum, sed principes etiam plebis,

ut non modo ad tribunatum militum inter patricios petendum, quod tanta vi, ut liceret, tetenderant; ſed ne ad plebeios quidem magiſtratus capeſſendos petendosque ulli viro acri experientique animus eſſet: poſſeſſionemque honoris, uſurpati modo a plebe per paucos annos, recuperaſſe in perpetuum Patres viderentur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, parva (ut plerumque ſolet) rem ingentem moliundi cauſſa intervenit. M. Fabii Ambuſti, potentis viri, quum inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem, quod haudquaquam inter id genus contemtor ejus habebatur, filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni erat, inluſtri quidem, viro tamen plebeio: eaque ipſa adfinitas haud ſpreta gratiam Fabio ad vulgum quæſierat. Forte ita incidit, ut, in Ser. Sulpicii tribuni militum domo ſorores Fabiæ quum inter ſe (ut fit) ſermonibus tempus tererent, lictor Sulpicii, quum is de foro ſe domum reciperet, forem (ut mos eſt) virga percuteret. Quum ad id, moris ejus inſueta, expaviſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit, miranti ignorare id ſororem. Ceterum is riſus ſtimulos parvis mobili rebus animo mu-

U. c. 378. a. C. 374.

Fabiarum ſororum æmulatio.

U. c. 378. a. C. 374. liebri subdidit: frequentia quoque prosequentium rogantiumque, « numquid vellet », credo fortunatum matrimonium ei sororis visum; suique ipsam malo arbitrio, quo a proximis quisque minime anteiri vult, pœnituisse. Confusam eam ex recenti morsu animi quum pater forte vidisset, percunctatus, « satin' salvæ? » avertentem caussam doloris (quippe nec satis piam adversus sororem, nec admodum in virum honorificam) elicuit comiter sciscitando, ut fateretur, eam esse caussam doloris, quod juncta inpari esset, nupta in domo, quam nec honos nec gratia intrare posset. Consolans inde filiam Ambustus bonum animum habere jussit: eosdem prope diem domi visuram honores, quos apud sororem videat. Inde consilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio, strenuo adolescente, & cujus spei nihil præter genus patricium deesset.

XXXV. Occasio videbatur rerum novandarum propter ingentem vim æris alieni; cujus levamen mali plebes, nisi suis in summo imperio locatis, nullum speraret. Adcingendum ad eam cogitationem esse. Conando agendoque jam eo gradum fecisse plebeios,

beios, unde, si porro adnitantur, pervenire ad summa (*r*), & Patribus æquari, tam honore, quam virtute, possent. In præsentia tribunos plebis fieri placuit, quo in magistratu sibimet ipsi viam ad ceteros honores aperirent. Creatique tribuni C. Licinius & L. Sextius promulgavere leges omnes adversus opes patriciorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut, deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id, quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur: alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta jugera agri possideret: tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent, consulumque utique alter ex plebe crearetur. Cuncta ingentia, & quæ sine certamine maximo obtineri non possent. Omnium igitur simul rerum, quarum inmodica cupido inter mortales est, agri, pecuniæ, honorum, discrimine proposito, conterriti Patres, quum trepidassent, publicis privatisque consiliis nullo remedio alio, præter expertam multis jam ante certaminibus intercessionem, invento, collegas adversus tribunicias rogationes comparaverunt. Qui, ubi tribus ad

U. c. 379. a. C. 373.

Promulgatæ leges de ære alieno, de modo agrorum, de consulatu plebeio.

(r) *summam* Gron.

U. c. 379.
a. C. 373.

ſuffragium ineundum citari a Licinio Sextioque viderunt, ſtipati Patrum præſidiis, nec recitari rogationes, nec ſollemne quidquam aliud ad ſciſcendum plebi fieri paſſi ſunt. Jamque fruſtra ſæpe concilio advocato, quum pro antiquatis rogationes eſſent; « Bene habet [inquit Sextius] quandoquidem » tantum interceſſionem pollere placet, iſto » ipſo telo tutabimur plebem. Agitedum, » comitia indicite, Patres, tribunis militum » creandis : faxo, ne juvet vox iſta, VETO, » qua nunc concinentes collegas noſtros tam » læti auditis. » Haud irritæ cecidere minæ: comitia, præter ædilium tribunorumque plebis, nulla ſunt habita. Licinius Sextiusque, tribuni plebis refecti, nullos curules magiſtratus creari paſſi ſunt : eaque ſolitudo magiſtratuum, & plebe reficiente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus, per quinquennium urbem tenuit.

Nulli curules magiſtratus per quinquennium.

XXXVI. ALIA bella obportune quievere: Veliterni coloni, geſtientes otio, quod nullus exercitus Romanus eſſet, & agrum Romanum aliquoties incurſavere, & Tuſculum obpugnare adorti ſunt. Eaque res, Tuſculanis veteribus ſociis, novis civibus, opem

orantibus, verecundia maxime non Patres modo, ſed etiam plebem, movit. Remittentibus tribunis plebis, comitia per interregem ſunt habita; creatique tribuni militum L. Furius, A. Manlius, Ser. Sulpicius, Ser. Cornelius, P. & C. Valerii, haudquaquam tam obedientem in delectu, quam in comitiis, plebem habuere: ingentique contentione exercitu ſcripto profecti, non ab Tuſculo modo ſubmovere hoſtem, ſed intra ſuamet ipſum mœnia compulere. Obſidebanturque haud paullo vi majore Velitræ, quam Tuſculum obſeſſum fuerat; nec tamen ab eis, a quibus obſideri cœptæ erant, expugnari potuere. Ante novi creati ſunt tribuni militum, Q. Servilius, C. Veturius (s), A. & M. Cornelii, Q. Quinctius, M. Fabius. Nihil ne ab his quidem tribunis ad Velitras memorabile factum. In majore diſcrimine domi res vertebantur: nam præter Sextium Liciniumque latores legum, jam octavum tribunos plebis refectos, Fabius quoque tribunus militum, Stolonis ſocer, quarum legum auctor fuerat, earum ſuaſorem ſe haud dubium ferebat. Et, quum octo ex collegio tribunorum

U. c. 385. *a. C.* 367.
L. Furio II. &c. Tr. Mil.

U. c. 386. *a. C.* 366.
Q. Servilio III. &c. Tr. Mil.

(s) add. *iterum* Gron. Crev.

U. c. 386. a. C. 366. plebis primo interceſſores legum fuiſſent, quinque ſoli erant : & (ut ferme ſolent, qui a ſuis deſciſcunt) capti, & ſtupentes animi, vocibus alienis id modo, quod domi præceptum erat, interceſſioni ſuæ prætendebant: « Velitris in exercitu plebis magnam partem » abeſſe : in adventum militum comitia dif» ferri debere, ut univerſa plebes de ſuis » commodis ſuffragium ferret. » Sextius Liciniusque, cum parte collegarum, & uno ex tribunis militum Fabio, artifices jam tot annorum uſu tractandi animos plebis, primores Patrum productos interrogando de ſingulis, quæ ferebantur ad populum, fatigabant: *Tr. Pl. oratio pro legibus ſuis.* « Auderentne poſtulare, ut, quum bina ju» gera agri plebi dividerentur, ipſis plus quin» genta jugera habere liceret ? Ut ſinguli » prope trecentorum civium poſſiderent ag» ros; plebeio homini vix ad tectum neceſſa» rium, aut locum ſepulturæ, ſuus pateret » ager ? An placeret, fœnore circumventam » plebem potius, quam ſorte (*t*) creditum » ſolvat, corpus in nervum ac ſupplicia dare: » & gregatim quotidie de foro addictos duci, » & repleri vinctis nobiles domos ? &, ubi-

(t) *ni potius quam ſortem* Gron. Crev.

» cumque patricius habitet, ibi carcerem pri- *U. c. 386. a. C. 366.*
» vatum esse ? »

XXXVII. Hæc indigna miserandaque auditu quum apud timentes sibimet ipsos, majore audientium indignatione, quam sua, increpuissent : « Atqui nec agros occupandi » modum, nec fœnore trucidandi plebem » alium Patribus umquam fore, » adfirmabant, « nisi alterum ex plebe consulem, custo» dem suæ libertatis, plebes (*u*) fecisset. » Contemni jam tribunos plebis (*x*), quippe » quæ potestas jam suam ipsa vim frangat » intercedendo. Non posse æquo jure agi, » ubi imperium penes illos, penes se auxi» lium tantum sit. Nisi imperio communicato, » numquam plebem in parte pari reipublicæ » fore. Nec esse, quod quisquam satis putet, » si plebeiorum ratio comitiis consularibus » habeatur : nisi alterum consulem utique » ex plebe fieri necesse sit, neminem fore. » An jam memoria exisse, quum tribunos » militum idcirco potius, quam consules, » creari placuisset, ut & plebeiis pateret » summus honos, quatuor & quadraginta

(u) *plebs* Gron. Crev.

(x) *plebi* Gron. *plebei* Crev.

U. c. 386.
a. C. 366.

« annis neminem ex plebe tribunum militum » creatum esse ? Qui crederent, duobusne » in locis sua voluntate inpartituros (y) ple- » bi honorem, qui octona loca tribunis mi- » litum creandis occupare soliti sint ? & ad » consulatum viam fieri passuros, qui tribu- » natum septum tam diu habuerint ? Lege » obtinendum esse, quod comitiis per gra- » tiam nequeat : & seponendum extra certa- » men alterum consulatum, ad quem plebi » sit aditus ; quoniam in certamine relictus » præmium semper potentioris futurus sit. » Nec jam posse dici id, quod antea jactare » soliti sint, non esse in plebeiis idoneos vi- » ros ad curules magistratus. Numquid enim » socordius aut segnius rempublicam admi- » nistrari post P. Licinii Calvi tribunatum, » qui primus ex plebe creatus sit, quam per » eos annos gesta sit, quibus præter patricios » nemo tribunus militum fuerit ? Quin con- » tra patricios aliquot damnatos post tribu- » natum, neminem plebeium. Quæstores » quoque, sicut tribunos militum, paucis » ante annis ex plebe cœptos creari : nec ul- » lius eorum populum Romanum pœnituisse.

(y) *impertituros* Gron. Crev.

» Consulatum superesse plebeiis : eam esse » arcem libertatis, id columen. Si eo per» ventum sit, tum populum Romanum vere » exactos ex urbe reges, & stabilem liberta» tem suam existimaturum. Quippe ex illa » die in plebem ventura omnia, quibus pa» tricii excellant, imperium atque honorem, » gloriam belli, genus, nobilitatem, magna » ipsis fruenda, majora liberis relinquenda. » Hujus generis orationes ubi accipi videre; novam rogationem promulgant; ut pro duumviris sacris faciundis decemviri creentur, ita ut pars ex plebe, pars ex Patribus fiat: omniumque earum rogationum comitia in adventum ejus exercitus differunt, qui Velitras obsidebat.

U. c. 386. a. C. 366.

XXXVIII. Prius circumactus est annus, quam a Velitris reducerentur legiones. Ita suspensa de legibus res ad novos tribunos militum dilata; nam plebis tribunos eosdem, duos utique, quia (z) legum latores erant, plebes reficiebat. Tribuni militum creati T. Quinctius, Ser. Cornelius, Ser. Sulpicius, Sp. Servilius, L. Papirius, L. Veturius. Principio statim anni ad ultimam dimicationem

U. c. 387. a. C. 365.

T. Quinctio &c. Tr. Mil.

(z) *qui* Gron, Crev.

U. c. 387. a. C. 365.

de legibus ventum : &, quum tribus vocarentur, nec interceſſio collegarum latoribus obſtaret, trepidi Patres ad duo ultima auxilia, ſummum imperium ſummumque ad civem, decurrunt. Dictatorem dici placet : dicitur M. Furius Camillus, qui magiſtrum equitum L. Æmilium cooptat. Legum quoque latores adverſus tantum adparatum adverſariorum & ipſi cauſſam plebis ingentibus animis armant : concilioque plebis indicto, tribus ad ſuffragium vocant. Quum dictator, ſtipatus agmine patriciorum, plenus iræ minarumque conſediſſet, atque ageretur res ſolito primum certamine inter ſe tribunorum plebi (*a*) ferentium legem intercedentiumque, &, quanto jure potentior interceſſio erat, tantum vinceretur favore legum ipſarum latorumque, &, « Uti rogas, » primæ tribus dicerent; tum Camillus, « Quandoquidem [inquit] Quirites, jam vos tribunicia libido, non poteſtas, regit, & interceſſionem, ſeceſſione quondam plebis partam, vobis eadem vi facitis inritam, qua peperiſtis; non reipublicæ magis univerſæ, quam veſtra cauſſa, dictator interceſſioni

Camillus IV. dictator.

Tribunis Pl. latoribus legum obſiſtit.

(a) *plebei* Crev.

» adero, everſumque veſtrum auxilium imperio tutabor. Itaque, ſi C. Licinius & L. Sextius interceſſioni collegarum cedunt; nihil patricium magiſtratum inſeram concilio plebis. Si adverſus interceſſionem, tamquam captæ civitati leges inponere tendent, vim tribuniciam a ſe ipſa diſſolvi non patiar. » Adverſus ea quum contemtim tribuni plebis rem nihilo ſegnius peragerent, tum percitus ira Camillus lictores, qui de medio plebem emoverent, miſit : & addidit minas, ſi pergerent, ſacramento omnes juniores adacturum, exercitumque extemplo ex urbe educturum. Terrorem ingentem incuſſerat plebi: ducibus plebis accendit magis certamine animos, quam minuit. Sed, re neutro inclinata, magiſtratu ſe abdicavit; ſeu quia vitio creatus erat, ut ſcripſere quidam : ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idque plebs (*b*) ſcivit, ut, ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentum millium ei multa eſſet. Sed auſpiciis magis, quam novi exempli rogatione, deterritum ut potius credam, quum ipſius viri facit ingenium, tum quod ei ſubſectus eſt extemplo P. Manlius dictator: *P. Manlius dictator.*

U. c. 387. a. C. 365.

(b) *plebes* Gron. Crev.

U. c. 387. a C. 365.

quem quid creari adtinebat ad id certamen, quo M. Furius victus esset? & quod eumdem M. Furium dictatorem insequens annus habuit, haud sine pudore certe fractum priore anno in se imperium repetiturum: simul quod eo tempore, quo promulgatum de multa ejus traditur, aut & huic rogationi, qua se in ordinem cogi videbat, obsistere potuit; aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat, inpedire: &, quoad usque ad memoriam nostram tribuniciis consularibusque certatum viribus est, dictaturæ semper altius fastigium fuit.

XXXIX. Inter priorem dictaturam abdicatam novamque a Manlio initam, ab tribunis velut per interregnum concilio plebis habito, adparuit, quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora essent; nam de fœnore atque agro rogationes jubebant, de plebeio consulatu antiquabant. Et perfecta utraque res esset, ni tribuni se in omnia simul consulere plebem dixissent. P. Manlius deinde dictator rem in caussam plebis inclinavit, C. Licinio, qui tribunus militum fuerat, magistro equitum de plebe dicto. Id ægre Patres passos accipio; dictatorem propinqua cognatione

C. Licinius primus magister equitum de plebe.

Licinii se apud Patres excusare solitum, simul negantem, magistri equitum majus, quam tribuni consularis, imperium esse. Licinius Sextiusque, quum tribunorum plebi creandorum indicta comitia essent, ita se gerere, ut, negando jam sibi velle continuari honorem, acerrime accenderent (*c*) ad id, quod dissimulando petebant, plebem. « Nonum se » annum jam velut in aciem (*d*) adversus » optimates maximo privatim periculo, nullo » publice emolumento stare. Consenuisse jam » secum & rogationes promulgatas, & vim » omnem tribuniciæ potestatis. Primo inter» cessione collegarum in leges suas pugnatum » esse : deinde ablegatione juventutis ad Ve» liternum bellum : postremo dictatorium » fulmen in se intentatum. Jam nec collegas, » nec bellum, nec dictatorem obstare; quippe » qui etiam omen plebeio consuli, magistro » equitum ex plebe dicendo, dederit. Se ipsam » plebem & commoda morari sua. Liberam » urbem ac forum a creditoribus, liberos » agros ab injustis possessoribus extemplo, si » velit, habere posse. Quæ munera quando

U. c. 387. a. C. 365.

Licinii Sextiique Tribb. Pl. oratio de conjunctim ferendis rogationibus suis.

(c) *accederent* Gron.

(d) *veluti in acie* Gron. Crev.

U. c. 387. a. C. 365.

» tandem satis grato animo æstimaturos, si, » inter accipiendas de suis commodis roga» tiones, spem honoris latoribus earum inci» dant? Non esse modestiæ populi Romani id » postulare, ut ipse fœnore levetur, & in » agrum injuria possessum a potentibus indu» catur : per quos ea consecutus sit, senes » tribunicios non sine honore tantum, sed » etiam sine spe honoris, relinquat. Proinde » ipsi primum statuerent apud animos, quid » vellent : deinde comitiis tribuniciis decla» rarent voluntatem. Si conjunctim ferri ab » se promulgatas rogationes vellent, esse, » quod eosdem reficerent tribunos plebis : » perlaturos enim, quæ promulgaverint. Sin, » quod cuique privatim opus sit, id modo » accipi velint; opus esse nihil invidiosa con» tinuatione honoris : nec se tribunatum, nec » illos ea, quæ promulgata sint, habituros. »

Adversus eos App. Claudii oratio.

XL. Adversus tam obstinatam orationem tribunorum quum, præ indignitate rerum, stupor silentiumque inde ceteros Patrum defixisset; Ap. Claudius Crassus, nepos decemviri, dicitur odio magis iraque, quam spe, ad dissuadendum processisse, & locutus in hanc fere sententiam esse : « Neque novum,

» neque inopinatum mihi ſit, Quirites, ſi, quod » unum familiæ noſtræ ſemper objectum eſt » ab ſeditioſis tribunis, id nunc ego quoque » audiam : Claudiæ genti jam inde ab initio » nil antiquius in republica Patrum majeſtate » fuiſſe; ſemper plebis commodis adverſatos » eſſe. Quorum alterum neque nego, neque » inficias eo (*e*), nos, ex quo adſciti ſumus » ſimul in civitatem & Patres, enixe operam » dediſſe, ut per nos aucta potius, quam in- » minuta, majeſtas earum gentium, inter » quas nos eſſe voluiſtis, dici vere poſſet. » Illud alterum pro me majoribusque meis » contendere auſim, Quirites, (niſi, quæ » pro univerſa republica fiant, ea plebi, tam- » quam aliam incolenti urbem, adverſa quis » putet) nihil nos, neque privatos, neque in » magiſtratibus, quod incommodum plebi » eſſet, ſcientes feciſſe : nec ullum factum » dictumve noſtrum contra utilitatem veſtram » (etſi quædam contra voluntatem fuerint) » vere referri poſſe. An hoc, ſi Claudiæ fa- » miliæ non ſim, nec ex patricio ſanguine » ortus, ſed unus Quiritium quilibet, qui » modo me duobus ingenuis ortum, & vivere

U. c. 387.
a. C. 365.

(e) *non ego non ceteri Claudii inficiamur* Crev.

U. c. 387. a. C. 365.

» in libera civitate ſciam, reticere poſſim : » L. illum Sextium & C. Licinium, perpe» tuos (ſi Diis placet) tribunos, tantum licen» tiæ novem annis, quibus regnant, ſumſiſſe, » ut vobis negent poteſtatem liberam ſuffra» gii, non in comitiis, non in legibus ju» bendis, ſe permiſſuros eſſe ? Sub conditione, » inquit, nos reficietis decimum tribunos. » Quid eſt aliud dicere, quod petunt alii, » nos adeo faſtidimus, ut ſine mercede mag» na non accipiamus ? Sed quæ tandem iſta » merces eſt, qua vos ſemper tribunos ple» bis habeamus ? ut rogationes, inquit, noſtras, » ſeu placent, ſeu diſplicent, ſeu utiles, ſeu » inutiles ſunt, omnes conjunctim accipiatis. » Obſecro vos, Tarquinii tribuni plebis, pu» tate me ex media concione unum civem » ſubclamare : Bona venia veſtra liceat ex » his rogationibus legere, quas ſalubres no» bis cenſemus eſſe; antiquare alias. Non, » inquit, licebit. Tu de fœnore atque agris, » quod ad vos omnes pertinet, jubeas : & » hoc portenti non fiat in urbe Romana, uti » L. Sextium atque hunc C. Licinium conſu» les, quod indignaris, quod abominaris, vi» deas ? Aut omnia accipe : aut nihil fero.

» Ut si quis ei, quem urgueat fames, vene- U. c. 387. a. C. 365.
» num ponat cum cibo; & aut abstinere eo, » quod vitale sit, jubeat, aut mortiferum » vitali admisceat. Ergo, si esset libera hæc » civitas, non tibi frequentes subclamassent? » Abi hinc cum tribunatibus ac rogationibus » tuis. Quid si tu (*f*) non tuleris, quod » commodum est populo accipere, nemo erit, » qui ferat illud? Si quis patricius, si quis » (quod illi volunt invidiosius esse) Claudius » diceret, Aut omnia accipite, aut nihil fero; » quis vestrum, Quirites, ferret? Numquam- » ne vos res potius, quam auctores, specta- » bitis? sed omnia semper, quæ magistratus » ille dicet, secundis auribus, quæ ab nostrum » quo dicentur, adversis accipietis? At her- » cule sermo est minime civilis. Quid? Ro- » gatio qualis est, quam a vobis antiquatam » indignantur? Sermoni, Quirites, simillima. » Consules, inquit, rogo, ne vobis, quos » velitis, facere liceat. An aliter rogat, qui » utique alterum ex plebe fieri consulem ju- » bet; nec duos patricios creandi potestatem » vobis permittit? Si hodie bella sint, quale » Etruscum fuit, quum Porsena Janiculum

(f) *tu* del. *Gron. Crev.*

U. c. 387. a. C. 365.

» insedit, quale Gallicum modo, quum præ» ter Capitolium atque arcem omnia hæc » hostium erant; & consulatum cum hoc M. » Furio & (g) quolibet alio ex Patribus L. » ille Sextius peteret; possetisne ferre, Sex» tium haud pro dubio consulem esse, Ca» millum de repulsa dimicare? Hoccine est in » commune honores vocare, ut duos plebeios » fieri consules liceat, duos patricios non » liceat? & alterum ex plebe creari necesse » sit, utrumque ex Patribus præterire liceat? » Quænam ista societas, quænam consortio » est? Parum est, si, cujus pars tua nulla » adhuc fuit, in partem ejus venis, nisi par» tem petendo totum traxeris? Timeo, in» quit, ne, si duos licebit creari patricios, » neminem creetis plebeium. Quid est dicere » aliud, quia (*h*) indignos vestra voluntate » creaturi non estis, necessitatem vobis crean» di, quos non vultis, inponam? Quid se» quitur, nisi ut ne beneficium quidem debeat » populo, si cum duobus patriciis unus petie» rit plebeius, & lege se, non suffragio, crea» tum dicat?

XLI.

(g) *aut* Gron.

(h) *nisi quia* Gron. Crev.

XLI. » Quomodo extorqueant, non quo- U. c. 387. a. C. 365.
» modo petant honores, quærunt : & ita » maxima sunt adepturi, ut nihil ne pro mi» nimis quidem debeant; & occasionibus po» tius quam virtute, petere honores malunt » (*i*). Est aliquis, qui se inspici, æstimari » fastidiat; qui certos sibi uni honores inter » dimicantes competitores æquum censeat esse; » qui se arbitrio vestro eximat; qui vestra » necessaria suffragia pro voluntariis, & ser» va pro liberis faciat? Omitto Licinium Sex» tiumque, quorum annos in perpetua potesta» te, tamquam regum in Capitolio, nume» ratis : quis est hodie in civitate tam humi» lis, cui non via ad consulatum facilior per » istius legis occasionem, quam nobis ac » liberis nostris, fiat? si quidem nos, ne» quum volueritis quidem, creare interdum » poteritis; istos, etiam si nolueritis, necesse » sit. De indignitate satis dictum est : (etenim » dignitas ad homines pertinet) quid de reli» gionibus atque auspiciis, quæ propria Deo» rum immortalium contemtio atque injuria » est, loquar? Auspiciis hanc urbem condi» tam esse, auspiciis bello ac pace, domi

(i) *malint* Gron. Crev.

U. c. 387.
a. C. 365.

» militiæque, omnia geri, quis eſt, qui ignoret? Penes quos igitur ſunt auſpicia more majorum? nempe, penes Patres; nam plebeius quidem magiſtratus nullus auſpicato creatur. Nobis adeo propria ſunt auſpicia, ut non ſolum, quos populus creat patricios magiſtratus, non aliter, quam auſpicato, creet; ſed nos quoque ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato interregem prodamus, & privatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidem habent. Quid igitur aliud, quam tollit ex civitate auſpicia, qui, plebeios conſules creando, a Patribus, qui ſoli ea habere poſſunt, aufert? Eludant nunc licet religiones. Quid enim eſt, ſi pulli non paſcentur? ſi ex cavea tardius exierint? ſi occinuerit avis? Parva ſunt hæc: ſed parva iſta non contemnendo majores noſtri maximam hanc rem fecerunt. Nunc nos, tamquam jam nihil pace Deorum opus ſit, omnes ceremonias polluimus. Vulgo ergo pontifices, augures, ſacrificuli reges creentur: cuilibet apicem dialem, dummodo homo ſit, inponamus: tradamus ancilia, penetralia, Deos, Deorumque curam, quibus nefas

» eſt. Non leges auſpicato ferantur, non magiſtratus creentur : nec centuriatis nec curiatis (*k*) comitiis Patres auctores fiant. » Sextius & Licinius, tamquam Romulus ac » Tatius, in urbe Romana regnent, quia » pecunias alienas, quia agros dono dant. » Tanta dulcedo eſt ex alienis fortunis prædandi : nec in mentem venit, altera lege » ſolitudines vaſtas in agris fieri pellendo finibus dominos : altera fidem abrogari, cum » qua omnis humana ſocietas tollitur. Omnium rerum cauſſa vobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. Quod faxitis, Deos » velim fortunare. » *U. c. 387. a. C. 365.*

XLII. ORATIO Appii ad id modo valuit, ut tempus rogationum jubendarum proferretur. Refecti decimum iidem tribuni, Sextius & Licinius, de decemviris ſacrorum ex parte de plebe creandis legem pertulere. Creati quinque Patrum, quinque plebis : graduque eo jam via facta ad conſulatum videbatur. Hac victoria contenta plebes ceſſit Patribus, ut, in præſentia conſulum mentione omiſſa, tribuni militum crearentur. Creati A. & M.

Decemviri ſacrorum ex plebe & ex Patribus.

(k) *nec curiatis* del. *Gron.*

U. c. 388. a. C. 364.

A. & M. Corneliis, &c. Tr. Mil.

Camillus V. dictator.

Bellum gallicum.

Cornelii iterum, M. Geganius, P. Manlius, L. Veturius, P. Valerius sextum. Quum præter Velitrarum obsidionem, tardi magis rem exitus, quam dubii, quietæ externæ res Romanis essent; fama repens belli Gallici adlata, perpulit civitatem, ut M. Furius dictator quintum diceretur. Is T. Quinctium Pennum magistrum equitum dixit. Bellatum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen, auctor est Claudius; inclitamque in ponte pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo provocatus manus conseruit, in conspectu duorum exercituum cæsum torque spoliavit, tum pugnatam. Pluribus auctoribus magis adducor, ut credam, decem haud minus post annos ea acta: hoc autem anno in Albano agro cum Gallis, dictatore M. Furio, signa collata. Nec dubia, nec difficilis Romanis (quamquam ingentem Galli terrorem memoria pristinæ cladis adtulerant) victoria fuit. Multa millia barbarorum in acie, multa captis castris cæsa: palati alii Apuliam maxime petentes, quum fuga se longinqua, tum quod passim eos simul pavor terrorque distulerant, ab hoste sese tutati sunt. Dictatori, consensu Patrum plebisque, triumphus

Vincuntur Galli.

decretus. Vixdum perfunctum eum bello atrocior domi seditio excepit: & per ingentia certamina dictator senatusque victus, ut rogationes tribuniciæ acciperentur: & comitia consulum adversa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus consul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit. Quia patricii se auctores futuros negabant, prope secessionem plebis res terribilesque alias minas civilium certaminum venit: quum tamen per dictatorem conditionibus sedatæ discordiæ sunt, concessumque ab nobilitate plebi de consule plebeio: a plebe nobilitati de prætore uno, qui jus in urbe diceret, ex Patribus creando. Ita ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem senatus censeret esse, meritoque id, si quando umquam alias, Deum inmortalium caussa libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent, & dies unus ad triduum adjiceretur; recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum a patriciis est juvenibus, se id honoris Deum inmortalium caussa libenter acturos, ut ædiles fierent. Quibus quum ab universis gratiæ actæ essent, factum senatusconsultum,

U. c. 388. a. C. 364.

Rogationes tribunorum acceptæ.

U. c. 388.
a. C. 364.

ut duo viros ædiles ex Patribus dictator populum rogaret : Patres auctores omnibus ejus anni comitiis fierent.

FINIS TOMI SECUNDI.

ARGENTORATI,
Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.

BOUND BY